

I МІЖРЕГІОНАЛЬ- НИЙ НАУКОВО- ПРАКТИЧНИЙ ФОРУМ

27 травня 2020
м. Дніпро

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ, ЯКІ
МАЮТЬ ЗДІЙСНЮВАТИ
ЗАХОДИ З
РЕАГУВАННЯ ТА
ПРОФІЛАКТИКИ НА ВИПАДКИ
НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ

▶▶
PRAVOKATOR

КООРДИНАЦІЙНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ,
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ, УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ,
ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ,
УНІВЕРСИТЕТ ІМ. АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

Координаційний
центр з надання
правової допомоги

▶▶
PRAVOKATOR

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ, ЯКІ
МАЮТЬ ЗДІЙСНЮВАТИ ЗАХОДИ З РЕАГУВАННЯ ТА
ПРОФІЛАКТИКИ НА ВИПАДКИ НАСИЛЬСТВА У
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

I Міжрегіональний науково-практичний форум

27 травня 2020 року

м. Дніпро

Редакційна колегія:

Алфьорова Т. М., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», кандидат юридичних наук, доцент.

Довлатов Ш.Б., доцент кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, кандидат юридичних наук, доцент.

Орлова О.О., доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Макарова Т.П. - викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля, кандидат юридичних наук, доцент.

Лисак С.О. – начальник управління «Дніпровська міжрегіональна ресурсно-комунікаційна платформа» Координаційного центру з надання правової допомоги.

Леонова Л.Р. – головний спеціаліст організаційного відділу управління «Дніпровська міжрегіональна ресурсно-комунікаційна платформа» Координаційного центру з надання правової допомоги, відповідальний редактор.

Актуальні питання взаємодії суб'єктів, які мають здійснювати заходи з реагування та профілактики на випадки насильства у закладах освіти: матеріали I

Міжрегіонального науково-практичного форуму/управління «Дніпровська міжрегіональна платформа» Координаційного центру з надання правової допомоги, Дніпро/ Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро/ Університет митної справи та фінансів, Дніпро/Дніпровський гуманітарний університет, Дніпро/Університет ім. Альфреда Нобеля, Дніпро 27 травня 2020 року. – Дніпро 2020.

До збірника тез увійшли матеріали I Міжрегіонального науково-практичного форуму «Актуальні питання взаємодії суб'єктів, які мають здійснювати заходи з реагування та профілактики на випадки насильства у закладах освіти».

Рекомендовано викладачам, студентам та особам, до сфери повноважень яких належить реагування на випадки насилля у закладах освіти та надання допомоги особам, які постраждали унаслідок насильницьких дій у закладі освіти.

УДК 316.6:34+364.632

Матеріали подано в авторській редакції, за достовірність фактів, цитат, посилань на джерела та вживання назв документів, власних імен тощо відповідають автори публікацій.

© Автори 2020

МЕТА ФОРУМУ

УТВОРИТИ ПЛАТФОРМУ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ ГОЛОВНИХ ПРОБЛЕМ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У ВЗАЄМОДІЇ УСІХ УСТАНОВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ, ЯКІ ЗАЛУЧЕНІ ДО РЕАГУВАННЯ ТА/АБО ПРОТИДІЇ ЦЬОМУ ЯВИЩУ.

ТЕМАТИЧНІ НАПРЯМКИ

- ПОНЯТТЯ НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.
- СПОСОБИ РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ;
- ЗАКОНОДАВЧА БАЗА, ЯКА РЕГУЛЮЄ ЗАСАДИ У РЕАГУВАННІ/ПРОТИДІЇ/НАДАННЮ ДОПОМОГИ У ВИПАДКАХ НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.
- ПРАВОВА ДОПОМОГА ОСОБАМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ УНАСЛІДОК НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ.
- ПРАВОВИЙ СУПРОВІД ОСІБ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ; ЕТАПИ ПРИТЯГНЕННЯ ПРАВОПОРУШНИКА ДО ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.
- БУЛІНГ: ПОНЯТТЯ, ПРОТИДІЯ ТА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНОСТЬ. СУДОВА ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З БУЛІНГОМ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.
- ПРАКТИКА ПЕВНОЇ УСТАНОВИ ЧИ ОРГАНІЗАЦІЇ У РЕАГУВАННІ/ПРОТИДІЇ/НАДАННЮ ДОПОМОГИ У ВИПАДКАХ НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.
- МЕХАНІЗМ ЗВЕРНЕННЯ ДО ПЕВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ/УСТАНОВИ.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1 ПОНЯТТЯ НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

КАРАСЕНКО М.О.

ПОНЯТТЯ НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ..... 7

КАРПЕНКО Р.В.

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЗА УЧАСТЮ
СТУДЕНТІВ ЗВО..... ПІ

ЗАМКОВА Д.Р.

НАСИЛЛЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ..... 18

КОРОЛЕВА А.О.

НАСИЛЬСТВО, ЙОГО ВИДИ, ПРИЧИНИ І СТАДІЇ..... 21

РЕНКАС О. О.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ В
УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ..... 27

СЄДИХ Ю.О.

НАСИЛЬСТВО У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ..... 32

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 2 СПОСОБИ РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

ВИНОГРАДОВА Л.Е.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ..... 36

СТЕПАНЕНКО А.О.

ПРОЯВИ ТА СПОСОБИ РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ БУЛІНГУ – НАСИЛЬСТВА В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ..... 42

ТАБАКІНА Ю.В.

ПРОЕКТИВНІ МЕТОДИКИ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ .ПІДЛІТКІВ..... 47

ЯСЕНОВА О.В.

ПРАВА ДИТИНИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ..... 51

РОЗДІЛ 3 ЗАКОНОДАВЧА БАЗА, ЯКА РЕГУЛЮЄ ЗАСАДИ У РЕАГУВАННІ/ПРОТИДІЇ/НАДАННЮ ДОПОМОГИ У ВИПАДКАХ НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

ЛЕГКА О.В., АЛФЬОРОВА Т.М.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ..... 58

ЗМІСТ

МАКАРОВА Т.П.

НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ЗАСАД З РЕАГУВАННЯ ТА
ПРОТИДІЇ ВИПАДКАМ НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

..... 62

РОЗДІЛ 4 ПРАВОВА ДОПОМОГА ОСОБАМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ УНАСЛІДОК НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

ДАВЛАТОВ Ш.Б.

РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК У ПОПЕРЕДЖЕННІ НАСИЛЬСТВА В
ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ..... 69

НАЛИВАЙКО П.І.

РОЛЬ СИСТЕМИ БВПД ЯК СУБ'ЄКТА
УПОВНОВАЖЕНОГО НА ЗАХИСТ ПОРУШЕНИХ ПРАВ
ОСІБ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ. ПОРЯДОК ДОСТУПУ ДО ПРАВОВОЇ
ДОПОМОГИ..... 72

КЛІМЧУК Ю.О.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИ НАДАННІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ
ДІТЯМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ..... 89

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 5 БУЛІНГ: ПОНЯТТЯ, ПРОТИДІЯ ТА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ. СУДОВА ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З БУЛІНГОМ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

КУЧУК А.М.

БУЛІНГ: ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД 95

КОРОСТАШОВА І.М.

БУЛІНГ, ЯК ФОРМА НАСИЛЛЯ ТА ВАДА ОСОБИСТОСТІ (КРИМІНОЛОГІЧНІ
АСПЕКТИ) 98

БАЛАГУРАК В.В.

ЩО РОБИТИ ПРИ ЦЬКУВАННІ (БУЛІНГУ) УЧАСНИКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ?
..... 107

БІЛА А.В.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ
ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ, ЯК ОСНОВНОЇ ЛАНКИ
ВИХОВАННЯ..... 109

ВЕРБИЦЬКА А.О.

БУЛІНГ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ 115

ВОЛКОВА М.А.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ У ШКОЛІ
..... 119

ЗМІСТ

КОМАРОВА В. В.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ БУЛІНГУ ТА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ..... 124

НАЗАРЕНКО К.Е.

БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЕ ЯВИЩЕ ТА ЙОГО ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ
..... 130

НІКОЛЕНКО Я.О.

ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ МОБІНГУ 134

РОЗДІЛ 6 ПРАКТИКА ПЕВНОЇ УСТАНОВИ ЧИ ОРГАНІЗАЦІЇ У РЕАГУВАННІ/ПРОТИДІЇ/НАДАННЮ ДОПОМОГИ У ВИПАДКАХ НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

КОНОНЕЦЬ В.П.

АЛОРИТМ ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ОПИТУВАННЯ (ДОПИТУ)
НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЩО СТАВ ЖЕРТВОЮ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ПРОЯВІВ
..... 137

КОРСУНСЬКА В.В.

АЛГОРИТМ ДІЙ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ВИПАДКІВ НАСИЛЛЯ: РОЛЬ
ПСИХОЛОГА У ДАНОМУ ПРОЦЕСІ 148

ЗМІСТ

ЛАЗАРЕНКО Н.І.

РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦІЇ НА ВИПАДКИ
БУЛІНГУ (ЦЬКУВАННЯ) В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ. АЛГОРИТМ ДІЙ..... 157

ОРЛОВА О.О.

НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД
НАСИЛЬСТВА: ДОСВІД ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ «ІСТИНА»
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
..... 164

РЕПАН М.І.

СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ
НАСИЛЬСТВУ..... 166

СПЕЦІАЛЬНА РУБРИКА: СТУДЕНТСЬКИЙ ПОГЛЯД

ВАРБАНСЬКИЙ О.В.

АЛГОРИТМ ДІЙ ДІТЕЙ У РАЗІ ЗАСТОСУВАННЯ НАСИЛЬСТВА 172

ВИНАКУРОВА Д.С.

СВІДОК НАСИЛЬСТВА 176

КОПТЯЄВА А.Ю.

НАСИЛЛЯ – СУЧАСНА ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬСТВА 178

ЛІТАУ Д.В.

ВИКЛАДАЧ ЯК ОСОБА, ЩО ПОТЕРПАЄ ВІД НАСИЛЬСТВА БЕЗПОСЕРЕДНЬО
..... 182

БІЛА А. В.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ «АЛГОРИТМ ДІЙ ПРИ ВИЯВЛЕННІ БУЛІНГУ»189

РОЗДІЛ 1 Поняття насильства у закладах освіти

Карасенко М.О.

Соціальний педагог Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 68

м. Кривий Ріг, Україна

ПОНЯТТЯ НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Насилля, булінг (цькування) – тривожна тенденція, особливо для сучасного дитячого і молодіжного середовища. Заклади освіти ставлять за мету всебічний розвиток дитини, створення умов для засвоєння ефективних моделей поведінки з ровесниками, проте часті явища цькування, булінгу та високий рівень конфліктності серед однолітків не дозволяє в повній мірі досягти поставлених цілей. Створити сприятливі умови для розвитку, виховання та навчання – головне завдання закладу освіти. Від того, в якій атмосфері перебувають діти, залежить їхній настрій, їхнє здоров'я, їхнє бажання вчитися і, зрештою, просто приходити до школи. Безпечна, доброзичлива атмосфера, заснована на довірі і повазі є найліпшою основою, щоб запобігти насильству та булінгу в закладі освіти.

З проблемою насильства та булінгу в закладах освіти стикаються у всьому світі, і Україна не є винятком. Це підтверджують не тільки окремі випадки насильства й цькування, а також результати опитувань дітей та підлітків. Відповідно до статистики Національної дитячої «гарячої лінії» більше 25% дзвінків так чи інакше пов'язані з цькуванням. Майже чверть українських школярів вважають себе жертвами булінгу, а близько 40% із тих дітей, хто зіткнулися з випадками булінгу, ніколи не розповідають про це своїм батькам. При цьому, 44% із тих, хто спостерігав, як знущаються над їхніми однолітками, не реагували на такі факти через острах піддатися аналогічному знущанню .

Факт насилля - це наслідки невирішеного конфлікту. Конфлікт - це зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною потреб, інтересів, соціальних установок, планів тощо у свідомості окремої особи, яке виникає в міжособистісних взаємодіях окремих осіб чи груп. За результатами досліджень у нашому навчальному закладі 83% учнів знають та можуть пояснити, що таке конфлікт та насилля, на запитання «Чи виникають конфлікти у нашому навчальному закладі? Як часто це відбувається» - лише 12 % дітей відповіли – так, але не часто, 91 % учнів був свідком конфлікту, 53 % учнів втрутилися б у конфлікт, якби стали його свідком, 59 % учнів відповіли, що найбільшими агресорами є однолітки, 34 % - група одноліток, але 80% учнів закладу вважають, що можна уникнути конфлікту, а значить подальшого насилля (булінгу). І на питання «Що можна зробити для покращення стосунків» - 83 % учнів відповіли, що взаємне позитивне ставлення один до одного, найголовніший критерій для уникнення конфліктів і насилля.

Педагоги та батьки вважають, що найефективнішими діями, які сприятимуть зниженню кількості випадків насильства в освітньому середовищі є проведення систематичних просвітницьких заходів з ненасильницької поведінки (66,5% – батьків, 91,6% – педагогів), впровадження якісних профілактичних програм (57,3% – батьків, 81% – педагогів), створення антибулінгової політики (62,3% – батьків, 88,8% – педагогів).

Сьогодні, в процесі реформування системи освіти, проблеми цькування і насильства в шкільному середовищі дуже часто стають перепорою для досягнення мети всебічного розвитку дитини. Допомога дорослих дуже потрібна дітям та молоді в будь-якому віці, особливо якщо дії кривдників можуть завдати серйозної шкоди фізичному та психічному здоров'ю. Заклад освіти відіграє важливу роль у створенні умов для здобуття учнями та ученицями знань в безпечному освітньому середовищі, формуванні ставлень та навичок, які потрібні, щоб уникнути та запобігти проявам насильства,

безконфліктного спілкування, ненасильницької поведінки. Вирішальна роль у протидії насильству і булінгу належить педагогам. Проте впоратися з цією проблемою вони можуть тільки завдяки системному підходу та підтримки керівництва школи, батьків, представників місцевих органів влади та громадських організацій, а також із залученням та участі дітей та молоді.

Для протидії насильству й цькуванню у закладах освіти в 2018–2019 роках Міністерство освіти і науки України, за підтримки Уповноваженого Президента України з прав дитини, а також міжнародних і громадських організацій, ініціювало перегляд та ухвалення низки доповнень до законодавчих актів України з метою посилити заходи із запобігання та протидії булінгу в закладах освіти, розробити порядок реагування та надання допомоги, а також посилити відповідальність за вчинення таких дій, в тому числі за бездіяльність і приховування таких випадків.

Насилля відрізняється від інших дій тим, що його чинять навмисно. Насильницькими також вважають дії, в яких застосовують не фізичну силу, а владу над людиною, тобто погрози, примус, шантаж і залякування. Якщо особа, яка має владу над іншою особою, проявляє до неї зневагу, відмовляє в турботі та допомозі, такі дії також вважають насильством.

Насильство в освітньому середовищі має різний характер і природу. Воно може проявлятися як у формі одноразових, так і в вигляді систематичних дій. Але ці дії завжди завдають шкоди психічному та фізичному здоров'ю всіх учасників/учасниць цього процесу. Це можуть сплановані або спонтанні агресивні дії, що відбуваються на його території або в його приміщеннях під час занять, перерв, на шляху до нього і назад, а також на заходах, які проводить заклад в іншому місці. Суб'єктами і об'єктами насильства у закладі освіти можуть бути педагоги, учні та їхні батьки, інші працівники. Представник будь-якої з названих груп може бути ініціатором насильницьких дій, постраждалою стороною або свідком. Існує декілька видів насилля: фізичне, психологічне, економічне, сексуальне, гендерне насильство.

Найчастіше булінг (цькування) відбувається в місцях, де контроль або нагляд дорослих найменший або взагалі відсутній. Це можуть бути коридори, вбиральні, роздягальні, подвір'я, сходи, їдальня тощо. Іноді дитина може піддаватися булінгу (цькування) й поза територією закладу освіти. Такі випадки можуть трапитися по дорозі додому, у дворі дому, під час шкільних екскурсій тощо. Крім того, за умови віртуалізації сучасного соціального простору закономірно, що і прояви опосередкованої агресії та булінгу (цькування) перемістилися в зону он-лайн, в якій діти перебувають повсякчас незалежно від місця їх фізичного перебування. Булінг (цькування) за допомогою електронних засобів комунікації називається кібербулінгом. Насилля розвивається за певною схемою і має декілька фаз розвитку, які можна зобразити як «Драбину булінгу (цькування)» - від моменту зародження до найвищої фази. Кожна сходинка цієї драбини відповідає певному етапу розвитку булінгу, емоційному стану потерпілого та певним діям кривдника. Проте насилля може відбуватися й за іншою схемою – не включаючи певні стадії цього процесу. Втручання або переривання цього процесу можливе на будь-якій зі сходинок, тому важливо вчасно розпізнати булінг (цькування) в освітньому середовищі та зупинити цей процес на більш ранніх стадіях, коли ситуація не дійшла до найвищої сходинки. Для своєчасного реагування та припинення ситуації булінгу (цькування) необхідно знати його ознаки: - занадто емоційна атмосфера в групі (класі); - виокремлення певних учнів/учениць від решти; - «перегрупування» дружніх кіл; - коли діти припиняють спілкування, замовкають при появі дорослого/дорослої або вчителя/вчительки в приміщенні; - кардинальна зміна поведінки окремої дитини – як сумна, закрита, пригнічена, так і піднесена, жвава, агресивна; - раптове зниження академічної успішності деяких дітей; - часті хвороби та прогули навчальних занять окремої дитини, не притаманні їй до цього часу.

Незважаючи на масштабність і складність проблеми, система освіти має великі можливості для профілактики насильства та системного впливу на всіх учасників освітнього процесу, щоб сформувати модель поведінки, засновану

на взаємній повазі і не допустити насильства у міжособистісних стосунках і спільній діяльності здобувачів освіти.

Список використаних джерел:

1. Попередження насильства у закладах освіти. Методичний посібник для педагогічних працівників. БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї». – Київ: 2019.
2. Комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації». – К. – 2018. – 140 с.
3. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. / Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – 132 с.
4. Інтернет – портал онлайн - курсів Prometheus.

Карпенко Р.В.

кандидат юридичних наук, викладач кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЗА УЧАСТЮ СТУДЕНТІВ ЗВО

Протидія домашньому насильству є важливим чинником побудови безпечного та демократичного суспільства. Законом України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (далі – Закон України № 2227-VIII) Кримінальний кодекс України доповнено новими статтями, які передбачають такі склади кримінальних правопорушень, як, зокрема,

домашнє насильство, а також внесені відповідні зміни до процесуального законодавства. Тому актуальним є дослідження проблемних питань застосування прокурорами нового законодавства з огляду на їх повноваження у сфері протидії домашньому насильству, реагування прокурором на домашнє насильство, розмежування кваліфікації домашнього насильства як кримінального / адміністративного правопорушення, а також алгоритму дій прокурора у випадку виявлення домашнього насильства.

Щороку від насильства в Україні страждає близько 100 тис. осіб (90 відсотків з яких – жінки). Зокрема, за даними Мінсоцполітики, у 2017 році зареєстровано 96 245 звернень з питань, пов'язаних із домашнім насильством, з них 85 340 – від жінок, 10 005 – від чоловіків, 900 – від дітей [1]. Одним із завдань кримінологічної науки на сучасному етапі її розвитку є узагальнення певного знання про те чи інше криміногенне явище з тим, щоб виокремити та системно представити характерні ознаки цього явища, які, у свою чергу, виявляючись інформаційної матрицею, покладатимуться у фундамент відповідної системи запобігання. Висловлене стосується й проблеми сімейного насильства – досить складного за своєю сутністю та проявам явища, що відоме будь-якої системі сучасних суспільств. Напевно, на сьогодні немає жодного суспільства – від тих, в яких й досі присутні елементи дикунства, до високо розвинутих соціумів – щоб воно не було помічено, як стигмою, проявами насильства над рідними та близькими людьми. А тому немає іншої, більш одвічної проблеми, ніж проблема домашнього насильства.

Що ми знаємо на сьогодні про сімейне насильство? Перше, що спадає на думку, це те, що такий різновид насильства в Україні є достатньо поширеним, однак про масштаби такого явища ми маємо дуже поверхнєве знання. Тому у нас немає розуміння чіткого механізму, що з цим робити, як йому запобігти. Ті правові норми, що нібито покликані здолати подібні випадки та покарати кривдників, на практиці перетворюються на значну проблему їх застосування. І це другий факт, що ми знаємо про проблему

домашнього насильства. Третє, що так чи інакше має ставлення до означеної проблеми, це те, що наука часто не встигає за потребами розв'язання конкретної проблеми. Отже, є сенс в узагальненому вигляді представити ті кримінологічні ознаки, що якомога точніше характеризують сутність цієї складної проблеми.

Кількісний та якісний аналіз зареєстрованих випадків сімейного насильства надає можливість скласти уявлення про деякі кримінологічні характеристики розглядуваного явища. До найбільш істотних належать, наприклад, такі з них: 1) насильницькі дії у сімейно-побутовій сфері частіше за все відбуваються щодо жінок і дітей. Однак є чимало випадків, коли жертвами сімейного насильства стають інваліди, а також чоловіки. І взагалі є така думка, що насильство стосовно чоловіків має не такий уже й асиметричний характер. Інша справа, що внаслідок багатьох соціальних причин і забобон чоловіки рідше зізнаються про те, що вони є потерпілими від сімейного насильства. Разом із тим гострою, соціально кричущою проблемою на сьогодні є насильство стосовно інвалідів – членів родини. Як відомо, ці особи (особливо з вадами психіки) піддаються насильству, у тому числі й сексуальному, не лише в закладах соціальної сфери, а й у власних родинях. Якщо у фізично здорової дитини, що піддається насильству, є шанс одного дня позбутися цього насильства, то проблема інвалідності в особі нікуди не зникає, а отже, вона (ця особа) назавжди може залишатися у «статусі» жертви сімейного насильства. Питома вага таких осіб, що потерпають від протиправної поведінки членів родини, дорівнюється 10–15%; 2) кривдниками, як правило, виступають родичі, а не чужі люди. Інколи жертвами стають діти, але переважні жертви – все ж таки дорослі члени родини. Водночас «відтінки» насильства щодо дітей мають широкий спектр – від хибно зрозумілих дорослими методів виховання до цілеспрямованого знущання над дитиною, припустимо, у вигляді сексуального насильства; 3) найпоширенішими видами сімейного насильства є фізичне і психологічне. Однак в нашому економічно нестабільному суспільстві все частіше

стверджується про економічне насильство в сім'ї, що може виявлятися, у свою чергу, корінням фізичного й психічного насильства над людиною;

4) насильство – це здебільшого повторюване явище, навіть може мати циклічний характер (особливо у подружніх стосунках, коли періоди примирення час від часу змінюються лютою ненавистю один до одного). Установлено, що насильство частіше за все спостерігається у тих сім'ях, де шлюб зберігається заради дітей; 5) наслідком сімейного насильства, як мінімум, є психологічні розлади здоров'я жертв (депресії, суїцидальні настрої, паніка тощо). Питома вага таких осіб складає близько 60%; 6) рівень освіти сімейного насильника не корелює ані з фактом насильства над членами родини, ані з частотою проявів цього насильства. Навпаки, насильство у зовні благополучних сім'ях має «витончений» характер, вирізняється латентністю своїх проявів; 7) самі потерпілі та родичі-свідки сімейного насильства тривалий час не йдуть в міліцію, можливо, намагаючись шукати підтримку у друзів або в спеціальних установах соціального захисту. Проблема сімейного насильства має ще багато невивчених граней. Однією з них є випадки обопільного насильства подружжя або родичів один над одним. Саме такі ситуації можуть призводити до вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів. На жаль, чимало українських сімей сьогодні потрапляють у таке замкнене коло своїх спотворених міжродинних стосунків, вихід з яких уявляється можливим лише через насильство, яке витримати вже хтось не в змозі. Розв'язання проблеми сімейного насильства є важливішим напрямом розробки теми фундаментального дослідження під назвою «Стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів: теорія та практика», що проводиться останнім часом фахівцями Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України.

Для студентів, які вчиняють насильницькі злочини характерна грубість, (55,7 %, агресивність (87,7 %), жорстокість (65,4 %), зухвалість (77,5 %),

нахабність (67,8 %). Значне місце в ознаках займає кримінальна сфера відносин злочинців-студентів, які займаються кримінальним бізнесом (38,8 %), азартними іграми (47,5 %), торгівлею наркотиків (35,4 %) тощо. Конфліктність серед студентів вишу також властива і для цієї категорії злочинців (45,7 %). Для мотивації насильницьких злочинів, таких як хуліганство, характерна байдужість до життя і здоров'я потерпілих, через мірний егоїзм і жорстокість, а також мотивацією хуліганства є викривлене сприймане особою прагнення до самоствердження в середовищі студентів (68,5 %) – прагнення до підтримки свого престижу у мікрогрупі (31,5 %). За соціальним станом злочинців із числа студентів ВНЗ, що вчинили насильницькі злочини небезпечні для життя і здоров'я із сім'ї: працівників – 35,3 %, селян – 23,5 %, інтелігенції – 21,2 %, великого бізнесу – 11 %, високопосадовців 8,8 %. Серед осіб, які вступили до ВНЗ на перший курс, які вчинили хуліганство, становлять – 1,5 %, тяжкі тілесні ушкодження – 4,8 %, умисні вбивства – 5,0 %, згвалтування – 2,7 % [4, с. 22]. Формування схильності до насильства, підкреслює Б. С. Волков, значною мірою залежить від особистого досвіду молодої людини, насамперед, доброта і переживання насильства стосовно себе особисто. Слушно зазначають учені, що осіб, які вчиняють насильницькі злочини, виховували в сім'ях, у яких постійно застосовували насильство стосовно будь-кого з членів родини [6, с. 22]. У результаті вивчення кримінальних проваджень та опитування студентів встановлено, що до особливостей студента ВНЗ, який вчиняє насильницькі злочини, належить: – не повністю вироблена соціальна спрямованість, що склалася і зміцнилася (66 %): в цьому віці людина, як правило, не встигла визначити своє відношення до навколишнього світу; – недостатній соціальний досвід (56 %): студент не зумів ще навчитися життєвого досвіду, не вивчив закони нормального життя суспільства, не засвоїв їх у такому ступені, щоб вони стали для нього усвідомленою необхідністю; – недостатньо розвинена воля (45 %) (вольові якості) і почуття, тобто, студент ще не завжди може оцінити, що добре, а що погано і шкідливо для нього

самого, оточення, суспільства загалом; – невміння контролювати свою поведінку та емоції (85 %) (стримувати себе) в різних, особливо складних життєвих ситуаціях, у яких не завжди легко знайти правильне рішення; – схильність до ризику, азартність (73 %), причому як у юнаків, так і у дівчат; – матеріальна і інша залежність від батьків і інших дорослих осіб (90 %) [5].

.Необхідно відзначити, що інформаційну основу кримінологічного аналізу домашнього насильства складають відомості, що містяться у державній статистичній звітності. Як відзначає А. Блага, при аналізі кількісно-якісних показників насильства в сім'ї здійснене статистичне дослідження наявних у базі Єдиного державного реєстру судових рішень документів надало можливість встановити, що 3188 судових рішень у справах про розірвання шлюбу (0,3% від загальної кількості справ цього виду) були пов'язані із насильством в сім'ї; аналогічний показник стосовно позбавлення батьківських прав становить 651 справу (або 1,4%), а щодо справ про стягнення аліментів – 120 (або 0,03%). Крім того, під час розкриття кримінологічної характеристики насильства в сім'ї були враховані також і конкретні справи, розглянуті у порядку цивільного судочинства. Що ж стосується статистичних даних за 2019 рік, то за перші його сім місяців було обліковано 467 кримінальних правопорушень за ст. 126-1КК України, серед яких у 267 (57%) особам вручено повідомлення про підозру. Питома вага злочину, передбаченого у ст. 126-1 КК України, складає 1,55% від загальної кількості вчинених злочинів проти життя та здоров'я особи. Можна констатувати, що у січні (після криміналізації домашнього насильства), лютому та березні 2019 року не було обліковано жодного кримінального правопорушення. Разом із тим вже у квітні обліковано 163 кримінальні правопорушення, у травні – 90 (з початку року – 253), у червні – 95 (з початку року – 348), у липні – 119 (з початку року – 467). Така тенденція, на нашу думку, пов'язана із складністю доказування фактів саме «систематичного вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства».

О. Дудоров та М. Хавронюк, даючи тлумачення систематичності, відзначають, що вона «означає постійну повторюваність тотожних чи схожих дій (чи бездіяльності), кожна з яких сама по собі може створювати враження незначної, але в сукупності вони впливають на потерпілу особу надзвичайно негативно, і інтенсивність цього впливу може залежати як від ступеня агресивності кожного окремого діяння, так і від їхньої кількості» [3, с. 78].

Щодо положень чинного КК України, то ознака систематичності згадується як у Загальній, так і в Особливій частині. У частині 2 ст. 78, ч. 5 ст. 79, ч. 5 ст. 83 КК України про систематичність йдеться в контексті систематичного вчинення особою правопорушень, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про її небажання стати на шлях виправлення. Відповідно до практики застосування окремих статей КК України систематичним вважається вчинення особою трьох і більше правопорушень, за які її було притягнуто до адміністративної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 № 728-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80>
2. Блага А.Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія. Харків: ФОП Макаренко, 2014. 360 с.
3. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2019. 288 с.
4. Аналітична довідка ДІАЗ МВС України про стан злочинності за 2012 р. – К. : ДІАЗ МВС України, 2013. – 40 с.
5. Стан та структура злочинності в Україні 2013–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/artic>

6. Волков Б. С. Криминологическое исследование личности преступника в советском праве / Б. С. Волков // Теоретические проблемы учения о личности преступника. – М., 1979. – С. 22

Замкова Д.Р.

Здобувач вищої освіти юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Орлова О.О.

науковий керівник, доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

НАСИЛЛЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАТИ

У більшості країн діти проводять більше часу на піклуванні дорослих в навчальних закладах, за межами своїх сімей. Школи відіграють важливу роль в справі захисту дітей від насильства. Дорослі, які здійснюють контроль за навчальними закладами та працюють в них, зобов'язані забезпечувати безпечні умови, що сприяють збереженню гідності дітей і їх розвитку.

Для багатьох дітей зіткнення з насильством відбувається в навчальних закладах, і це може змусити їх стати на шлях насильства. Дана тема широко висвітлюється і на міжнародному рівні. Так, ООН прийняла порівняно невелике число рекомендаційних для держав - її членів актів (декларацій) і зобов'язують для держав-підписантів актів (конвенцій), що мають пряме відношення до досліджуваної проблеми. Серед них: Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (2000 р); Декларація прав дитини (1959 р); Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів (1974 р); Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (1985 р); Декларація про соціальні і правові принципи,

що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному і міжнародному рівнях (1986 р); Конвенція про права дитини (1989 р); Паризька декларація «Жінки, діти і синдром набутого імунodefіциту (СНІД)» (1989 р); Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй для попередження злочинності серед неповнолітніх; Керівні принципи, що стосуються правосуддя в питаннях, пов'язаних з участю дітей-жертв і свідків злочинів; Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1990 р).

Насильство, що здійснюється вчителями або іншими працівниками шкіл при явному або неявному схваленні з боку міністерств освіти та інших органів, що здійснюють контроль за роботами шкіл, включає тілесні покарання, жорстокі і принижуючі гідність форми психологічного покарання, статеве і гендерне насильство, хуліганські дії. Тілесні покарання, такі, як побиття і биття указкою, є стандартною практикою в школах у багатьох країнах. У Конвенції про права дитини передбачається, що держави-учасники повинні вжити всіх належних заходів для забезпечення того, щоб шкільна дисципліна здійснювалася в формі, сумісній з Конвенцією. За даними Глобальної ініціативи за припинення всіх форм тілесного покарання по відношенню до дітей, в 102 країнах тілесні покарання в школах заборонені, проте забезпечення дотримання цієї заборони носить непослідовний характер [1].

У школах також існують такі форми насильства, як бійки на шкільному подвір'ї і хуліганські дії відносно школярів [2]. У деяких суспільствах агресивна поведінка, включаючи участь в бійках, вважається незначною дисциплінарною проблемою. Хуліганські дії часто асоціюються з дискримінацією щодо школярів з бідних сімей або етнічно маргінальних груп або ж школярів, що мають ті чи інші особисті відмітні риси (наприклад, зовнішні особливості або фізичні/розумові вади). Хуліганські дії найчастіше носять вербальний характер, проте можуть також супроводжуватися фізичним насильством. Крім того, на школах відображаються події в громаді

в цілому, наприклад широке поширення бандитської культури або злочинної діяльності бандитських угруповань, особливо пов'язаної з наркотиками [3].

Статеве і гендерне насильство також відбувається в навчальних закладах. Найчастіше ця дія спрямована проти дівчат і здійснюється вчителями-чоловіками та однокласниками. Крім того, у багатьох державах і регіонах жертвами насильства все частіше стають лесб'янки, гомосексуалісти, бісексуали і молоді транссексуали. Статевому і гендерному насильству сприяє те, що держави не бажають приймати і здійснювати закони, які б забезпечували школярам безпосередній захист від дискримінації.

У 2018 році Рада Європи підвів підсумки діяльності за даним напрямком починаючи з 2005 року, позначив перспективи, пов'язані з реалізацією Стратегії на підтримку прав дитини (2016-2021) [4]. Ухваленню таких і подібних до них документів передують обговорення їх проектів в зацікавлених державах за участю широких кіл фахівців і представників громадськості, розгляд і аналіз що надходять зауважень і пропозицій. Такий підхід дозволив Раді Європи створити не тільки цільну систему права захисту прав дитини, а й забезпечив постійно діючий, що розвивається, удосконалюється і націлений в майбутнє механізм втілення ідей захисту дитинства в життя спільноти європейських держав.

Свій внесок у вирішення проблем захисту дитинства як всередині країни, так і за її межами вносить і сучасна Україна, в тому числі спираючись на норми міжнародного права в цій галузі. Але проблема імплементації норм міжнародного права прав дитини в правову систему і правову дійсність сучасної України заслуговує окремого ґрунтовного дослідження.

Список використаних джерел:

1. Global Summary of the Legal Status of Corporal Punishment of Children, *op. cit.* at note 6.
2. D. Olweus, *D. Bullying at School: What We Know and What We Can Do* (Oxford, Blackwell, 1993).

3. United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children, Regional Consultation Outcome Report: Caribbean, Port of Spain, March 2005.
4. Integrated strategy against violence. URL: <https://www.coe.int/en/web/children/integrated-strategies>

Королева А.О.

студентка 4 курсу факультету психології, ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Корсунська В.В.

*науковий керівник, викладач кафедри педагогічної психології, факультету психології,
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»
м. Дніпро, Україна*

НАСИЛЬСТВО, ЙОГО ВИДИ, ПРИЧИНИ І СТАДІЇ

Сьогодні насильство поширене явище, зокрема – булінг. Прояв деструктивної поведінки є однією з серйозних проблем людства. До вивчення цієї теми зверталися представники як зарубіжних країн, так і наші співвітчизники: Є.М. Волков, І.І. Дорошко, А.Б. Кирюхін, Д.А. Кутузова, І.Г. Лубенець, О. Маланцева, та ін. Перші дослідження фактів булінгу з'явилися в роботах західної психології і, так званими «родоначальниками», вважаються К. Дьюкс, Д. Лейн, Д. Олвеус, Е. Ролланд, П.П. Хайнеманн та ін. Активним періодом вивчення цієї теми є період 70-х початок 90-х років ХХ століття і триває до сьогоднішнього часу [6].

З проявом актів насильства може зіткнутися будь-яка людина незалежно від віку. І при вивченні цієї теми, важливо було розуміти до якого виду насильства можна віднести той чи інший факт, причини виникнення, щоб

усвідомити суть даного процесу як такого. Спостерігаючи за ситуацією, яка відбувається в нашому суспільстві, можна відзначити, що прояв насильства набуває форму тиранії.

У ході вивчення наукових досліджень, ми прийшли до висновку, що насильство в школах або в організаціях не новизна і має не поодинокий характер. Агресивна поведінка, яку виявляють учасники освітнього процесу, часто замовчується як з боку адміністрацій, так і зі сторін «агресора» і «жертв», факти цькування приховуються, щоб зберегти «добре» враження про освітній заклад.

Сам термін «насильство» розглядався багатьма авторами, тому для нас важливим моментом було дізнатися саме його розуміння. «Насильство – це застосування з умислом своєї влади й сили проти одної або групи осіб, щоб нанести каліцтво у вигляді психологічних або фізичних травм, які можуть привести до порушення в розвитку або до летального результату» [3]. Отже, насильство відрізняється від інших дій тим, що це усвідомлена і навмисна дія, яка несе ту чи іншу шкоду.

У ході вивчення, ми з'ясували, що насильство має кілька різновидів [3,5,4,1], наведені в таблиці.

Таблиця 1

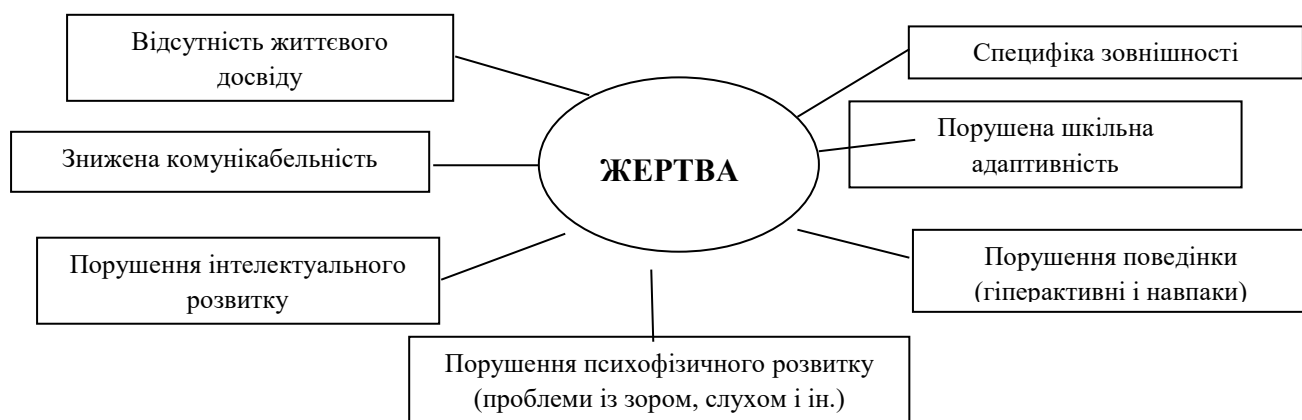
Вид	Що входить
За впливом	<i>Фізичне – застосування суто фізичної сили; психологічне (емоційне) – дія вербального або невербального характеру, яка супроводжується: ігноруванням, приниженням, відторгненням, брехнею, образою, експлуатацією та ін.; сексуальне – будь-які дії сексуального характеру, що примушують людину увійти в сексуальний контакт; нанесення шкоди – ушкодження або крадіжка майна; недбале ставлення до потреб дитини – байдужість дорослих в розвиток дитини (відсутність уваги, турботи, медичної допомоги, харчування, одягу, житла, освіти або позбавлення волі); економічне – позбавлення дитини мати кошти і право на їх використання (це контроль за допомогою грошей, відмова в утриманні, розтрата фінансів, призначених дитині, приховування доходів, прискіпливість за витрати дитини та ін.); торгівля дітьми.</i>
У наслідок впливу	<i>Обмеження за будь-якою ознакою; стигматизація – навішування ярликів, пов'язаних зі стереотипами; гендерне насильство – у зв'язку зі статевими стереотипами.</i>
За спрямованістю	<i>На себе, на інших і масове насильство.</i>
За тривалістю	<i>Один раз або систематично.</i>

Також ми помітили, що з боку «агресора» до наміченої «жертви», виявляється навмисна, запланована або спонтанна дія, яка призведе до пригнічення жертви. Наприклад, хуліганство з нанесенням тілесних ушкоджень, цинізм або явна неповага і т.д., і т.п. [3, 5].

На загальну думку, саме «слабка» дитина, тобто дитина з неблагонадійної сім'ї або з сім'ї з низьким соціальним рівнем, може стати жертвою. Але, насправді, це не завжди так. Жертвою може бути дитина з

благонадійної сім'ї, яка багато чого досягла (наприклад, в спорті чи творчості). Відносно таких дітей може проявлятися «ццькування» з боку однолітків і, найчастіше, через заздрощі взагалі. Тому під насильство може підпасти будь-яка дитина незалежно від соціального статусу сім'ї, в якій вона живе та виховується, від її рівня розвитку як фізичному, так й в інтелектуальному плані.

Малкіна-Пих І.Г. у своїх спостереженнях акцентує увагу на тому, які фактори сприяють виникненню статусу жертви [7] (малюнок 1):

Мал. 1. Причини формування жертви.

Вивчаючи дану тему, ми прийшли до висновку, що будь-яке насильство може проявлятися через такі дії як залякування, загроза, пресинг, відкидання, «дражнилка», насмішка, поширення перекрученої інформації «чуток або пліток» [8, 5, 1]. Що ж стосується сексуального насильства, то воно може проявлятися в небажаних дотиках, показу контенту для дорослих, оголення та показ геніталій, підглядання або навіть шантаж, який найчастіше проявляється в кіберпросторі («катування» на основі отриманих фотографій сексуального характеру). Будь-який вплив на дитину відбувається без її згоди, а часто з помилковим навіюванням про прояв любові та турботи.

Нанесення шкоди дитині так само може проявлятися таким чином: крадіжка, пошкодження і псування особистих речей, вимагання. Дискримінація ж найчастіше спрямована на дітей з-поміж національних меншин, іноземців, дітей з інвалідністю або певної групи віросповідання. Загалом, дискримінація спрямована на тих, хто не схожий на учасників так

званої «спільноти», і має певні ознаки, які відрізняються від прийнятих стандартів «спільноти».

У статті О.О. Бочавер та К.Д. Хломов [2] акцентують увагу, що термін булінг виник під час дослідження дорослих колективів, і в будь-якому колективі може виникнути «цькування». Отже, шкільне середовище може бути одним із джерел поширення такого явища. Тим самим, булінг – це систематичне цькування з боку агресора до беззахисної жертви. І мета цієї дії завжди зводиться до її пригнічення. Булінг може бути: прямим або непрямим. Водночас, булінг має певні відмінності від конфлікту. Крім цього, він має деякі особливості [5, 8]: наявність двох нерівних за силою сторін: агресор і жертва; наявність навмисного фізичного, психологічного та інших дії, які відбуваються з метою нанесення шкоди; наявність психосоматичних захворювань і порушення когнітивної сфери, що порушують особисті якості самої жертви; дії проходить в присутності третіх сторін, так званих «свідків», тому зачіпає не тільки жертву, але й увесь клас; це довгостроковий процес, який не може сам по собі закінчитися.

Хайнеманн П.П., у своїй роботі «Мобінг. Групове насильство серед дітей і дорослих», наводить приклад декількох етапів розвитку «цькування» [6], а саме ми наводимо приклади в таблиці 2.

Таблиця 2

Етапи розвитку цькування

1	• Колектив знаходиться в нейтральному стані.
2	• Потихеньку наростає напруга, пов'язана з новим членом групи або ж з уже відкинутим людиною. Якщо вчитель не присік проблему на цьому етапі, виникає наступний етап.
3	• Здійснення цькування. Виникають регулярні нападки на жертву, тим самим стає остаточно жертвою.
4	1. Група знову повертається в першу стадію, після виключення жертви зі свого колективу. Вигнання жертви проявляється в

Можна сказати, що булінг відрізняється від простого конфлікту тим, що в ньому завжди є нерівні сторони. І ці нерівні сторони можуть також проявлятися в формі *кібербулінгу* або *кібермобінга*, швидко набирає темп розвитку і дозволяє агресорові бути латентним у своїх діяннях. Крім цього, ще є *мобінг* (найчастіше вербальне і непряме цькування), і *босінг* (цькування підлеглих від начальника); *хейзінг* (процес посвячення новачків в принизливій формі), *сталкінг* (надмірна увага до об'єкта, постійне стеження за ним), *харасмент* (сексуальне домагання), *аутінг* (публічне розкриття таємниць, які можуть послужити приводом для цькування), *віктімблеймінг* (цькування вже сформувалася жертви після булінгу).

І все ж, можна сказати, що будь-яке діяння має свої «коріння», причини, що спонукають виникнення. І однією з них, є саме домашнє середовище. Демакова І.Д. [3], називає й інші фактори прояву насильства: особистісні, сімейні, навколишнє середовище, ситуативні (місце і час, присутність спостерігачів, вживання алкогольних і наркотичних засобів, наявність зброї), соціальні (гендерні стереотипи, соціально-економічна нерівність, мас-медіа та ін.).

Таким чином, булінг – це такі собі «дії в масці», які приховують невпевненість, страх, незадоволеність, неповноцінність, «біль» під агресією (як захисним механізмом), що показують значущість власного «я» («я чогось вартий в цьому житті», «мені вже не так важко жити» і т.д.).

Список використаної літератури

1. Алексеенко Г.О, Стремецкая В.О., Буллинг в подростковых школьных коллективах. Вып. 31. С-я «Педагогика, социальная работа», 2014.
2. Бочаров А., Хломов К.Д., Статья: Буллинг как объект исследований и культурный феномен. 2013. Т.10, № 3. С. 149–159.
3. Демакова И.Д. Школа без насилия. Методическое пособие / Под ред. Н.Ю. Синягиной, Т.Ю. Райфшнайдер. М.: АНО «ЦНПРО», 2015. 150с.

4. Кутявина Е.Е., Курамшев А.В. Проблема насилия в школе глазами учителей. Нижегородский гос. ун-т им. Н.И. Лобачевского, 2013.

5. Лалак Н.В., Пеняк В. Школьный буллинг как актуальная педагогическая проблема сегодня. Межд. науч. ж-л «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА». Вып. 1 (26), 2019.

6. Наумова Н.Н., Ефимова А.С., Зарубежные исследования феномена буллинга в 1980-90 годы. Братский гос. ун-т, 2015.

7. Омарова П.О., Шахова Р. М. Современные психолого-педагогические исследования проблемы школьного насилия. // Современные проблемы науки и образования. 2013. № 2.

8. Сидорук И. Буллинг как актуальная социально-педагогическая проблема, Гл. V. Социальная педагогика, 2015.

9. Шевяков А.В. Буллинг как разновидность насилия в учебных учреждениях. // Матеріали І Всеукраїнського форуму «Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах» (11 лютого 2020 року, Вищий навчальний приватний заклад «Дніпровський гуманітарний університет»): збірник доповідей та тез. Дніпро: ВНПЗ «ДГУ», 2020. 184 с.

Ренкас О. О.

Студентка 2-го курсу факультету психології Вищого навчального приватного закладу "Дніпровський гуманітарний університет"

Гарець Н. О.

*науковий керівник, викладач кафедри педагогічної психології Вищого навчального приватного закладу "Дніпровський гуманітарний університет"
м. Дніпро, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Незважаючи на спроби її вивчення та подолання, проблема булінгу в школі залишається актуальною у сучасних умовах. Одним із чинників, що, на нашу думку, обумовлюють її складність, є поведінка вчителів - оскільки через брак знань про прояви або особливості подолання булінгу вони можуть не тільки не реагувати, а навіть виступати у ролі кривдника. За умов, коли вчитель ігнорує проблему учень не може розраховувати на захист та допомогу в школі. У ситуації ж, коли над дитиною знущаються або принижують самі вчителі необхідні ще більш рішучі дії. Таким чином, вирішення проблеми булінгу лежить у площині відповідальності не тільки школярів, а і батьків, і вчителів.

Булінг (bullying, від англ. bully – хуліган, забіяка, задирака, грубіян, насильник) у психології розглядається як агресивна поведінка щодо окремої особи або групи, з метою приниження, домінування, фізичного чи психологічного самоствердження [3]. Отже, це можна вважати формою психологічного насильства. Також булінг – це вид деструктивної поведінки, що містить в собі насильницькі дії кривдника по відношенню до жертви, що нездатна себе захистити, і дії спрямовані на заподіяння шкоди жертві протягом тривалого періоду часу, для отримання психологічного або фізичного задоволення кривдником. Серед основних ознак булінгу можна виділити нерівність сил та повторюваність.

Згідно з результатами анкетування, проведеного Міністерством юстиції, знущання у школі зазнавало 45% опитаних дітей у Закарпатській області, половина школярів Київської області, і більше половини молодих одеситів були свідками чи жертвами булінгу в школі. Серед чернівецьких школярів 48% учнів, хоча б один раз в житті були свідками або жертвами булінгу; фізичного насилля — 27%; нападу з боку групи — 14%; пограбування — 12%; сексуальної загрози — 8% [3].

На нашу думку, булінг особливо популярний серед підлітків через притаманні їм вікові особливості, а саме: проходження процесу соціалізації,

формування світогляду, цінностей та пріоритетів, обрання моделі поведінки, бажання бути прийнятим в групу.

У цьому віці порушення процесу спілкування переживаються дуже важко і позначається на розвитку особистості, адже провідною діяльністю є інтимно-особистісне спілкування з однолітками в процесі виконання колективної діяльності. Дитина вчиться вибудовувати спілкування в різних колективах з урахуванням прийнятих норм взаємовідносин цього колективу, вчиться рефлексії власної поведінки і вмінню оцінювати можливості свого «Я». Булінг, таким чином, може бути способом, який використовують підлітки для того, щоб зайняти бажану соціальну позицію.

Є. І. Файштейн відзначав, що для сучасних підлітків характерні прояви агресивності, грубості, жорсткості і цинізму. За цим, на думку дослідника, можуть ховатися більш глибокі переживання дитини – самотність, страх, невпевненість, а також – егоїзм, інфантилізм і духовна спустошеність [4].

Таким чином, завдяки булінгу підлітки намагаються самоствердитися, підвищити самооцінку або свій авторитет серед однолітків. Іноді вибір такої моделі поведінки може бути наслідком відсутності інших прикладів, особливо якщо розвиток підлітка відбувався в атмосфері приниження та цькування. Серед інших причин девіантної поведінки підлітка може бути всездозволеність в сім'ї або потурання дорослими проявам агресії по відношенню до однолітків.

Т.В. Сенько пише, що одним з факторів насильства в школі є жорсткі межі в сім'ї, закритість від зовнішнього світу. У ситуації насильства діти з сімей, які не мають широкої мережі природної соціальної підтримки, часто не можуть розраховувати на допомогу родичів [2].

Дослідження Д. Ольвеуса показало, що зазвичай роль булера обирають хлопці (10,5%), ніж дівчата (5,9%). А жертвами стають майже однаково як юнаки (11,8%), так і дівчата (11,5%). За результатами, можна відзначити, що дівчата більше прагнуть захищати жертву (30,1%), ніж хлопці (4,5%). А

юнаки (12,2%) більше підтримують агресора і кривдника, ніж дівчата (1,4%) [5].

Коли підлітки опиняються у ролі жертви і навіть не намагаються захищати себе, причина такої поведінки можна вбачати у особливостях виховання. Серед таких особливостей, на нашу думку, варто зазначити неможливість висловлювати свої думки та бажання, їх знецінення батьками, вербальна агресія, приниження в присутності інших, використання образливих слів або застосування фізичної сили.

Дуже часто причиною булінгу в школі стає фінансове становище учнів. Наприклад, діти із заможних сімей можуть знущатися над менш забезпеченими, відчуваючи свою перевагу. Ще одна причина знущань в школі — це фізичні або психологічні вади, риси зовнішності, що можуть привертати уваги чи виділяти учня серед інших.

Потрібно приділити особливу увагу кібербулінгу. В соціальних мережах можна зустріти хейт (виказування поганого ставлення, образлива мова), цькування. Причини кібербулінгу найрізноманітніші, але головна з них — це безнаказовість та анонімність, тому цей вид булінгу набуває все більшого розповсюдження. Так, підліток може створити фальшиву сторінку і писати що завгодно будь-кому і не отримати покарання через складність відслідкування автора. Ще однією особливістю, на нашу думку, є зумовлене віком бажання висловлювати свої думки та погляди, навіть якщо і дуже часто вони негативні та різкі, тому анонімність підліткам допомагає.

Найефективнішим шляхом подолання булінгу, на нашу думку, є комплексна профілактика. Для цього потрібно, щоб в школі була команда фахівців, що будуть працювати як зі всім класом, так і індивідуально з кожним учнем. Профілактична робота повинна бути спрямована на вибудовування відносин на основі взаємодопомоги в групі, об'єднання підлітків в ході спільної колективно і особистісно значимої діяльності, усунення протиріч між індивідуальним і груповим факторами. У боротьбі з булінгом потрібна окрема робота з батьками дітей-кривдників або дітей-

жертв булінгу через значення виховання та сімейних стосунків для формування особистості.

Можна зробити висновок, що булінг — складне явище, що, з одного боку, може обумовлюватися психологічними особливостями підліткового віку, а з іншого – вплинути на формування особистості дитини. Вирішення проблеми ми вбачаємо у завчасному реагуванні вчителів та батьків на випадки булінгу та кібербулінгу, проведенні психологічних просвітницьких заходів, розробці програм з психологічної підтримки жертв булінгу. В школах потрібно запроваджувати профілактику знущань із використанням сучасних засобів та методів.

Використана література:

1. Богуславська Анастасія. Насильство у школі // «Україна молода», 24.04.2007. —Доступний з <http://www.umoloda.kiev.ua/number/904/171/32933/>.
2. Сенько, Т.В. Психология взаимодействия. Часть третья. Личность в семейном социуме. Учебное пособие [Текст] / Т.В. Сенько. – Минск., 2000. – 53 с.
3. Українська психологічна термінологія : словник-довідник / за ред. М.-Л. А. Чепи. – К.: ДП «Інформ.- аналіт. агентство», 2010. – 640с.
4. Файнштейн, Е.И. Моббинг, буллинг и способы борьбы с ним [Текст] / Е.И. Файнштейн // Директор школы. – 2010. - № 7. – 72-76 с.
5. Farmer T. The Developmental Dynamics of Aggression and the Prevention of School Violence / T. Farmer, E. Farmer, D Estell, B. Hutchins // Journal of Emotional and Behavioral Disorders. – 2007. – Vol. 15 – № 4. – pp. 197-208.

Сєдих Ю.О.

*Здобувач вищої освіти юридичного факультету Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*

О.О. Орлова

*науковий керівник, доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного
факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ*

м. Дніпро, Україна

НАСИЛЬСТВО У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Одним із основних прав людини і громадянина є свобода від насильства, де насильство у закладах освіти займає провідну роль, адже вказана категорія злочинів вчиняється під тиском. Разом з тим, соціальний тиск настільки сильний, що більшість жертв досі сприймають вказаний вид насильства як звичайне та невідворотнє явище у житті, не повідомляючи про нього. Іншу частину потерпілих, які заявляють про скоєні кримінальні правопорушення, іноді працівники правоохоронних органів відсилають назад, не сприймаючи їх серйозно. Окрема категорія потерпілих не можуть знайти захист та справедливість через слабкість правової бази. Слід наголосити, що впровадження гендерної рівності та протидія насильству над жінками є одним з невід'ємних передумов побудови безпечного й толерантного суспільства, що обумовлює актуальність теми нашого дослідження.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає насильство як умисне застосування фізичної сили або влади, дійсне або у вигляді загрози, спрямоване на себе або іншу особу або групу осіб, яке тягне або з великою вірогідністю може спричинити нанесення тілесних ушкоджень, психологічної травми, смерть, відхилення в розвитку або інший збиток.

Насильство відрізняється від інших дій тим, що воно носить умисний характер [1, с. 13].

У міжнародних дослідженнях застосовується класифікація насильства, ґрунтована на видах агресивних дій відносно потерпілого: фізичне; психологічне (емоційне); сексуальне; економічне насильство. До насильства також відноситься дискримінація за будь-якою ознакою, яка проявляється в упередженому відношенні та різних діях. Відповідно до домінуючої у багатьох випадках насильства (у будь-яких його видах) гендерної складової виділяють гендерне насильство.

Незалежно від форм насильства, воно завдає психологічної травми усім залученим сторонам. На жаль, багато випадків насильства складно виявити. Як правило, учні-ініціатори насильства (кривдники) діють в умовах відсутності контролю і спостереження з боку дорослих. Саме тому нерідко дорослі помічають захисну реакцію потерпілого (яка виглядає як порушення дисципліни), а не дії кривдника. Крім того, потерпілі часто вважають за краще не повідомляти учителів або батьків про спрямовану на них агресію, боячись її посилення або не бажаючи виглядати в очах оточення «ябедою» або «стукачем».

Досвід багатьох зарубіжних країн свідчить, що ефективній протидії насильству в закладах освіти сприяє розробка та прийняття локального нормативного акту, який регламентує політику закладу відносно насильства.

В Україні, у Листі МОН України № 1/9-557 від 28.10.14 р. подані методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників в освітніх закладах та взаємодії з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей. У поданих рекомендаціях наведено визначення різних видів насильства, їх ознак. Зазначено, що педагогічний колектив, медичний та господарсько-обслуговуючий персонал навчального закладу при виявленні ознак чи факторів, що можуть вказувати на жорстоке поводження з дитиною або ризику щодо їх виникнення стосовно дитини, передають соціальному педагогу/практичному психологу, а у разі їх відсутності заступникові

директора (класному керівнику) чи безпосередньо керівникові навчального закладу (директорові) інформацію про дитину з метою планування подальших дій щодо її захисту [2]. У випадках насильства чи підозри щодо його вчинення наведено рекомендації до дій працівникам психологічної служби закладу (соціальним педагогам та практичним психологам). У документі наведені методрекомендації щодо особливостей спілкування та поведінки означених фахівців із жертвою насильства, наведений зразок протоколу для документування отриманих від неї фактів. Звертається увага на необхідності планування психологічної реабілітації жертви та її кривдника, особливо, якщо останнім виступає інший учень (учні) закладу [3, с. 12].

В Законі України «Про освіту» йдеться мова про психологічне, фізичне, економічне, сексуальне насильство, доповнено пункт та визначено поняття «булінг», який містить будь-який вид насильства внаслідок діяння (дії або бездіяльності) учасників освітнього процесу із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода.

В Україні 19 січня 2019 року набув чинності Закон щодо протидії булінгу No 2657-VIII, зокрема, за моральне, або фізичне насильство, агресію, у будь-якій формі [4, с. 408].

Як свідчить аналіз, насильство у загальноосвітньому закладі має місце. Як хлопці, так і дівчата визнають наявність жорстокого ставлення до них з боку вчителів, однолітків, старших учнів, членів сім'ї і незнайомих людей, проявів фізичного, психічного (емоційного) насильства. З метою запобігання насильства щодо підлітків необхідна чітка цілеспрямована та скоординована робота педагогічного, учнівського колективів та сім'ї, активна протидія негативним чинникам. Система заходів, спрямованих на попередження і подолання насильства щодо підлітків має включати можливості діагностико-корекційної діяльності для профілактики насильства щодо підлітків у школі;

реалізувати потенціал сімейного виховання у попередженні та подоланні зазначеного насильства [5, с. 181].

Прийняття Закону про насильство у закладах освіти з метою імплементації міжнародно-правових норм щодо протидії насильству над дітьми є дійсно рішучим кроком з метою скорочення випадків насильства. Разом з цим, на нашу думку, викоринити проблему повністю навряд чи вдасться, оскільки більшість жертв навіть не заявляють про вказані злочини, продовжуючи потерпати від знущань.

Попередження насильства над дітьми в закладах освіти потребує соціальних працівників високого рівня кваліфікації. Соціально-педагогічну роботу треба здійснювати за такими напрямками: дослідження, з метою висвітлення та документування насильства, його природи, джерел, контексту, виправдання, обсягу та інше; дія або інтервенція з метою знищення коренів насильства, його профілактики та сприяння в побудові нової моралі. Знаючи причини насильства в закладах освіти, чинники, які призводять до виникнення жорстокого ставлення до дітей з боку педагогів, соціальний педагог зможе попередити насильство над дитиною.

Отже, існують певні недоліки та неточності, які потребують свого вирішення та вдосконалення. На мій погляд, для ефективного вирішення проблеми булінг в освітній сфері необхідно залучати шкільне співтовариство до виконання спільної роботи у вільний час (підготовка стінгазет, театральні виступи, спортивні командні змагання і т.д.). Крім того, необхідно навчити вчителів раннього виявлення проблеми булінгу, а ще краще - методам його попередження. Ще одним напрямком запобігання насильству в школі може бути створення спеціального шкільного комітету з питань запобігання булінгу, до складу якого повинні входити вчителі, батьки і школярі, а його функціями повинна бути раз'яснюванно-просвітницька діяльність, організація систематичних бесід з учнями з метою формування навичок конструктивного реагування в конфлікті, а також організація заходів, орієнтованих на конкретних учнів (кривдників і жертв).

Звідси особливої актуальності набувають теоретичні та прикладні розробки щодо запровадження в Україні міжнародних норм запобігання насильству в закладах освіти.

Список використаних джерел:

1. Предотвращение насилия в образовательных учреждениях. Методическое пособие для педагогических работников / Л. А. Глазырина, М. А. Костенко; [под ред. Т. А. Епоаяна]. М., 2015. 145 с.
2. Лист МОН України № 1/9-557 від 28.10.14 р. <http://www.psyua.com.ua/index.php?page=letters>.
3. Белкіна-Ковальчук О. В. Особливості реєстрації випадків насильства в закладах загальної середньої освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. 2018. Вип. 150. С. 11-14.
4. Веретенко І. М. Попередження сімейного насильства в умовах закладу загальної середньої освіти. *Молодий вчений*. 2019. № 5(2). С. 408-411.
5. Ящук А.В. Дослідження прояву насильства щодо підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. № 5 (30).-С. 181-184.

РОЗДІЛ 2 Способи реагування на випадки насильства у закладах освіти

Виноградова Л.Е.

студентка 2 курсу спеціальності “Право” Університету імені Альфреда

Нобеля

м. Дніпро, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Питання дієвого та результативного реагування на випадки насильства у закладах освіти ще не вивчене досконало, а тому є актуальним. Явище булінгу надзвичайно поширене в школі, на жаль, цю проблему намагаються вирішити самостійно на місцях: хтось ігнорує, хтось не звертає увагу, хтось знаходить інші шляхи подолання наболілого. Тому, на нашу думку, ця проблема не вирішується, а більш усугубляється. Адже, знаходження та реалізація способів реагування на випадки насильства та подолання цього явища можливо виключно шляхом об'єднання зусиль правників, психологів, педагогів, батьків, адміністрації навчальних закладів, правоохоронних органів, громадських організацій.

В Україні, як і в усіх державах світу, надзвичайно болючою є тема булінгу, вчинення якого порушує право дитини на повагу до її честі та гідності. Адже ст. 3 Конституція України проголошує, що життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканність, у нашій державі захищають як найвищу соціальну цінність [1]. Частина перша статті 10 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402- III зазначає, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості та виключають приниження честі та гідності дитини [2].

Норми Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» набрали чинності у 2019 році, які й закріпили поняття булінгу.

Булінг(цькування) – це діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників

освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Зазвичай, сторонами булінгу є булер (кривдник – той, хто цькує), потерпілий (жертва – над ким знущаються) і треті особи – спостерігачі – активні, які підтримують дії булера, чи пасивні, які співчують, але не втручаються [3].

Д. Ольвеус відомий вчений-психолог визначає три важливі компоненти булінгу: 1) булінг – агресивна поведінка, що охоплює небажані, негативні дії; 2) булінг охоплює патерн поведінки, що постійно повторюється; 3) булінг характеризується нерівністю влади або сили [4].

Конкуренція, лідерство та влада – це підґрунтя булінгу. Це поведінка, яка проявляється в соціумі в стійких формуваннях. Булінг – це поєднання нерівності сили та влади, що вводить слабохарактерну особу в стан, у якому вона не здатна захищатися від негативу. В цьому і полягає відмінність булінгу від конфлікту. В конфлікті опоненти рівні, а в булінзі з'являється жертва, яка не може себе захистити. Характерна риса булінгу – це свідомо поведінка, направлена на те, щоб змусити страждати когось.

Аналіз наукових статей дає також можливість визначити типові ознаки булінгу: систематичність; нерівність фізичних, психологічних, економічних і соціальних можливостей, які лежать в основі стосунків між жертвою й агресором, тобто агресор займає вище становище, ніж його жертва; наслідки у вигляді фізичної або психічної шкоди; емоційного приниження, образи, страху, тривоги, що призводить до соціальної ізоляції потерпілого.

Отже, говорячи про шкільний булінг, його слід виділяти у таких видах:

1. фізичний шкільний булінг – умисні штовхання, підніжки, ляпаси, стусани, бійки та нанесення інших тілесних ушкоджень тощо;
2. психологічний шкільний булінг- принизливі погляди, міміка обличчя, образливі жести, поширення образливих чуток, шантаж, погрози, залякування, ігнорування та інше;

3. економічний шкільний булінг– вимагання або пошкодження майна, крадіжка та інші дії з майном;

4. сексуальний шкільний булінг – принизливі погляди та жести, поширення образливих чуток, прізвиська та образи сексуального характеру, жарти, сексуальні погрози тощо;

5. кібербулінг – приниження за допомогою мобільного телефону, інтернету та інших електронних пристроїв [5].

З практики яка склалась на сьогоднішній момент, можна зазначити, що з виділеними видами булінгу найчастіше стикаються діти чутливі, сором'язливі, невпевнені в собі, з низькою самоповагою, нещасні, схильні до депресії, діти, які успішніше спілкуються з дорослими, аніж з однолітками [4]. Велика ймовірність стати жертвою булінгу в закладі освіти є в дітей, що схильні до надмірної ваги, або в тих, що мають вади зовнішності. Такі діти є найбільш вразливі для цькування. Можливість стати об'єктом систематичної агресії є у дітей із малозабезпечених та (або) неблагополучних сімей. Іншими причинами булінгу в колективі є заздрість, боротьба за лідерство, різнобіжність поглядів та цінностей, відсутність предметного дозвілля тощо.

Слід зауважити, що з проявами булінгу в закладах середньої освіти стикаються не лише в діях учнів один до одного, а також в діях вчителів щодо учнів або навпаки. Педагогічні працівники можуть скоординувати поведінку, спрямовану на цькування дітей та надання їм психологічного болю і тим самим порушити збереження гідності особистості. Звичайно, підтвердити таку поведінку як прояв булінгу досить складно. Адже, якщо вчитель застосовує авторитарний стиль управління під час взаємодії з дітьми, то він може сприйматись учнями як обмеження їхніх прав, але не визначатись як булінг. Проявом булінгу може бути переслідування учнями самого вчителя, що найчастіше спостерігається в закладах вищої освіти.

Найнебезпечнішими в явищі булінгу– наслідки, з якими стикається весь трикутник сторін: булери – через високий рівень конфліктогенності схильні до участі в бійках, уживання алкоголю і куріння, до крадіжок та

вчинення інший злочинів; спостерігачі – як і самі жертви, можуть почуватися в небезпеці та відчувати провину через нездатність діяти, а в іншому випадку навпаки в них може виникнути бажання приєднатись до процесу; жертви булінгу – через вплив стресу на когнітивні процеси схильні до фізичних та моральних страждань, які можуть продовжуватись протягом всього життя [4].

Тому, велика увага повинна приділятися превентивним заходам для запобігання цькуванню в закладах освіти. Така думка спричинена тим, що запроваджена разом із законами України щодо протидії булінгу (цькуванню) адміністративна відповідальність (у вигляді штрафів та громадських робіт) за вчинення булінгу, не вирішить цілком проблему, тим більш не виховає людину і не сприяє щирому каяттю у скоєному та усвідомленні негативних наслідків вчиненого.

Для запобігання та протидії булінгу вважаємо за потрібне виділити низку превентивних заходів, а саме:

По-перше, ефективне управління навчальним закладом, коли чітко робиться акцент на неприпустимості булінгу та утвердження у свідомості учнів принципів людської рівності, недискримінації за внутрішніми та зовнішніми ознаками, а також формування у них правильних життєвих цілей. Важливим елементом також є імплементації відновлювального підходу замість дисциплінарного у роботі зі сторонами булінгу. Бо в сучасній школі застосовують такі методи, які ґрунтуються на покаранні та заохоченні. А це призводить до недовіри дитини. Врешті-решт у ситуації прояву булінгу учень не звертається до педагога. Потрібне повноцінне перезавантаження із ціннісними та функціональними змінами традиційних для українських шкіл рад профілактики та ради порозуміння, в тому числі із можливістю залучення до їхньої роботи процедури медіації. Включення тематики булінгу в навчальні програми та системність реалізації антибулінгових кампаній.

По-друге, важливе місце займає виховна робота батьків, психологічних служб, представників громади та правоохоронних органів. Тобто, необхідна взаємодія учнів та вчителів із представниками сторонніх інститутів. Зокрема,

позитивну роль в даному випадку можуть відіграти підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України, центри надання безоплатної правової допомоги, громадські організації, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та зрештою, налагоджена співпраця зі шкільним офіцером поліції допоможе на етапі запобігання та протидії булінгу у школі, так і у разі безпосереднього цькування, коли необхідна стороння допомога, аби найшвидше припинити конфлікт та досягти порозуміння.

Підсумовуючи, слід констатувати, що важливим завданням сучасної системи освіти є визнання існування проблеми булінгу та створення всіх необхідних умов для профілактики та протидії з таким негативним явищем як булінг. Варто погодитись, що булінг – це агресивна поведінка, яка ґрунтується на конкуренції, лідерстві та владі й полягає у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві тощо. Визначивши коло осіб, які найбільш стикаються із проявом зазначеної поведінки, ми дійшли висновку, що перспективи у даному аспекті дослідження пов'язані із застосуванням превентивних заходів щодо запобігання та протидії булінгу. Ми переконані, що силовими методами таке явище як боулінг не подолати, не можливо виховати гідну людину шляхом насилля щодо її особистості, без поваги до неї. Запровадження відновних практик, використання освітніх програм в яких акцент буде на розвиток емпатії учнів до однолітків та утвердження правильних принципів та моральних цінностей. Крім того, важливо розробляти теоретико-практичні моделі співпраці у сфері виявлення, попередження та подолання булінгу між освітніми закладами та різноманітними інститутами, що надалі може значно зменшити кількість випадків цькування, а також покращити рівень соціальних взаємовідносин суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. Дата оновлення 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Дата звернення: 07.05.2020).
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. Дата оновлення: 09.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2402-14> (дата звернення: 24.04.2020).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2657-19> (дата звернення: 24.04.2020).
4. Olweus D. Bullying at school / D. Olweus // Blackwell Publ. 1993 р. С.215 URL: <http://books.google.com.ua> (дата звернення: 24.04.2020).
5. Права людини. Булінг як форма насилля. URL: <https://vseosvita.ua/library/prava-ludini-buling-akforma-nasilla-107015.html> (дата звернення: 25.04.2020).

Степаненко А.О.,

студентка 2 курсу спеціальності «Право»

Університету імені Альфреда Нобеля

м. Дніпро, Україна

ПРОЯВИ ТА СПОСОБИ РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ БУЛІНГУ – НАСИЛЬСТВА В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

Актуальність проблеми булінгу у сучасному світі має досить великі показники. Вивчаючи дану тему можна висловити думку щодо основи цієї проблеми, яка має стрімкий розвиток у відносинах дітей, школярів, вчителів багатьох освітніх закладів, у тому числі закладів дошкільної освіти. Цьому питанню варто приділити значної уваги, оскільки саме такі заклади формують майбутню особистість.

Звертаючись до теми насилля, яка має міцний зв'язок з проявами булінгу можна виділити основні загальні риси притаманні цим поняттям, які деякою мірою тотожні у своєму розумінні. До них відносяться прояви як психологічного, фізичного так і економічного та сексуального насилля. Водночас із цим постає проблема зростання злочинності у подальшому, якщо вчасно не вжити необхідних заходів подолання такого цькування на початковій стадії розвитку.

Отже, невід'ємним показником запобігання булінгу буде вірно обраний спосіб реагування на здійснювані випадки насилля.

Як зазначає стаття 1 Закону України «Про освіту», булінг – це окремі види діянь учасників освітнього процесу, які виражені у діях або бездіяльності, а також полягають в окремих проявах фізичного, психологічного, економічного, сексуального насильства, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій. Ознаками якого в обов'язковому порядку виступають: систематичність, наявність сторін та дії (бездіяльності), які спрямовані на особу наслідком яких являються страх потерпілого, заподіяння шкоди, тривога та спричинення соціальної ізоляції жертви булінгу [1].

Оскільки така проблема має місце у нашому суспільстві її прояви цілком усунути неможливо, але послабити подальший розвиток можна шляхом окремих заходів.

Дуже важко виявити прояви булінгу, оскільки сторони намагаються приховати ті суперечки, які виникають з ними від осіб, що мають значний вплив на них (тобто батьків, вчителів, вихователів та ін.). Цьому може сприяти саме психічне відношення особи до подій, наслідків, які на думку такої можуть тільки погіршити ситуацію і без того неприємну.

Булер, тобто кривдник, має закладене у свідомості поняття «влади», «вседозволеності» над психічно чи фізично слабшою від неї особою, яка має певні фізичні, психічні вади чи інші візуальні відмінності від іншого. Така особа обирає собі жертву здебільшого з тих, хто більшою або меншою мірою

відрізняється від інших. Найпоширенішими ознаками такого є: зовнішні ознаки (раса, певні особливості будови тіла, колір шкіри, стать), відмінні уподобання особи (захоплення заняттям, яке не є популярним у такому колективі чи відмінність смаків, стилю одягу), особа, яка є зразковим учнем та інші критерії за якими кривдник психологічно не прийняв особу.

Як правило, кривдник отримує задоволення від подібних дій. Він наче самовдосконалюється за рахунок приниження, починає вважати себе головою колективу. У певних випадках може отримати окремий владний статус. Спостерігачі почнуть боятися його, вони не зможуть йому перечити, висловлювати свої погляди на таку ситуацію, робити зауваження і що головне приховуватимуть це від педагогів, батьків та адміністрації освітнього закладу.

Але буває, що на свідомому рівні така особа може не розуміти, що таке ставлення не є нормальним, оскільки батьки, які виховують таку особистість неналежним чином закладають прийняті манери поведінки у суспільстві до своєї дитини. Тобто у сімейних стосунках подружжя можуть виникати часті сварки, образи, конфлікти спостерігачем яких є така дитина. У свідомості якої за певний період формується своє уявлення щодо певних ситуацій. І коли така особа вже стає стороною конфліктної ситуації вона вчиняє так само, за наявним прикладом батьків.

Розглядаючи положення потерпілого у такій ситуації, можна казати наступне.

По-перше, для такої людини значно обмежується можливість нормальної соціальної адаптації у колективі. Адже у її адресу відбуваються постійні докори, образи, приниження, фізичні впливи та інші прояви агресії. У такому разі цій особі складно знайти спільну мову з однолітками.

По-друге, у неї розвиваються психологічні вади. Тобто протягом певного проміжку часу у результаті постійного негативного впливу психіка жертви починає втрачати здатність комфортних комунікативних навичок спілкування. Особа стає замкнутою, самотньою, невпевненою, у неї

виникають певні комплекси, почуття постійної тривоги, страху, зникають радісні емоції, що може у подальшому спричинити депресію, відсутність бажання ходити до закладу чи колективу у якому це відбувається, виникають перепони щодо спілкування у майбутньому. Їй важко знайомитися з новими людьми, постійно переслідує відчуття душевного хвилювання.

Цими рисами не обмежується вже існуюча проблема. І у такому випадку необхідне втручання спеціаліста.

Вірний спосіб реагування на викладену проблему допоможе вирішити подальшу долю обох сторін. Адже усвідомлення того, що усі однаково мають такі самі права, обов'язки, засоби існування, повагу один до одного не дозволять виокремити на перший план недоліки, якими кожен володіє. Бо ідеальних людей не існує, усі мають вади як зовнішні, так і внутрішні. І тільки правильне їх сприйняття і реагування допоможе нам бути ближче один до одного. Тому, у першу чергу, необхідно з дитячих років виховувати у маленькій особистості відношення щодо сприйняття себе і інших такими, які вони є.

Переглядаючи життєву практику обставин булінгу в освітніх закладах можна виділити, що належної уваги вирішенню цієї ситуації не приділяється. Оскільки такі заклади навпаки намагаються приховати існування проблем. Тобто складність питання постає у тому, що заклади освіти не беруть на себе відповідальність за усунення сутичок, які відбуваються у момент навчання. Усе, що вони можуть зробити – це провести профілактичну бесіду, яка належним чином не допомагає детально вникнути та розібратися у питанні. У цьому і є прогалина освітнього процесу.

Ознайомившись з новим проектом закону України «Про медіацію» від 17.12.2015 № 3665 можу сказати, що дійсно дієвим способом вирішення конфліктів на сьогоднішній день буде саме метод медіації. При чому, дієвим для усіх видів закладів освітнього процесу.

Цей метод, як зазначає даний проект, допоможе врегулювати протиріччя між учасниками за участю медіатора шляхом структурованого

переговорного процесу[2]. Велике значення при цьому хочу приділити саме добровільності сторін, бо ця ознака може забезпечити належну процедуру проведення, самостійне усвідомлення проблеми сторонами, допоможе розкрити бачення ситуації таким особам і наштовхне на самостійне бажання пошуку вирішення спору.

Як правило, медіатор, тобто спеціально підготовлена до цього особа, тільки допомагає розкрити конфліктну ситуацію, поглянути на неї під іншим кутом, а сторони вже самостійно обирають для себе вірний шлях примирення. Така процедура сприяє учасників самостійно аналізувати, шукати взаємовигідні умови не порушуючи інтереси кожного. При цьому не ставиться за мету з'ясування, хто правий, а хто винуватий, що забезпечує можливість переглянути свої погляди і вислухати аргументи іншого.

У закладах освіти можуть бути відведені для цього окремі куточки, кабінети, куди за необхідності може звернутися за допомогою будь-хто.

Отже, статистика булінгу досить вражає своїми масштабами розвитку, в особливості осіб підліткового віку. Що ми можемо зробити на сьогоднішній день – це звертати увагу навіть на найменші прояви подібного, закликати відстоювати свої права мирним шляхом, не перешкоджаючи інтересам інших, а головне не замовчувати побачене існування проблеми. Адже від одного нашого слова, дії може залежати подальше існування і розвиток особистості.

Дитині важко самостійно впоратися з проблемою, допоможіть їй у цьому. Не закривайте очі на конфлікти, пояснюйте як себе поводити у тих чи інших ситуаціях, дайте пораду чи наштовхніть на дію. Якщо кожен почне з себе, світ почне змінюватися у кращу сторону.

Список використаних джерел:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 року № 2145-VIII. Дата оновлення: 02.04.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Дата звернення: 07.05.2020)

2. Про медіацію: Проект закону України від 17.12.2015 № 3665
URL:http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH2TT00V.html (Дата
звернення: 07.05.2020)

Табакіна Ю.В.

*Криворізька педагогічна гімназія, практичний психолог вищої категорії
м. Кривий Ріг, Україна*

ПРОЕКТИВНІ МЕТОДИКИ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. Сучасний етап відродження самостійної України, її інтеграції в європейський та світовий інформаційний простір зумовлює динамічні перетворення в галузі освіти. За таких умов перед навчальними закладами нового типу, гімназіями та ліцеями, стоїть завдання виховання інтелектуально здібної, творчо обдарованої, самостійної, активної, здатної до самопізнання й самореалізації особистості, яка володіє компетентностями світового рівня, використовує здобуті знання для розв'язання практичних завдань, аналізує нестандартні ситуації та робить життєвий і професійний вибір, усвідомлює особистий життєвий шлях. Все це зумовлює тенденції реформування освітнього простору: ускладнення навчальних програм, розширення програмового матеріалу, урізноманітнення позашкільної наукової роботи. І, звичайно ж, у такій ситуації значна увага психолого-педагогічної спільноти приділяється учням з підвищеним рівнем агресії або до учнів які потребують підвищеної педагогічної уваги. Водночас догматична система традиційного навчально-виховного процесу не враховує вектори суб'єктивної активності дитини, її здібності, інтереси та схильності, зорієнтована лише на формальний результат, висуває завищені вимоги до школярів, що, у свою чергу, спричиняє емоційні розлади агресивних учнів. Найбільш вразливими у контексті означеного є підлітки, особистісний

розвиток яких ускладнений емоційною нестабільністю та імпульсивністю поведінки [2].

Емоційна сфера особистості завжди була предметом пильної уваги психологів (Н.А.Анікіна, Е.С.Белова, О.В.Запорожець, О.М.Матюшкін, Н.Н.Подьяков, С.Л.Рубінштейн, А.Таннебаум та ін.). Психологічні моделі агресивності представлені у роботах Дж.Гілфорда, Е.де Боно, Дж.Галлаіра, Дж.Рензулі, П.Торренса. Разом з тим досвід роботи практичних психологів закладів освіти є спробою заповнити певні прогалини у системі роботи освітніх установ із проблемною молоддю.

Пошук доступних, валідних та репрезентативних методів забезпечення гармонійного розвитку гармонійної особистості в умовах педагогічної інноватики [3, с.92-110] зумовив звернення до корекційно-розвивальних можливостей проєктивних методик.

Викладення основного матеріалу дослідження. Систематизація та узагальнення особистого досвіду роботи практичним психологом Криворізької педагогічної гімназії дозволив нам висунути припущення, що використання корекційно-розвивального потенціалу проєктивних методик не тільки сприяє розвитку креативних здібностей учнів, але й знижує рівень емоційного дискомфорту та агресивних проявів підлітків.

Задля перевірки даної гіпотези нами було організоване і проведене емпіричне дослідження, що мало за мету вивчення можливостей корекції емоційних станів підлітків засобами розвивальних проєктивних методик.

Дослідження проводилося на базі Криворізької педагогічної гімназії. У дослідженні прийняло участь сорок п'ять гімназистів у віці від дванадцяти до п'ятнадцяти років. На психодіагностичному етапі були використані методики «Самооцінка емоційних станів»; Особистісний опитувальник Г.Айзенка та Методика оцінки тривожності Спілбергера-Ханіна.

Аналіз отриманих емпіричних даних виявив, що у 56% підлітків переважає стан тривоги, а у 43% - стан фрустрації (за методикою Г.Айзенка); 43% опитаних мають підвищений рівень особистісної та реактивної

тривожності (за методикою Спілбергера-Ханіна). Самооцінка підлітками емоційних станів засвідчила, що спокійний стан притаманний 12,6% респондентів, стан захоплення означили 10,3% підлітків, врівноважений – 10,1%, а радісний – всього 9,3% підлітків вибіркової сукупності. Водночас тривожний стан виявлено у відповідях 19,2% гімназистів, напружений стан демонструють 16,9% підлітків, почуття зневіри присутнє у 14,4% відповідей.

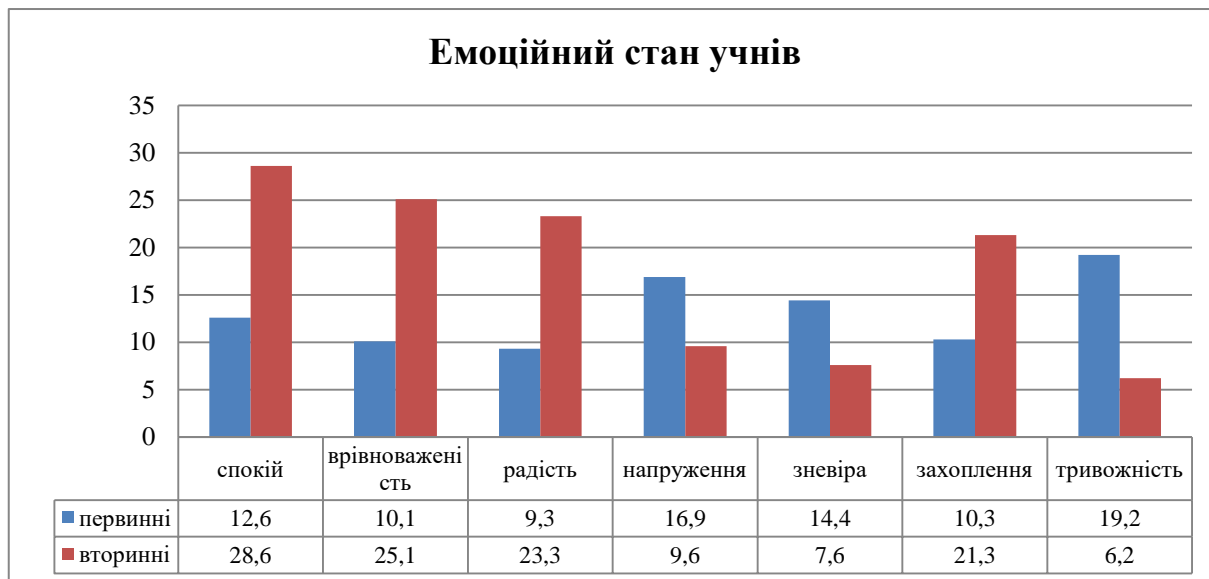
З метою цілеспрямованої корекції деструктивних емоційних станів гімназистів підліткового віку та стимулювання виявлення креативності була створена програма корекційно-розвивальних занять, із залученням сучасних технологій: методу співпраці і співтворчості, імітаційних і рольових ігор. Особливий акцент був зроблений на використанні проєктивних методик для розвитку креативного мислення учнів, таких як мозковий штурм (Алекс Осборн), метод шести капелюхів (Едвард де Боно), ментальні карти (Тоні Бьюзен), метод синектики (Вільям Гордон) та метод фокальних об'єктів (Чарльз Вайтінг).

Після завершення системи занять із підлітками був виконаний контрольний зріз, що дозволив констатувати позитивну динаміку у виявленні емоційних станів респондентів вибіркової сукупності. Зокрема дані досліджень за методикою Айзенка показують, що кількість гімназистів із виявом високого рівня тривоги зменшилась з 56% до 14%, фрустрації – з 43% до 12%.

Аналіз показників реактивної та особистісної тривожності за методикою Спілбергера-Ханіна засвідчив, що відбулося зниження проявів високого рівня особистісної та реактивної тривожності із 43% до 9%. Змінилися також показники самооцінки емоційних станів: спокійний стан наприкінці навчального року виявили 28,6% учнів, врівноважений – 25,1%, радісний – 23,3%, і захоплення – 21,3% респондентів. Напружений стан засвідчили відповіді 9,6% учнів, зневіру 7,4%. Найнижчий відсоток був зафіксований при виявленні тривожного стану: він складає 6,2%.

Як бачимо позитивні емоції у процесі корекційно-розвивального впливу значно зросли, а негативні, навпаки, знизили свої показники (діаграма 1).

Діаграма 1

Результати дослідження доводять доцільність використання корекційно-розвивальних проєктивних методик, які не тільки сприяють розвитку креативних здібностей учнів, але й знижують емоційний дискомфорт і гармонізують внутрішній стан дитини.

Психологічний супровід агресивної дитини має завершуватися реальним, конкретним результатом, зокрема це:

- усвідомлення учнем свого багатогранного «Я», формування сукупності уявлень про себе, свій внутрішній світ;
- розуміння сутності пізнавальної діяльності – мислення, пам'яті, уваги, тренінг творчої уяви та мислення;
- навчання учнів новим способам дій і поведінковим реакціям, експериментування з новими стратегіями і стилями поведінки;
- допомога учневі в усвідомленому, особистісному виборі у складному сучасному житті;

З метою усунення дезорганізуючого впливу на особистість підлітка наслідків негативних емоційних станів, необхідно проводити профілактичну

психологічну роботу з діагностики і корекції проявів цих емоційних станів. Вирішення цієї задачі можливо на основі створення діагностико-корекційної програми для психологічної роботи з підлітками.

Література

1. Анікіна Н. педагогічна підтримка обдарованості. – К.: Шк.світ. – 2005. – 128 с.
2. Здібності. Обдарованість. Таланти: система роботи з обдарованими дітьми / упоряд. М.Голубенко. – К.: Шк..світ. – 2009. – 128 с.
3. Обдаровані діти : Діагностика та супровід / упоряд. Т.Червонна. – К.: Шк.світ. – 2008. – 128 с.
4. Психологічні основи розвитку креативності особистості в умовах педагогічної інноватики : методичний посібник / [С.Ф.Устименко, Н.М.Токарева, А.І.Воронін та ін.]. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007. – 268 с.
5. Туріщева Л. В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. – Х.: Вид.група «Основа». – 2008. – 122 с.

Ясенова О.В.

студентка 3 курсу факультету психології ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Корсунська В.В.

науковий керівник, викладач кафедри педагогічної психології ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

ПРАВА ДИТИНИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Захист прав дитини є однією з найважливіших тем сьогодення. Починаючи з моменту народження дитина повинна отримувати певну підтримку та турботу не тільки з боку дорослих (батьків, родичів), а й з боку суспільства. В Україні права дитини регулюються міжнародно-правовими актами Декларацією прав дитини (1959), Конвенцією ООН про права дитини (1989), Законом України «Про охорону дитинства» та іншими законодавчими та нормативно-правовими актами. У Декларації прав дитини зазначено принципи, яких необхідно дотримуватися з метою забезпечення прав та свобод дитини. Кожний з принципів має свій зміст, який корисно було проаналізувати та зрозуміти його сутність з власної точки зору.

Розглядаючи питання щодо розуміння принципів Декларації прав дитини, нам хотілося б звернути увагу на те, що і як розуміють про свої права учні загальноосвітніх навчальних закладів. Одним з яскравих прикладів є робота «Механізми захисту прав дитини в європейських країнах» учениці 10 класу Прислуцького навчального комплексу «Загальноосвітня I–III ступенів – дитячий садок», учасника Рівненської Малої академії наук учнівської молоді, Меленчук І.А., яка донесла інформацію у своєму розумінні щодо правового поля та захисту прав дітей. Отже, що стосується принципів, то автор роботи висловлює свою думку та власне розуміння права: «Принцип 1: «Ми – діти світу. Хто б не був нашими батьками, де б ми не жили, у що б не вірили, ставтеся до нас, як до рівних»; Принцип 2: «Захищайте нас, щоб ми могли рости гідно і вільно»; Принцип 3: «Якщо в нас є проблеми у фізичному чи розумовому плані – ще більше турбуйтеся про нас та враховуйте наші потреби»; Принцип 4: «Дайте нам жити в сім'ї. Якщо сім'я не може піклуватися про нас, візьміть нас до себе»; Принцип 5: «Вчіть нас добре, щоб ми були щасливими і могли прожити життя»; Принцип 6: «Нехай у важкі часи ми будемо перші, кому ви надаватимете допомогу. Майбутнє світу залежить від нас»; Принцип 7: «Нехай у нас буде своє ім'я і земля, що ми можемо назвати своєю»; Принцип 8: «Захистіть нас від жорстокості та від тих, хто може з нами погано поводитися»; Принцип 9: «Виховуйте нас в

умовах терпимості, любові та свободи. Коли ми виростемо, також будемо пропагандувати світло та розуміння між людьми» [2].

Таке розуміння принципів Декларації прав дитини має авторка роботи. Тому, є необхідним моментом звернути уваги на дітей, зрозуміти їх та почути, виявити їх зацікавленість та створити небезпечні умови. Дотримуючись вищевказаних принципів, світове суспільство має величезні шанси виховати гармонійне, високорозвинене покоління щасливих нащадків для подальшого розвитку людства. Тому, ця тема буде турбувати майже кожен розумну людину та суспільство в цілому.

На сьогодні в Україні велика кількість дітей перебуває в поганих, а, іноді, жахливих умовах. Це стосується не лише побутових, але й психологічних та моральних аспектів життя. Тобто, можна сказати, що «де-юре» українське суспільство гарантує дітям їх права, а «де-факто» спостерігається інша, іноді, жахлива картина буття.

За даними Уповноваженого Президента України з прав дитини Кулеби М. ми зрозуміли, що *«в Україні проживає 153 тис. дітей з інвалідністю, 104 тис. – позбавлених батьківського піклування. За його оцінками, 27 % дітей регулярно страждають від жорстокості і насильства, 65 % хоча б раз піддавалися насильству, а 30 % живе за межею бідності. Зараз державна система зосередила свою увагу на діяльності щодо отримання субсидій соціально незахищених верств населення. Але ця робота не вирішує проблеми бідності, насильства, інвалідності, освіти і багатьох інших»* [3]. Жахливі факти, які потребують досконалого вивчення та прийняття певних та реальних дій стосовно захисту прав дітей.

Особливу увагу ми звернули на психологічний розвиток та умови його реалізації. У суспільстві спостерігається процес «знаємо – не робимо». Що саме ми маємо на увазі? Всі дорослі розуміють, що стосовно дітей не можна застосовувати фізичну силу (бити). Такий «спосіб виховання» шкідливий, про що говорять багато спеціалістів та психологів. Але суспільство продовжує використовувати рукоприкладство як засіб виховання. Дорослі

знають, що на дітей не можна підвищувати голос, та, попри це, використовують «крик», щоб донести маленькій людині якусь інформацію, вплинути на неї.

Діти, в силу свого віку, не в змозі протистояти агресії дорослих. Таке поводження породжує купу страхів, внутрішніх конфліктів; викликає тривожні розлади, депресію; вмикає механізми психосоматики, що виявляється у хворобах фізичного тіла – легких та складних.

Дискримінація дітей спостерігається як в дошкільних навчальних закладах, так і в школах. Уважне та приязне ставлення до одних, та байдуже, а, часом, зневажливе – до інших дітей, є нормою і, зазвичай, продиктоване соціальним статусом батьків або особистою ворожістю до «складної» дитини. Попри те, що дитина з, так званою «незручною» поведінкою потребує особливої уваги, поваги та любові з боку дорослих, роль яких полягає у тому, щоб розкрити у дитині найкращі якості, здібності та підтримати віру у своїх можливостях. На нашу думку, гармонійне суспільство починається з кожної маленької особистості.

Жахливе ставлення до дітей спостерігалось з давніх-давен. Під час вивчення теоретичної літератури, нашу увагу привернув «жахливий» експеримент, який проводили у 1939 році у місті Девенпорт (США) та який прославився своєю неетичністю та жорстокістю (в оригіналі – «Monster Study»).

В Університеті штату Айови студенткою психологічного факультету Мери Тюдор під керівництвом наукового керівника, спеціаліста з логопедії, психолога У. Джонсона було проведено експеримент, піддослідними якого були 22 дитини-сироти з місцевого дитячого будинку. Дітей поділили на дві групи: одну групу дітей хвалили та надавали заохочення за наявність в них здібностей до читання й мови, другу групу – принижували, висміювали та жорстко критикували. У результаті експерименту у частини здорових дітей було сильно розвинено почуття невпевненості, з'явилися проблеми з розвитком мови та ознаки заїкання. Після закінчення експерименту діти

залишилися невпевненими та розмовляли з труднощами. Для того, щоб занизити самооцінку цим дітям знадобилося лише 30 днів. Після припинення експерименту М. Тюдор три рази поверталася до притулку та робила спроби відновити розмовні здібності та почуття самовпевненість у постраждалих. 17 серпня 2007 року 6 учасників експерименту отримали компенсацію від штату Айова в розмірі \$ 925 000, частина дітей так і залишилась з нав'язаним почуттям невпевненості на все життя.

Виходячи з цього, ми зробили певні висновки, які склалися самі собою: критика, висміювання, психологічний тиск – це все цеглини фундаменту почуття невпевненості, які дитина тягне за собою в доросле життя. Звісно, ситуацію можливо виправити або скоригувати її за допомогою психолога, але виникає питання: «Навіщо чекати? Навіщо створювати, якщо можна запобігти?»

Вивчення даної проблеми щодо забезпечення психологічного клімату під час розвитку особистості нас зацікавило. Тому була здійснена спроба зрозуміти деякі особливості системи в інших країнах світу користуючись джерелом мас-медіа.

Країна	Особливості
Німеччина	Батьки дітей, або опікуни несуть кримінальну відповідальність в разі нанесення образ дитині, за застосування фізичної сили. На батьків накладається штраф за те, що вони залишили дитину віком до 16-ти років вдома саму, навіть під час виходу до магазину. Сімейні пари, які не мають власних дітей, з будь-яких причин, або не всиновили дитину, засуджуються. Тому перед жінкою завжди стоїть вибір: будувати кар'єру або присвятити себе вихованню дітей.

<p>Сполученні Штати Америки</p>	<p>Захист прав дитини починаються з моменту зачаття. Постійно підіймаються питання про часткову або повну заборону абортів. Особлива увага приділяється усиновленню. Дотримання законодавства та повідомлення про випадки жорстокого поводження з дітьми в названих сім'ях. Дитина має право подати заяву до суду на своїх батьків, якщо вона незадоволена своїм становищем, а також відмовитися від опіки як з боку опікуна, так й з боку родини.</p>
<p>Франція</p>	<p>Французьке дитяче право переслідує дві основні мети: профілактику і захист. Профілактика проводиться з сім'ями, які самостійно звернулися до державних органів за допомогою та які розуміють, що їм важко з дитиною. Тому, вони проявляють почуття довіри до фахівців. Захист виконується компетентними органами, коли є підтвердження небезпечного факту поводження з дитиною. Чиновники вимагають сім'ю вжити заходів щодо захисту прав дитини. Крім того, в країні існують служби психіатричної допомоги дітям і пропаганди здорового способу життя.</p>
<p>Великобританія</p>	<p>У країні узаконено поняття «фостерний вихователь». Це людина, яка не є кровним батьком, але взяла на себе відповідальність за виховання дитини, наприклад, опікун чи родич. Вищі чиновники вимагають від регіональних органів опіки та піклування відвідування вдома кожної дитини, що знаходиться на фостерному вихованні. Представник органів опіки повинен переконуватися, що юний громадянин утримується гідно, забезпечений всім необхідним і його права не порушуються. При виборі</p>

	<p>фостерних батьків великими пільгами наділяються родичі, а потім вже інші сім'ї. Але пріоритет в тому, що дитину, для початку, повинні влаштувати саме в сім'ю. Якщо такі варіанти відсутні, дитину влаштовують до інтернату.</p>
Швеція	<p>У 1979 році Астрід Ліндгрєн оголосила, що жорстоке покарання чекатиме кожного, хто підніме руку на дитину. Міністерство юстиції виділило гроші на проведення масштабної піар-кампанії: лунали лозунги – «нас бити не можна», «ми виховуємо людей, які будуть вірити в себе, у свої права, у свою державу»; використовували агітаційні листівки тощо.</p> <p>У дитячих садочках є правила: «не битися», «не штовхати один одного», «ми поважаємо», «ми вислуховуємо», «ми чекаємо черги», «ми відповідальні за свій вибір». З 2-х років діти знають про свої права «рости без застосування насильства». Дітей вчать говорити «ні», куди звертатися, якщо батьки порушують їх права – сусіди з радістю викличуть соцслужбу, чужих дітей тут просто немає.</p>

Кожна система має свої переваги та свої недоліки. Створення небезпечних умов для розвитку та виховання дитини дає можливість сприяти розвитку гармонійної особистості, здорової як фізично та психічно. Тому, вважаємо, що є певні шляхи покращення ситуації щодо забезпечення прав дітей в Україні: створені соціальної служби повинні бути наділені певними правами та обов'язками, які б мали можливість реально піклуватися та контролювати дотримання законодавства щодо захисту прав дітей з різних соціальних груп; проведення просвітницької роботи психологічними службами не повинні бути обмежені лише у формі «буклету», а мати дійовий підхід у наданні допомоги сім'ям, що опинилися у складних життєвих умовах; забезпечити швидкий доступ до «гарячої лінії»; проводити

роз'яснення дітям про їх права та обов'язки у доступній формі, починаючи з раннього дитинства; формувати в громадян сучасного суспільства толерантність до дитини як до особистості, що має індивідуальність.

Список використаних джерел:

1. Декларація прав дитини від 20.11.1959 № 995_384. Електрон. ресурс https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384
2. Меленчук І.А. Механізми захисту прав дитини в європейських країнах. // Рівненська Мала академія наук учнівської молоді. Рівне, 2016. Електрон. ресурс: http://mamchurlosa.blogspot.com/p/blog-page_21.html.
3. Чи дотримуються прав дитини в Україні? / Благодійний фонд UWCF // <http://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/prava-rebenka-v-ukraine>.

РОЗДІЛ 3 Законодавча база, яка регулює засади у реагуванні/протидії/наданню допомоги у випадках насильства у закладах освіти.

Легка О.В.

*доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»
м. Дніпро, Україна*

Алфьорова Т.М.

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»
м. Дніпро, Україна*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема насильства в навчальних закладах є досить актуальною. В Україні намагаються виробити не тільки та універсальні, але і ефективні та дієві засоби протидії насильству в навчальних закладах. В першу чергу ці заходи повинні починатися із прийняття та формування національного законодавства з питань попередження насильства в навчальних закладах, яке буде відповідати міжнародним та європейським стандартам.

Під правовим регулюванням протидії насильству в навчальних закладах розуміють сукупність нормативно-правових актів, які визначають організаційно-правові засади, основні напрямки реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії насильству.

Розглянемо основні нормативно-правові акти, що регламентують заходи протидії насильству в навчальних закладах.

Звісно, що основними нормативно-правовими актами є Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року, метою якої є встановлення стандартів для захисту дітей від зневаги і образ, з якими вони стикаються щодня [1], та Конституція України, в якій закріплено не тільки основні права та свободи, але і гарантії їх захисту.

Так в статті 52 Конституції України зазначається, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей [2].

На підставі цих двох нормативно-правових актах було прийнято Закон «Про охорону дитинства», метою якого є забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні, та яким встановлено основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини [3].

Також до основних нормативно-правових актів, які спрямовані на протидію насиллю в навчальних закладах, можна віднести:

- Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 року;
- Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 року;
- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 року;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення в редакції від 1 березня 2020 року, в статті 173-4 якого закріплено відповідальність за булінг (цькування), тобто діяння суб'єктів освітнього процесу, які вражаються у психічному, фізичному, економічному чи сексуальному насильстві;
- Закон України «Про освіту» в редакції від 16 січня 2020 року, в якому також закріпили поняття булінгу, його типові ознаки та певні заходи щодо забезпечення створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та цькування.

Слід наголосити на важливості прийняття змін до Кодексу про адміністративні правопорушення та Закону «Про освіту» щодо відповідальності за вчинення насилля, оскільки в судовій практиці все частіше з'являються рішення про притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення насилля в освітніх закладах.

Так, наприклад, Постановою Самарського районного суду м. Дніпропетровська від 11.12.2019 року було визнано винною мати школяра у скоєнні правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 173-4 КУпАП, та накладено штраф у розмірі 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (850 грн). протиправні діяння полягали в тому, що учень 4 класу, знаходячись в межах КЗО НВК № 70 ДМР, систематично вчиняв булінг відносно інших учнів цього ж класу, а саме: проявляв агресивну поведінку по відношенню до

інших дітей та вчителя, бив по парті ліктями, виражався нецензурно, плювався та обливав дітей, кидав їх речі, показував непристойні жести тощо.

Отже, на даний час починає формуватися судова практика по застосуванню законодавства у сфері протидії насиллю в навчальних закладах.

Погоджуємося з Градової Ю.В., на думку якої більшість новоприйнятих законів регулюють досить специфічний правовий аспект суспільних відносин: питання морально-психологічних взаємин (вимагаючи прийняття кодексів толерантності шкіл, правил внутрішнього порядку, правил спілкування у колективі). На її думку внутрішні правила окремої школи будуть впливати на формування морально свідомої, чемної та толерантної особистості, а в глобальному сенсі таким чином формується менталітет цілої нації [4, с. 37].

Таким чином, в Україні законодавство щодо протидії насильству в навчальних закладах ще остаточно не сформовано та знаходиться на етапі реформування. Особливо це стосується нормативно-правових актів, направлених на регулювання діяльності соціальних служб щодо надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від насильницьких дій.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

2. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. . URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Про охорону дитинства: закон України від 26.04.2001 № 2402-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

4. Градова, Ю. (2019). Нормативно-правове регулювання булінгу: національний та зарубіжний досвід. *Вісник Харківського національного*

Макарова Т.П.

*Адвокат, викладач кафедри права, керівник юридичної клініки кафедри права
Університету імені Альфреда Нобеля
м. Дніпро, Україна*

НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ЗАСАД З РЕАГУВАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ВИПАДКАМ НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Правотворча та правопросвітницька діяльність з метою підвищення правової обізнаності суспільства щодо нормативного регулювання захисту прав дітей, реагування, протидії та надання допомоги у випадках насильства має велике значення і є вирішальними чинниками в ефективному попередженні таких явищ. Оскільки стосунки між дітьми, між дітьми і дорослими в закладі освіти мають величезний вплив на становлення особистості учнів і їхню подальшу соціалізацію. Насильство послаблює прихильність учнів до закладу освіти, викликає у них почуття страху і відсутності безпеки, що суперечить головним завданням виховання, позбавляє права навчатися у безпечній та доброзичливій атмосфері.

Насильство і булінг, на жаль, поширена проблема в сучасному українському суспільстві, і найгостріше вона постає в освітньому середовищі, де дитина проводить більшу частку свого повсякденного життя. За даними опитування «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді України» у 2018 року, серед дітей віком від 10 до 17 років 37,9 % серед усіх опитаних підлітків повідомили, що впродовж останніх двох місяців (які передували опитуванню) зазнавали образ, принижень чи знущань, а 35 % опитаних відповіли, що самі брали участь в образах, приниженні або знущанні з інших.[1]

Про досвід фізичного насильства впродовж останніх 12 місяців повідомили 10,3 % опитаних, а емоційного насильства зазнали 14,5 % респондентів. Також кожен другий хлопець (51,6 %) та кожна п'ята дівчина (18,9 %) повідомили, що брали участь у бійках. За результатами дослідження, проведеного UNICEF 2017 року, 67 % дітей в Україні віком від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу (цькування), 24 % дітей стали жертвами булінгу, проте 48 % з них нікому не розповідали про ці випадки.[2]

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає насильство як навмисне застосування фізичної сили або влади, здійснене або у формі погрози, спрямоване на себе чи іншу особу чи групу осіб, яке спричиняє або з великою ймовірністю може спричинити тілесні ушкодження, психологічну травму, смерть, відхилення у розвитку або деривацію.[3]

Дотримання, забезпечення та захист прав дитини передбачено Конституцією України, низкою законодавчих актів України та Конвенцією ООН про права дитини. Відповідно до статті 52 Конституції України, будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.[4]

Відповідно до статті 10 Закону України «Про охорону дитинства» кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності.[5] Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини. Держава здійснює захист дитини: від усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють; від втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин, тощо.

Згідно зі статтею 150 Сімейного кодексу України, батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток. Батьки зобов'язані поважати дитину.[6] Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини. Забороняються фізичні покарання

дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання й протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.[7]

Процедуру розгляду скарг дітей на порушення їх прав і свобод, домашнє насильство та інші прояви жорстокого поведіння з дитиною визначають:

- Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. №658.

- Порядок взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2018 р. №800.

З метою посилити заходи із запобігання та протидії булінгу в закладах освіти 19 січня 2019 року набув чинності Закон України від 18.12.2019 року № 2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»[8], що передбачив, зокрема, внесення доповнень до статей Закону України «Про освіту», які визначають права та обов'язки засновника та керівника закладу освіти, педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу здобувачів освіти та їхніх батьків.

Згідно зі статтею 53 Закону України «Про освіту»[9] здобувачі освіти мають право на: безпечні та нешкідливі умови навчання, утримання і праці; повагу людської гідності; захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, булінгу

(цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти; отримання соціальних та психолого-педагогічних послуг як особа, яка постраждала від булінгу (цькування), стала його свідком або вчинила булінг (цькування).

Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані захищати здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психічного насильства, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти, запобігати вживанню ними та іншими особами на території закладів освіти алкогольних напоїв, наркотичних засобів, іншим шкідливим звичкам; повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, яких залучають до освітнього процесу, свідком якого вони були особисто або інформацію про які отримали від інших осіб, вживати невідкладних заходів для припинення булінгу (цькування).

Згідно зі статтею 25 Закону України «Про освіту» засновник закладу освіти або уповноважена ним особа: здійснює контроль за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти; розглядає скарги про відмову у реагуванні на випадки булінгу (цькування) за заявами здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та приймає рішення за результатами розгляду таких скарг; сприяє створенню безпечного освітнього середовища в закладі освіти та вживає заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг (цькування), стали його свідками або постраждали від булінгу.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про освіту», керівник закладу освіти забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування).

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» булінг визнано складним соціально-педагогічним, психологічним явищем, а також прийнято, що по суті це насильство, а не звичайний конфлікт. Тому, за рівнем суспільної небезпеки це правопорушення віднесли до адміністративних, передбачивши відповідний склад у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП).

Статтею 173-4 КУпАП встановлено, що булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого. Нормою цієї статті передбачена адміністративна відповідальність за такі діяння.[10]

Отже, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» заклав основні інструменти профілактики та протидії булінгу в закладах освіти, більшість з яких побудовані на засадах взаємодії.

Але, саме у сфері профілактики булінгу вбачається найбільше проблемних моментів застосування цього Закону, а саме: відсутність підзаконних нормативних актів, які мають встановити прозорий та зрозумілий порядок дій у випадках насильства в освітньому середовищі; відсутність загальнодержавних антибулінгових профілактичних програм; відсутність в закладах освіти психологів, соціальних педагогів або їх надмірна завантаженість; незнання, куди звертатися за юридичною допомогою; протистояння школи та батьків; слабка комунікація закладів освіти з органами поліції та іншими органами влади; відсутність системної роботи щодо подолання проявів булінгу та домашнього насильства.[11]

Для забезпечення реалізації Закону щодо протидії булінгу необхідно найскоріше розроблення та затвердження підзаконних нормативних актів, які мають бути спрямовані на правову визначеність заходів щодо запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти, порядку реагування на випадки булінгу (цькування) та порядку застосування заходів виховного впливу.

Також, гострою є проблема відсутності в Україні загальнодержавних антибулінгових профілактичних програм. У зв'язку з цим профілактична робота, яка повинна бути «центральною ядром» протидії булінгу, в більшості закладів освіти має суто формальний характер.

У зв'язку із зазначеним, Указом Президента від 07.12.2019 р. №894/2019 «Про невідкладні заходи щодо покращення здоров'я дітей» Кабінету Міністрів надано доручення забезпечити розробку із залученням експертів та внести на розгляд Президентіві України Проект національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища в новій українській школі, спрямованій на вдосконалення підходів щодо формування у дітей та підлітків ключових компетентностей для життя, орієнтованих на сучасні знання та практики з питань безпеки життєдіяльності.

Отже, законотворчість це «живий механізм», який спрямований на втілення у життя потреб суспільства. Тому, задля профілактики та протидії насильства серед дітей необхідно об'єднання зусиль законодавчої та виконавчої влади, правників, громадських організацій, фахівців з педагогіки та психології для подальшого вдосконалення національного законодавства, налагодженню системної роботи, поширення відповідних знань і навичок, забезпечення доступності та високої якості послуг, необхідних дітям, постраждалим від насильства, а також тим, хто став його свідком, та тим, хто вчинив насильство, підтримку батькам та вчителям.

Список використаних джерел:

1. О. М. Балакірева, Т. В. Бондар та ін., наук. ред. О. М. Балакірева. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та

молоді: за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»: монографія.К.: ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка».Поліграфічний центр «Фоліант»,2019. 127 с.

2. Результати дослідження UNICEF у 2017 році URL: <http://www.un.org.ua/ua/informatsiinyi-tsentr/news/4179-yunisef-rozpochynaie-kampaniiu-proty-bulinhu>

3. WorldReportonViolenceandHealth. WHO, 2002 URL:<https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en>

4. Конституція України від 28.06.1996 р. Дата оновлення 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>(Дата звернення: 07.05.2020).

5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року №2402-III.Дата оновлення: 09.08.2019.URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>(Дата звернення 07.05.2020)

6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року №2947-III.Дата оновлення:02.04.2020.URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення 07.05.2020).

7. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7.12.2017 року№2229-VIII. Дата оновлення: 01.01.2020.URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>(Дата звернення 07.05.2020).

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018р. №2657-VIII.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (Дата звернення: 07.05.2020).

9. Закон України «Про освіту» від 5.09.2017 року№2145-VIII.Дата оновлення:02.04.2020.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Дата звернення 07.05.2020)

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від07.12.1984. №80731-X. Дата оновлення:

28.04.2020.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>(Дата звернення 07.05.2020).

11. Попередження насильства у закладах освіти. Методичний посібник для педагогічних працівників. БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї». Київ: 2019. с.12.

РОЗДІЛ 4 Правова допомога особам, що постраждали унаслідок насильства у закладі освіти.

Давлатов Ш.Б.

Кандидат юридичних наук, доцент, Університет митної справи та фінансів

М. Дніпро, Україна

РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК У ПОПЕРЕДЖЕННІ НАСИЛЬСТВА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сьогодні активна діяльність юридичних клінік стає все більш важливим чинником формування правової культури та правової свідомості насамперед дітей та молоді.

У зв'язку з епідеміологічною ситуацією, що склалася в Україні, з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) організації освітнього процесу в основному відбувається з використанням дистанційних технологій, У цьому контексті дистанційна правопросвітницька робота набуває нового значення.

На думку Н.Дубчак, правопросвітня функція юридичної клініки полягає у правовій освіті населення через консультації, роз'яснення, лекторії,

випуск літератури тощо [1, с.6]. Відзначимо, що головним інструментом правопросвіти юридичних клінік є проведення інтерактивних занять.

Згідно з Типовим положенням та Стандартів одним із основних завдань юридичної клініки є проведення заходів з правової освіти населення [2,3]. Безпосереднє здійснення заходів з формування правової культури осіб у різних формах (безпосередній та дистанційній) формує та розвиває інтелектуальні (раціональні) компоненти правової свідомості.

З огляду на проблему насильства, яка гостро постає в освітньому середовищі, де дитина проводить найбільше часу, проведення правопросвітньої діяльності юридичних клінік може відігравати й важливу роль у попередженні насильства в закладах освіти. Насильство в закладі освіти – це сплановані або спонтанні агресивні дії, що відбуваються на його території або в його приміщеннях під час занять, перерв, на шляху до нього і назад, а також на заходах, які проводить заклад в іншому місці [4].

Тобто кінцевим результатом правової просвіти, яка здійснюється юридичними клініками в освітньому середовищі, має стати формування в учасників правових знань, умінь та навичок діяльності у типових проблемних ситуаціях, пов'язаних із психологічним, фізичним, економічним, сексуальним насильством, які виникають під час реалізації освітнього процесу або пов'язані з нею.

В умовах карантину освітній процес відбувається, шляхом використання технологій дистанційного навчання з урахуванням матеріально-технічних можливостей закладу освіти.

Юридичними клініками здійснюється розробка та впровадження інтерактивних занять з протидії насильству в закладах освіти. Дистанційна правова просвіта реалізується у медіа (відеосюжети, виступи на радіо та телебаченні, публікація роз'яснень та інфографік у ЗМІ, розміщення інформаційних матеріалів у Інтернеті, насамперед, у соціальних мережах) та графічних формах (створення плакатів, інфографік, малюнків, роздаткових матеріалів у вигляді листівок, буклетів, брошур тощо).

Важливим аспектом у ролі юридичних клінік у попередженні насильства в закладах загальної середньої освіти є те, що учасниками освітнього процесу є студенти, які самі нещодавно закінчили школу, здатні зрозуміти дітей, що їм цікаво та що їх турбує. Діти більш довірливо ставляться до майже однолітків, йдуть на психологічний контакт та не так бояться бути собою, адже не чекають відповідної оцінки за власні дії та поведінку. До того ж, студенти-консультанти юридичних клінік здатні кваліфіковано роз'яснити вже з правової точки зору як краще діяти у тій чи іншій ситуації, яка бентежить школярів.

Звісно, постає запитання щодо належної підготовки консультантів юридичних клінік для проведення правової просвіти з такої відповідальної та важливої тематики. Задля цього необхідно актуалізувати матеріали заняття зрозумілими для учнів прикладами, проводити правопросвітні заняття за інтерактивними методами, викладачам – здійснювати контроль та допомогати студентам у підготовці методичних матеріалів заняття, а під час їх проведення - спостерігати за якістю проведення заходу. Важливим є здійснення попередньої апробації правопросвітнього заходу, найкраще – у форматі моделювання, щоб консультанти мали змогу завчасно враховувати особливості утримування уваги підлітків під час заняття та виробити різні алгоритми дій.

Отже, вся діяльність, окрім безпосереднього проведення правопросвітнього заходу, повинна відбуватися під керівництвом викладача(-ів) та за можливості – із залученням дитячого психолога чи педагога з метою створення належних умов для набуття учнями необхідного обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні. Протидія насильству в закладах освіти завдяки реалізації юридичними клініками завдання з правової просвіти населення дозволяє учням навчитися завчасно розпізнати проблемні ситуації, пов'язані з насильством, та вживати необхідних заходів із запобігання чи ефективного їх подолання у майбутньому, а також допомагає усвідомити необхідність звернення за допомогою.

Список використаної літератури:

1. Дубчак Н. С. Юридичні клініки в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К. : Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, 2012. 180 с.
2. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: Наказ Міністерства освіти і науки України № 592 від 3 серпня 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06>
3. Стандарти діяльності юридичних клінік України, схвалені протоколом № 2 від 19.06.2014 р. Всеукраїнського З'їзду Асоціації юридичних клінік України. URL: <https://legalclinics.in.ua/zatverdzheno-onovlenyj-strategichnyj-plan-rozvytku-asotsiatsiyi-yurydychnyh-klinik/>
4. Попередження насильства у закладах освіти. Метод. посібник для педагогічних працівників. БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї». Київ, 2019.

Наливайко П.І.

*директор Регіонального центру з надання правової допомоги у Донецькій та
Запорізькій областях
м. Дніпро, Україна*

РОЛЬ СИСТЕМИ БВПД ЯК СУБ'ЄКТА УПОВНОВАЖЕНОГО НА ЗАХИСТ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ОСІБ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД НАСИЛЬСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ. ПОРЯДОК ДОСТУПУ ДО ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Стосунки між дітьми, між дітьми і дорослими в закладі освіти мають величезний вплив на становлення особистості учнів і їхню подальшу соціалізацію. Наслідки насильства позначаються протягом усього життя

людини, відбиваються на її емоційному та когнітивному розвитку, фізичному і психічному здоров'ї. Насильство послаблює прихильність учнів до закладу освіти, викликає у них почуття страху і відсутності безпеки, що суперечить головним завданням виховання, позбавляє права навчатися у безпечній та доброзичливій атмосфері.

Охарактеризувати насильство можна наступним чином - це застосування силових методів, або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає насильство як навмисне застосування фізичної сили або влади, здійснене або у формі погрози, спрямоване на себе чи іншу особу чи групу осіб, яке спричиняє або з великою ймовірністю може спричинити тілесні ушкодження, психологічну травму, смерть, відхилення у розвитку.

Відповідно до офіційної позиції ВООЗ, причини насильства частково зумовлені біологічними та іншими факторами, які дають підстави говорити про певну схильність деяких людей до агресії, однак частіше за все ці фактори взаємодіють з сімейними, суспільними, культурними та іншими факторами зовнішнього характеру і таким чином створюють ситуацію, в якій виникає насильство. Насильство відрізняється від інших дій тим, що його чинять навмисно.

Насильницькими також вважають дії, в яких застосовують не фізичну силу, а владу над людиною, тобто погрози, примус, шантаж і залякування. Якщо особа, яка має владу над іншою особою, проявляє до неї зневагу, відмовляє в турботі та допомозі, такі дії також вважають насильством.

Згідно ВООЗ, насильство над дітьми є глобальною проблемою з серйозними довічними наслідками. За статистикою, чверть усіх дорослих піддалися фізичному насильству в дитинстві. Кожна п'ята жінка та 1 із 13 чоловіків повідомляли про сексуальне насилля в дитинстві. Наслідки жорстокого поводження з дітьми включають порушення фізичного та психічного здоров'я протягом усього життя, а соціальні та професійні

результати можуть врешті-решт уповільнити економічний та соціальний розвиток країни.

Насильство і булінг – це поширена проблема і в сучасному українському суспільстві, і найгостріше вона постає щодо дітей, в освітньому середовищі, де дитина або неповнолітня особа проводить більшу частку свого повсякденного життя. В підтвердження зазначеної тези свідчать дані проведених опитувань. Так, за даними опитування «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді України», з 2018 року, серед дітей віком від 10 до 17 років 37,9 % усіх опитаних підлітків повідомили, що впродовж останніх двох місяців (які передували опитуванню) зазнавали образ, принижень чи знущань, а 35 % опитаних відповіли, що самі брали участь в образах, приниженні або знущанні з інших. Про досвід фізичного насильства впродовж останніх 12 місяців повідомили 10,3 % опитаних, а емоційного насильства зазнали 14,5 % респондентів. Також кожен другий хлопець (51,6 %) та кожна п'ята дівчина (18,9 %) повідомили, що брали участь у бійках. За результатами дослідження 2017 року, проведеного UNICEF, 67 % дітей в Україні віком від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу (цькування), 24 % дітей стали жертвами булінгу, проте 48 % з них нікому не розповідали про ці випадки.

Огляд нормативно-правових документів з протидії та попередження насильства в Україні

Дотримання, забезпечення та захист прав дитини передбачено насамперед Конституцією України, низкою законодавчих актів України та Конвенцію ООН про права дитини, ратифікованою Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року. Статтею 19 даної Конвенції передбачено, що держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та

експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину. Такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною, зазначеними вище, а також, у випадку необхідності, для порушення початку судової процедури.

Ще одним законодавчим актом, який спрямований на подальший розвиток умов для захисту прав та інтересів дитини в Україні є Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей». Ратифікація вказаним Законом Європейської конвенції є свідченням про готовність України дотримуватись міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав дітей. Національне законодавство України також містить положення, які покликані захищати дитину від насильства.

Відповідно до положень статті 52 Конституції України, будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Згідно статті 10 Закону України «Про охорону дитинства» кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності.

Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини.

Держава здійснює захист дитини від:

усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють;

втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин;

залучення до екстремістських релігійних психокультових угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо.

Держава через органи опіки і піклування, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей у порядку, встановленому законодавством, надає дитині та особам, які піклуються про неї, необхідну допомогу у запобіганні та виявленні випадків жорстокого поводження з дитиною, передачі інформації про ці випадки для розгляду до відповідних уповноважених законом органів для проведення розслідування і вжиття заходів щодо припинення насильства.

Вказаний Закон наголошує, що дитина вправі особисто звернутися до органу опіки та піклування, служби у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, інших уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів.

Організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання й протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства визначає Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Відповідно, правовідносини, що виникають у процесі запобігання та протидії домашньому насильству є предметом регулювання вказаного Закону.

Державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству передбачає такі основні напрями її реалізації:

- 1) запобігання домашньому насильству;

2) ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством;

4) належне розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки.

Завданнями у сфері протидії насильству є:

ефективне виявлення та узгоджене реагування на факти вчинення насильства з урахуванням результатів оцінки ризиків, що загрожують постраждалій особі, своєчасне взаємне інформування суб'єктів та направлення постраждалої особи до служб підтримки постраждалих осіб;

взаємне інформування про факти насильства у випадках, передбачених Законами України “Про запобігання та протидію домашньому насильству”, “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” та цим Порядком, проводиться не пізніше однієї доби за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти з подальшим письмовим підтвердженням, а після запровадження Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі - шляхом внесення інформації до нього;

дієва допомога і захист постраждалих осіб, забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної насильством, з урахуванням віку, стану здоров'я, статі, релігійних переконань, етнічного походження, спеціальних потреб таких осіб. Допомога постраждалим особам надається за місцем звернення і не повинна залежати від факту звернення таких осіб до правоохоронних органів чи суду, від їх участі у кримінальному, адміністративному або цивільному провадженні;

належне розслідування фактів насильства, своєчасне та ефективне вжиття щодо кривдника спеціальних заходів у сфері протидії насильству та контроль за їх виконанням, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їх поведінки (пКМУ від 22.08.2018 №658).

У разі якщо постраждалою особою є дитина, будь-які дії, що вчиняються щодо неї, базуються на принципах, визначених Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей та законодавчими актами України у сфері захисту прав дитини. (ч.2 ст.4 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Процедуру розгляду скарг дітей щодо порушення їх прав і свобод, домашнє насильство та інші прояви жорстокого поводження з дитиною визначає:

Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658.

Порядок взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2018 р. № 800.

Коло напрямів взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, передбачено законодавчо, а саме це:

1) взаємне інформування не пізніше однієї доби про виявлені факти домашнього насильства у випадках, передбачених цим Законом, з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом;

2) реагування на випадки домашнього насильства відповідно до компетенції та з урахуванням оцінки ризиків, що загрожують постраждалій особі;

3) узгодження заходів реагування на випадки домашнього насильства та надання дієвої допомоги постраждалим особам, що здійснюються різними суб'єктами;

4) розроблення та виконання відповідно до компетенції програм для кривдників;

5) розроблення та виконання відповідно до компетенції програм із запобігання та протидії домашньому насильству;

6) організацію здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до компетенції;

7) обмін досвідом у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

8) скоординовану міжвідомчу підготовку фахівців, які представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

9) здійснення спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству моніторингу дотримання вимог законодавства суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, розроблення пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Відповідно наведених напрямів, вищевказаною постановою Кабінету Міністрів України затверджений Порядок взаємодії вищенаведених суб'єктів.

З метою впровадження заходів із запобігання та протидії булінгу в закладах освіти, 19 січня 2019 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2018 року № 2657-VIII, що передбачає, зокрема, внесення доповнень до статей Закону України «Про освіту», які визначають

поняття булінгу, його ознаки, порядок реагування на доведені випадки булінгу (цькування) в закладі освіти та відповідальність осіб, причетних до булінгу (цькування), покладають на керівника закладу освіти в межах наданих йому повноважень функцію щодо забезпечення створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування).

До засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності Законом України «Про освіту» віднесено формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками;

Статтею 53 Закону України «Про освіту» передбачено право здобувачів освіти, зокрема на:

- безпечні та нешкідливі умови навчання, утримання і праці;
- повагу людської гідності;
- захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, булінгу (цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти;

- отримання соціальних та психолого-педагогічних послуг як особа, яка постраждала від булінгу (цькування), стала його свідком або вчинила булінг (цькування). Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані:

Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані:

- захищати здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психічного насильства, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти, запобігати вживанню ними та іншими особами на території закладів освіти алкогольних напоїв, наркотичних засобів, іншим шкідливим звичкам;

- повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, яких залучають до освітнього процесу, свідком якого вони були особисто або інформацію про які отримали від інших осіб, вживати невідкладних заходів для припинення булінгу (цькування). Згідно зі статтею 25 Закону України «Про освіту» засновник закладу освіти або уповноважена ним особа:

Відповідно до статті 26 Закону України «Про освіту», керівник закладу освіти забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування). Приписи статті 55 Закону України «Про освіту», зобов'язують батьків здобувачів освіти виконувати рішення та рекомендації комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) в закладі освіти. Порухення цих норм щодо дитини тягне за собою відповідальність, передбачену законодавством України

ВИДИ І ФОРМИ НАСИЛЬСТВА В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Насильство в закладі освіти – це сплановані або спонтанні агресивні дії, що відбуваються на його території або в його приміщеннях під час занять, перерв, на шляху до нього і назад, а також на заходах, які проводить заклад в іншому місці. Суб'єктами і об'єктами насильства у закладі освіти можуть бути педагоги, інші працівники, учні та їхні батьки. Представник будь-якої з названих груп може бути ініціатором насильницьких дій, постраждалою стороною або свідком. Існують різні критерії для визначення видів насильства, які відбуваються в закладі освіти. Як правило, в міжнародних дослідженнях застосовують класифікацію насильства, засновану на видах агресивних дій щодо потерпілої особи: фізичне, психологічне, сексуальне і економічне насильство. Насильством також є дискримінація за будь-якою ознакою, яка полягає в упередженому ставленні до особи та відповідних діях. За проявом виокремлюють одноразові насильницькі дії і систематичне, регулярно повторюване насильство – булінг. Для позначення форми насильства, що здійснюється у віртуальному просторі, застосовують термін

«кібербулінг». Відповідно до домінантної у багатьох випадках насильства гендерної складової, вирізняють гендерне насильство. Серед насильства, що відбувається в закладах освіти, окреме місце посідають тілесні покарання, які вчителі застосовують до учнів.

Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до компетенції забезпечують надання дієвої допомоги та захисту постраждалим особам, яке здійснюється за такими напрямами:

1) надання постраждалим особам інформації про їхні права та можливості реалізації таких прав зрозумілою їм мовою або через перекладача чи залучену третю особу, яка володіє мовою, зрозумілою постраждалим особам;

2) забезпечення доступу до загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб для отримання соціальних послуг медичної, соціальної, психологічної допомоги;

3) надання у разі потреби тимчасового притулку для безпечного розміщення постраждалих осіб;

4) забезпечення постраждалим особам доступу до правосуддя та інших механізмів юридичного захисту, у тому числі шляхом надання безоплатної правової допомоги у порядку, встановленому Законом України "Про безоплатну правову допомогу";

5) утворення цілодобового безоплатного кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей для забезпечення невідкладного реагування на випадки домашнього насильства, надання консультацій щодо всіх форм домашнього насильства, визначених статтею 1 цього Закону, абонентам анонімно або з належним дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом.

Питання надання допомоги постраждалим дітям вирішують їхні батьки, інші законні представники дитини, а якщо батьки, інші законні представники дитини є кривдниками дитини або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини, - органи опіки та піклування, у тому числі за зверненням родичів дитини (баби, діда, повнолітніх брата, сестри), мачухи або вітчима дитини, якщо вони не є кривдниками.

Слід зазначити, що на законодавчому рівні визначені і спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, а саме до них належать:

- 1) терміновий заборонний припис стосовно кривдника;
- 2) обмежувальний припис стосовно кривдника;
- 3) взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи;
- 4) направлення кривдника на проходження програми для кривдників.

До повноважень центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать:

1) забезпечення надання безоплатної правової допомоги постраждалим особам у порядку, встановленому Законом України "Про безоплатну правову допомогу", у тому числі на базі загальних та спеціальних служб підтримки постраждалих осіб;

2) взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до статті 15 цього Закону;

3) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. (ст.13 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Забезпечення доступу у навчальних закладах осіб що постраждали від насильства до безоплатної правової допомоги є важливою гарантією реалізації права на безпечні умови навчання що повинні бути створені у навчальних закладах, захисту своїх прав та їх відновлення у разі порушення.

У Резолюції 1466 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» закріплено зобов'язання покращити доступ до правосуддя шляхом запровадження системи безоплатної правової допомоги у відповідності до стандартів Ради Європи та практики Європейського Суду з прав людини. Державна система надання безоплатної правової допомоги в Україні була створена після прийняття 02 червня 2011 року Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

Вказаний Закон врешті надав гарантовану Конституцією України можливість громадянину України та особі, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу.

Завдяки прийняттю Закону України «Про безоплатну правову допомогу» в державі розбудована потужна система надання безоплатної правової допомоги, завдяки чому створені можливості і забезпечена ефективна гарантія реалізації права особи на безоплатну правову допомогу (ст. 59 Конституції України). Закон регулює правовідносини у сфері надання безоплатної правової допомоги суб'єктам права на безоплатну первинну правову допомогу та суб'єктам права на безоплатну вторинну правову допомогу.

Принципами державної політики у сфері надання безоплатної правової допомоги є, насамперед доступність безоплатної правової допомоги; забезпечення якості безоплатної правової допомоги та гарантоване державне фінансування.

Безоплатна правова допомога згідно із Законом поділяється на первинну і вторинну, що відрізняє її не тільки за видами правових послуг, які надаються, а й за суб'єктами права на правові послуги.

Зупинимося детальніше на безоплатній правовій допомозі. Як було сказано вище безоплатна правова допомога поділяється на безоплатну первинну правову допомогу та безоплатну вторинну правову допомогу.

Безоплатна первинна правова допомога – це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Безоплатна первинна правова допомога включає в себе такі види правових послуг:

Надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань;

Складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);

Надання допомоги в забезпеченні доступу до вторинної правової допомоги та медіації.

Безоплатну первинну правову допомогу можуть отримати всі особи, які перебувають під юрисдикцією України.

Безоплатна первинна правова допомога надається протягом 30 календарних днів з дня надходження звернення щодо надання зазначеної допомоги.

Якщо у зверненні особи міститься лише прохання про надання правової інформації в рамках безоплатної первинної правової допомоги, то така правова допомога надається в п'ятнадцятиденний термін з дня отримання звернення.

Безоплатна вторинна правова допомога - вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя.

Безоплатна вторинна правова допомога включає в себе такі види правових послуг:

Захист;

Здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

Складення документів процесуального характеру.

Право на безоплатну вторинну правову допомогу, на відміну від первинної, мають лише окремі категорії громадян, які визначені законом.

Так, згідно ст. 14 Закону України “Про безоплатну правову допомогу” на безоплатну вторинну правову допомогу мають право:

малозабезпечені особи (середньомісячний дохід яких не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого законом для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення);

діти, у тому числі діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту;

ветерани війни, у т.ч. учасники бойових дій;

інваліди;

внутрішньо переміщені особи;

особи, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі;

інші соціально незахищені категорії осіб.

Безоплатну вторинну правову допомогу відповідно до положень Закону надають:

центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;

адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Згідно визначеного Законом України «Про безоплатну правову допомогу» порядку, звернення про надання одного з видів правових послуг безоплатної вторинної правової допомоги подаються особами, які досягли повноліття за місцем фактичного проживання таких осіб незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи. Звернення, що стосуються дітей, подаються їх законними представниками за місцем фактичного проживання дитини або її законних представників незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи. Закон вимагає, аби разом із зверненням про надання безоплатної вторинної правової допомоги особа або законний представник особи подали документи, що підтверджують належність особи або осіб, стосовно яких звертається законний представник, до однієї з вразливих категорій осіб, передбачених частиною першою вищезгаданої статті 14 Закону. Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний протягом десяти днів з дня надходження звернення прийняти рішення щодо надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Отримати безоплатну правову допомогу можна особисто, звернувшись до найближчого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, бюро правової допомоги, які є структурними підрозділами вказаних центрів, або до громадських правозахисних організацій. Знайти найближчий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги, бюро правової допомоги та офіс громадської правозахисної організації можна тут: [Всеукраїнська карта правових потреб, інституцій та партнерів системи безоплатної правової допомоги](#)

Також детальну інформацію щодо отримання безоплатної правової допомоги можна дізнатися, зателефонувавши за єдиним телефонним номером системи надання безоплатної правової допомоги 0 800 213

103 (цілодобово та безкоштовно у межах України зі стаціонарних та мобільних телефонів). За згаданою «гарячою лінією» можна отримати консультацію з правових питань, дізнатися інформацію щодо актуальних адрес центрів та з'ясувати інші питання функціонування системи надання безоплатної правової допомоги.

Розвиток системи БПД

Сьогодні Україна є однією з найпрогресивніших держав світу у сфері надання безоплатної правової допомоги. Система надання безоплатної правової допомоги є найуспішнішим соціальним проектом, який реалізований в Україні, місією якої є захист прав людини шляхом забезпечення рівного доступу до правової інформації та правосуддя, посилення правових можливостей і правової спроможності представників соціально вразливих груп, територіальних громад та спільнот. Незмінними цінностями системи є гідність та права людини; довіра та партнерство; прозорість та підзвітність; незалежність; інновація та прагнення досконалості.

Система надання безоплатної правової допомоги за короткий період часу свого існування змогла забезпечити широкий доступ до правових послуг через розгалужену мережу із 535 точок доступу, де працюють близько 1 500 штатних юристів. До роботи в системі надання безоплатної правової допомоги долучено 6 760 адвокатів. Бюджет на забезпечення формування та функціонування системи надання безоплатної правової допомоги у 2019 році склав 390,5 млн. грн.; бюджет на оплату послуг та відшкодування витрат адвокатів з надання безоплатної вторинної правової допомоги – 337, 7 млн. грн.

Нині головним пріоритетом розвитку системи визначено спрямування зусиль на те, аби система надання безоплатної правової допомоги була незалежною, клієнтоорієнтованою, інноваційною та ефективною.

Не звужуючи раніше взяті на себе зобов'язання щодо доступу до безоплатної правової допомоги, держава нині пропонує запроваджувати й

альтернативні механізми розв'язання правових проблем людей, подібний підхід надасть можливість ефективно розв'язувати правові проблеми людей. Структура сформованої на сьогодні системи надання безоплатної правової допомоги продовжує розвиватися з прагненням якнайкраще відповідати сучасним викликам, задля забезпечення реалізації гарантованого Конституцією України права особи на професійну правничу допомогу, яка у виконання своєї місії – захисту прав людини шляхом забезпечення рівного доступу до правової інформації та правосуддя, посилення правових можливостей і правової спроможності представників соціально вразливих груп та спільнот.

Клімчук Ю. О.

*здобувач I курсу магістерського рівня
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
Університету імені Альфреда Нобеля
м. Дніпро, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИ НАДАННІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД НАСИЛСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Проблема булінгу є, на жаль, досить актуальною для нашої країни. Цькування, знущання, приниження або навіть фізичне насилля стало все частіше і частіше супроводжувати учнів та студентів впродовж їх «кращих років» в навчальних закладах. Насправді з подібними проблемами у своєму шкільному чи студентському житті стикався напевно кожен, в тому чи іншому прояві, або ж був свідком таких подій. Тому, дослідження механізму надання правової допомоги дітям, що постраждали внаслідок насильства у закладах освіти є одним із дієвих заходів, які можуть допомогти подолати це негативне явище у нашому суспільстві. Булінг — насамперед, психологічна та

соціально-педагогічна проблема. Вона не нова, однак уперше досліджувати її розпочали лише наприкінці ХХ сторіччя в Скандинавії.[5]

В правовому полі України фактично до 2019 року також не існувало поняття «булінгу» або «цькування».

Ситуація змінилася з набранням чинності 19 січня 2019 року Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (далі — Закон щодо протидії булінгу).[1]

Тобто, ми можемо зробити висновок, що протягом багатьох років ця ситуація набирала обертів і у 2019 році вже досягла закріплення на законодавчому рівні. Звичайно, цю проблему напевно доцільніше розглядати з точки зору психології, але ж вона зачіпає і здоров'я, як моральне так і фізичне. В свою чергу і юристи не можуть залишатися осторонь, оскільки стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. [2]

Закон щодо протидії булінгу вносить зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, згідно з якими встановлюється адміністративна відповідальність за булінг. Також внесені зміни до Закону «Про освіту». Зокрема, вводиться визначення терміну «булінг» як «моральне або фізичне насильство, агресія у будь-якій формі або будь-які інші дії, вчинені з метою викликати страх, тривогу, підпорядкувати особу своїм інтересам, що мають ознаки свідомого жорстокого ставлення». [3]

У Законі визначаються механізми протидії цьому явищу, серед них: покладання на засновника закладу освіти здійснення контролю за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу; на керівника закладу освіти – затвердження та оприлюднення плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу, розгляд заяв про випадки булінгу від здобувачів освіти, їх батьків, законних представників, інших осіб та видання рішення про проведення розслідування. Завдяки вказаним змінам у діючому законодавстві України, поняття «булінг (цькування) учасника

освітнього процесу» стало відомим кожному пересічному громадянину, привернуло неабияку увагу та об'єднало спільноту правників, освітян, провоохоронців, службовців, небайдужих громадських активістів, батьків та дітей з єдиною метою протидії боулінгу, як суспільно небезпечному явищу, що викликає сьогодні найбільшу стурбованість у суспільстві, оскільки спрямоване, передусім, проти життя і здоров'я особи.

Отже, нині у жертв цькування, будь то учень чи вчитель, значно більше шансів бути почутим, проблема не замовчується. Але, одночасно з позитивними змінами (за статистичними даними), і на теперішній час, в Україні 24% школярів вважають себе жертвою булінгу, 67 % дітей стикались з булінгом за останні 2-3 місяці, 40% жертв ні с ким не діляться проблемою, навіть з батьками, 44% дітей ігнорували проблему, оскільки боялися за себе. За даними дослідження ЮНІСЕФ в Україні, яке проводилося в 2017 році серед дітей 11–17 років, 67% із них стикалися з проблемою булінгу, при тому 48% нікому про це не розповідали. Прикрим фактом є неповідомлення значною кількістю дітей про те, що відносно них чиниться насильство. Причини замовчування — сором, зневіра, що допоможуть, страх тощо. Мало хто з дітей знають, куди вони можуть безкоштовно та конфіденційно звернутися по допомогу. На жаль, для того, щоб була змога відреагувати у правовому полі потрібно налагодити механізм психологічної допомоги, але це неможливо без звернення жертви за допомогою, це неможливо без повідомлень з боку спостерігачів та сумлінного виконання своїх службових обов'язків адміністрації та працівників закладів освіти.

Отже, проблема довіри дитини до дорослих, що мають бути поряд у складній ситуації та віра у їх можливість надати дієву допомогу, постає на перше місце. Не припустимо закривати очі навіть на найменший прояв булінгу, адже це серйозна проблема, з якою дитина не впорається самотужки та яка матиме для дитини негативні наслідки. Щоб виявити булінг на самому початку, психологи радять уважно слідкувати за емоційним станом та

поведінкою дитини. Є перелік ознак, що вказують на стрес у дитини, з якої зникаються: різкі зміни в поведінці та настрої, зниження успішності, замкнутість, зниження апетиту, апатія, небажання ходити до школи, поява на тілі дитини слідів від ударів та синців. У випадках булінгу потрібно діяти негайно та ефективно, батькам одразу звертатися за професійною правовою допомогою. Оскільки дуже важливо компетентно відрізнити цькування від звичайної сварки чи підліткового конфлікту, бути обізнаним з освітніми засадами протидії булінгу, пов'язаністю цього явища з іншими суспільними правовідносинами, високопрофесійно володіти алгоритмом правозахисту жертви чи агресора та способами мирного врегулювання конфлікту між ними. Якщо говорити саме про правову допомогу жертві булінгу, то перш за все така допомога має бути надана на місці події. Саме правозахисник в ситуації боулінгу має професійно скласти заяву директору школи з проханням розібратися в проблемі, описавши випадки цькування і долучивши докази: відеозапис, сканування листування в соціальних мережах, висновок соціального педагога та/або шкільного (або будь-якого іншого психолога) про нанесення йому психологічної травми, висновок лікаря про нанесення тілесних ушкоджень. Важливим є також те, що під час розгляду такої заяви (це повинні зробити протягом 30 днів) батьки та правозахисник мають право бути присутніми при її розгляді. Ці документи можуть знадобитися в суді і можуть вплинути на ступінь покарання булера і на розмір компенсації моральної шкоди, заподіяної жертві, якщо вирішити проблему на рівні школи не вдасться. В такому випадку правозахисник зазначить ці документи в якості доповнення до заяви в поліцію про вчинення стосовно дитини правопорушення. Саме правозахисник через декілька днів уточнить, хто веде справу – щоб не затягнули, і винуватець не залишився безкарним, адже через місяць заява про адміністративне правопорушення анулюється. А якщо в цей час булер затіє чергове приниження, дитина повинна викликати в школу батьків, а ті – правозахисника та поліцію. Її працівники зобов'язані скласти протокол про правопорушення і взяти

пояснення у того, кого ображають, кривдника, свідків (якщо діти неповнолітні, то в присутності їх батьків), класного керівника і директора школи. У ході проведення досудової підготовки справи саме правозахисник заявить клопотання про проведення судово-психологічної експертизи жертви булінга. Протокол і висновок експертизи будуть основною доказовою базою в суді.

На жаль, немає універсального й швидкого рішення протидії боулінгу, серед підводних каменів законодавства самотужки зупинити кривдника не вдасться, проте правники визначили п'ять кроків, які точно варто зробити, щоби впоратись із булінгом. На наш погляд, саме доведення цих простих кроків до свідомості громадськості, батьків, дітей, всіх учасників освітнього процесу допоможе ефективно протидіяти булінгу та надати постраждалій дитині дієвий захист.

Отже, якщо дитина опинилася в ситуації булінгу:

1. У жодному разі не тримати це в секреті. Вирішити, кому довіряєш і можна про це розповісти: батькам чи іншим родичам, другу або подрузі, вчителю, психологу, тренеру або навіть друзям своїх батьків.

2. Негайно звернутися по правову допомогу. Це важливо знати, що постраждала особа має право безоплатно отримати послуги адвоката (складання заяв, представництво в суді). Для цього зателефонувати до зателефонувати на Національну дитячу «Гарячу телефонну лінію» **116 117** з мобільного або 0800 500 225 зі стаціонарного телефону безкоштовно, в даному випадку діє принцип конфіденційності. Або до Єдиного контакт-центру безоплатної правової допомоги за номером 0 800 213 103 (цілодобово та безкоштовно зі стаціонарних та мобільних телефонів по всій території України). Також можна зателефонувати до Центру соціальної служби з питань сім'ї, дітей та молоді і Національної поліції України (за номером 102)».

3. Припинити звинувачувати себе чи виправдовувати дії інших. Ніхто не має права порушувати кордони особи, навіть дитини, примушувати робити щось, принижувати чи ображати. Така поведінка не прийнятна.

4. Якщо трапилася будь-яка небезпечна для ситуація, негайно звертайся по допомогу до адміністрації школи, вчителів, старших учнів, батьків.

5. Поговорити зі шкільним психологом або звернутися за психологічною допомогою на гарячу лінію Громадської організації «Ла Страда – Україна» (за номером 0 800 500 225 – для стаціонарного телефону, 116 111 – для мобільного).

У ситуації із булінгом порушуються права людини, а найголовніша мета будь-якого юриста-захистити, а за необхідності, і відновити порушене право людини. З огляду на викладене, усьому експертному середовищу зі сфери профілактики та протидії насильства серед дітей потрібно об'єднати зусилля для налагодження системної роботи, відправною точкою якої має стати зміна норм і цінностей, поширення відповідних знань і навичок, забезпечення доступності та високої якості послуг, необхідних дітям, постраждалим від насильства, а також тим, хто став його свідком, та навіть тим, хто вчинив насильство, підтримку батькам та вчителям. Тільки спільними зусиллями, здійснюючи конкретні кроки на шляху правопросвітницької діяльності та надання кваліфікованої правової допомоги, ми зможемо здолати шлях до створення безпечного освітнього середовища для наших дітей

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 р. № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (Дата звернення: 07.05.2020).

2. Конституція України від 28.06.1996 р. Дата оновлення 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Дата звернення: 07.05.2020).
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 02.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n740> (Дата звернення: 07.05.2020) .
4. Про безоплатну правову допомогу :Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. Дата оновлення: 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (Дата звернення: 07.05.2020).

Булінг: міфи та реальність: думка експерта. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/buling-mify-ta-realist/>

РОЗДІЛ 5 Булінг: поняття, протидія та юридична відповідальність. Судова практика розгляду справ, пов'язаних з булінгом у закладах освіти.

Кучук А.М.

*Професор кафедри права та методики викладання правознавства
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
м. Дніпро, Україна*

БУЛІНГ: ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Відносно нещодавно лексикон українців доповнився новим терміном: булінг. Так, 18 грудня 2018 року було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», яким доповнено окремими положеннями Закон України «Про освіту» та Кодекс України про адміністративні правопорушення. Водночас, наголошу,

що це зовсім не означає, що в українському соціумі не існувало явища цькування. Було воно ще в часи УРСР. Так, згадаю відомий фільм Ролана Бикова «Опудало» 1983 року, у якому на прикладі учнів 6 класу школи у провінційному містечку, змальовано типову проблему радянських шкіл.

Булінг – це діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого».

Зважаючи на нетривалість існування цього інституту в українському законодавстві, урахувавши свідому тезу про те, що Конституція США – це те, що про неї сказав Верховний Суд, проаналізуємо практику національних судів у справах про булінг.

На сьогодні у Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься доволі значна частина рішень у справах за ст. 173-4 КУПАП. Одним з перших рішень щодо притягнення неповнолітньої особи до відповідальності за булінг щодо іншої неповнолітньої особи в приміщенні Бориспільської ЗОШ №7 було винесено 5 лютого 2019 року Бориспільським міськрайонним судом Київської області. Як булінг судом були розцінено «висвітлення непристойних фото у мережі «інстаграм», в результаті чого могла бути завдана шкода психічному здоров'ю потерпілої».

У постанові Шполянського районного суду Черкаської області у справі № 710/465/19 від 22 квітня 2019 року йдеться про визнання особи винної у булінгу, що полягало у свідомому та систематичному вчиненні фізичного насильства: штовхання, зачіпання, економічного насильства: пошкодження одягу, психологічного насильства: виражався нецензурною лексикою, тобто булінг відносно своєї однокласниці.

Як булінг Ленінським районним судом м. Запоріжжя було інтерпретовано «психологічне насильство, а саме - приниження, плювання у портфель, висміювання, підкладування у портфель недоїдків, називання образливими словами, внаслідок чого могла бути завдана шкода психологічному здоров'ю».

«Нанесення ударів та підніжок відносно потерпілого, внаслідок чого могла бути завдана шкода фізичному здоров'ю» розтлумачено як булінг Олександрівським районним судом Кіровоградської області.

Як булінг сприйнято Монастириським районним судом Тернопільської області «фізичне насильство, зокрема штовхання, психологічне насильство висловлювання словесних образ».

Відзначу, що потерпілою особою може бути і вчитель. Так, у рішенні Нетішинського міського суду йдеться про те, що учень тривалий період вчиняв щодо вчительки фізики психологічне насильство, яке полягало у висловленні на її адресу нецензурної лайки, погроз, приниження її при інших учнях у класі, постійному зриванні навчального процесу. 12 лютого 2019 року на п'ятому уроці із-за поведінки учня погіршився її стан здоров'я, в зв'язку з чим до навчального закладу викликали швидко медичну допомогу.

Доволі ґрунтовно тлумачення терміну «булінг» викладене у постанові Комінтернівського районного суду м. Харкова: «цькування або булінг - це агресивне тривале переслідування одного з членів колективу з боку інших, це групове явище, одне з форм поведінки групи. Булінг відрізняється від конфлікту тим, що жертва не в змозі захистити себе від нападок - сили сторін нерівні. Це тривале систематичне, психологічне або фізичне насильство з боку групи осіб – відносно 1 особи (жертви) або однієї особи (агресора), за підтримки інших відносно жертви. До психологічного насильства відноситься залякування, постійні словесні образи, відбирання і маніпуляції з особистими речами, навішування ярликів і образливих прізвиськ, також, може бути фізичне насильство - від поштовхів до побоїв. ... якщо одна дитина когось задирає, ображає, дратує, а інші його в цьому не підтримують,

засуджують його дії, співчувають потерпілому від нападок, то це не є цькуванням, а є проблемою з агресивною поведінкою конкретної дитини».

Загалом, аналіз справ про булінг дозволяє зробити наступні висновки:

1) доволі часто провадження у справі про притягнення до адміністративної відповідальності закриваються, у зв'язку з закінченням на момент розгляду справи строків притягнення до адміністративної відповідальності (згідно з ч. 2 ст. 38 КУпАП, стягнення може бути накладено не пізніше як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні - не пізніше як через три місяці з дня його виявлення);

2) повертаються до Національної поліції через невідповідність процесуальних документів нормативним вимогам)

3) переважна більшість справ стосується вчинення булінгу малолітньою, неповнолітньою особами щодо інших малолітніх, неповнолітніх.

4) не завжди органи Національної поліції ураховують, що типовими ознаками булінгу (цькування) є: систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін - кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Коросташова І.М.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін ННІ «Права та міжнародних правовідносин» Університету митної справи та фінансів (м.Дніпро)

**БУЛІНГ, ЯК ФОРМА НАСИЛЛЯ ТА ВАДА ОСОБИСТОСТІ
(КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ)**

Цькування, що є однією з форм насилля, яке має різноманітні прояви - існує у суспільстві дуже давно. Але тільки наприкінці 70-х років минулого століття це явище стало предметом дослідження норвежських вчених-психологів. Першим його почав досліджувати Д. Олвеус, який розробив теорію булінга ("sketch theory") [1], засновану на існуванні типових характеристик жертви та переслідувача (агресора).

Трохи пізніше (у 1989 році) норвежський дослідник Е. Роланд детально проаналізував мотивацію агресорів. На його думку, булінг відноситься скоріше до групових, ніж до індивідуальних видів діяльності, і його слід вважати частиною соціального життя групи [2]. Д.А.Лейн, розрізняючи групове насилля - "мобінг" і індивідуальне насилля – булінг, зазначає, що це «...просто різні боки соціальної агресії...» [3].

Термін «булінг» походить від англійського слова «bull», що в перекладі означає бик та асоціюється з агресією. В російській мові зазначене явище визначається словом «травля», що перекладається на українську, як «цькування».

В національному законодавстві термін «булінг», з'явився наприкінці 2018 року, після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» [4], яким було внесено доповнення до ЗУ «Про освіту» та Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП).

Законодавець визначив поняття «булінг» (цькування), як - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого (п.3-1 ч.1 ст.1 ЗУ «Про освіту»).

Отже, булінг (цькування) - це завжди прояв насильства, що може мати вираження у різноманітних формах. Таке насильство може бути психологічним, фізичним, економічним, сексуальним тощо.

Закон визначає досить широке коло осіб на яких таке насильство може бути спрямовано, замикаючи його на «учасниках освітнього процесу» (див. ст.52 ЗУ «Про освіту»), і, тим самим, це коло обмежуючи.

Слід сказати, що зазначене явище є найбільш розповсюдженим саме в школі, особливо серед підлітків 14-15 років. «Приблизно в цьому ж віці серед підлітків збільшується популярність сильних, схильних до домінування особистостей, що провокує зростання агресивної поведінки, особливо серед хлопчиків» [5]. Булінг має місце і у вищих навчальних закладах, і хоча (як зазначалось раніше) законодавець обмежив поняття булінг певним колом учасників, але незалежно від цього, це явище існує і поза межами освітнього процесу. В повсякденному житті цькування може мати місце також у: найближчому оточенні людини (в сім'ї), в середовищі за місцем проживання, і, навіть, у трудових колективах тощо, хоча внаслідок обмеження законодавцем кола суб'єктів «учасниками освітнього процесу» - на законодавчому рівні таким не визнається. У зв'язку з вищевказаним, діяння, або бездіяльність що мають кваліфікуючі ознаки, передбачені ст.173-4 КУпАП, що скоєні учасниками освітнього процесу поза його межами, а також суб'єктами та над суб'єктами, що не є учасниками освітнього процесу - кваліфікується за іншими статтями КУпАП, а в ряді випадків, і за статтями Кримінального кодексу України. Однак, дуже часто, внаслідок обмеження законодавцем сфери, в якій булінг (цькування) може мати місце - жертви такої агресії залишаються беззахисними, а кривдники (агресори) - безкарними.

До типових ознак булінгу законодавець відніс (ч.2 ст.52 ЗУ «Про освіту»):

- систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін - кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);

- дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Отже цькування - це не разова акція, а перманентний тривалий процес, який проявляється у насильницьких діях (чи бездіяльності) різного характеру:

- психологічного (принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, міміки обличчя, поширення образливих чуток, ізоляція, ігнорування, погрози, жарти, маніпуляції, шантаж тощо);
- фізичного (штовхання, підніжки, зачіпання, бійки, стусани, ляпаси, небажані дотики, «сканування» тіла, нанесення тілесних ушкоджень тощо);
- економічного (пошкодження, відбирання чи знищення одягу та інших особистих речей, вимагання грошей тощо) чи
- сексуального (принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, міміки обличчя, поширення образливих чуток, ізоляція, ігнорування, погрози, жарти, маніпуляції, шантаж тощо).

При цьому кривдник (кривдники – у разі групового цькування) завжди переслідують мету що полягає у заподіянні психічної та/або фізичної шкоди, приниженні, страху, тривоги, підпорядкування жертви інтересам кривдника, та/або спричинення її соціальної ізоляції, внаслідок чого може бути заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Д.А. Лейн зазначає, що в групі ризику стати жертвою булінгу знаходиться практично кожна людина [3]. «Від цькування страждає не тільки жертва, але і всі оточуючі, які безсилі дати відсіч агресору» [6].

В національному законодавстві про адміністративні правопорушення (ст.174-4 КУпАП), булінг, що скоюється групою осіб, є кваліфікуючою ознакою цього адміністративного правопорушення. До кваліфікуючих ознак також відносять вчинення таких дій (бездіяльності) повторно (протягом року після накладення адміністративного стягнення) та вчинення діяння

малолітніми або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років.

Чинники цього явища можуть бути різноманітними (особистісні, сімейні, чинники середовища, ситуативні та соціальні).

До особистісних чинників відносять: гіперактивність, імпульсивність, низький рівень контролю за своєю поведінкою і емоціями, розпорошена увага, невисока успішність в школі, висока схильність до гніву та агресії тощо.

До сімейних: соціально-психологічне неблагополуччя у сім'ї, відсутність контролю за життям дитини з боку батьків, досвід насильницьких стосунків усередині сім'ї, відсутність теплих довірчих взаємин з батьками, емоційну холодність й низький ступінь згуртованості членів сім'ї, відсутність взаємної підтримки.

До чинників середовища: несприятливий соціально-психологічний клімат у закладі освіти, стрес, викликаний навчанням і стосунками з однолітками і вчителями, відсутність належного контролю з боку вчителів, їхнє небажання протидіяти окремим проявам насильства і невміння надавати адекватну і своєчасну допомогу його учасникам, а також байдужість до подій з боку інших учнів та їхніх батьків.

До соціальних чинників відносять: гендерні стереотипи, соціально-економічна нерівність і вплив засобів масової інформації.

Ситуативні чинники можуть бути, як сприятливі для вчинення насилля (присутність спостерігачів: для кривдника, головним мотивом якого є самоствердження і демонстрація влади, вчинення насильницьких дій без свідків втрачає сенс; при свідках акти насильства відбуваються частіше і з більшою травматизацією для потерпілого), так і не сприятливі (присутність дорослих може запобігти або призупинити насильство) [7, с.23-26].

Вищевказані чинники формують особистість або впливають на неї. Прібиткова Н.О. зазначає «Необхідно пам'ятати, що значну роль у

виникненні булінгу відіграє сім'я: батьки як агресорів, так і жертв відрізняються неконструктивними стилями вирішення конфліктів, проблемами в комунікації. Стиль батьківського виховання, якого дотримуються деякі батьки не сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» [5, с.59-60].

Слід сказати, що кривдник завжди має мотив, а мотивація правопорушення є доволі складним процесом психологічним процесом [8, с.85-86]. Якою ж є мотивація кривдника (агресора) і що таке мотивація? Слово «мотивація» походить від фр. *motif* (мотив) – спонукання, причина, від с.-лат *motivum* = рухливий - буквально означає те, що викликає рух. В одному із значень – спонукальна причина, привід до якої-небудь дії, а також аргумент на користь чого-небудь [9, с.376]. Отже, мотивація - є внутрішнім спонуканням до будь якої дії. У психології немає єдиного поняття того, що викликає цей рух. Внаслідок цього в сучасній психології терміном "мотив" (мотивація, мотивуючі фактори) позначаються зовсім різні явища: інстинктивні імпульси, біологічні потяги і апетити, і, так само переживання, емоції, інтереси, бажання. Незважаючи на різну змістовну інтерпретацію феномена мотиву, психологи єдині в тому, що мотив як спонукання - це джерело дії. Виділяють два види мотивації: а)біологічну – за якою стоять потреби індивіда і виду та б) власно людська мотивація - що зрештою відповідає потребам суспільства. Вілюнас В. К. зазначає, що таким походженням мотивації пояснюються як її різноманіття, мінливість, історичність, так і той факт, що вона в онтогенезі розвивається не спонтанно, а в результаті спеціально направлених формуючих впливів, що складають основний зміст виховання людини [10, с.26].

Основу мотиваційної сфери особистості становлять потреби - динамічно-активні стани особистості, що виражають її залежність від конкретних умов існування і породжують діяльність, спрямовану на зняття цієї залежності. Потреба, опосередкована складним психологічним процесом мотивації, виявляє себе психологічно у формі мотиву поведінки. **Потреба** - це нестаток суб'єкта в чомусь конкретному, а **мотив** - обґрунтування рішення задовольнити або не задовольнити зазначену потребу в даному об'єктивному й

суб'єктивному середовищі. Процес переходу потреб у мотив виглядає таким чином: потреба (нестаток у чомусь) - мотивація (усвідомлення потреби) - мотив (обґрунтування рішення). Отже, в основі будь-якої дії лежить потреба.

Льїн Є.П. розрізняє внутрішнє і зовнішнє мотивування. Внутрішнім мотивуванням є мотив - складне психологічне утворення, яке має побудувати сам суб'єкт (мотив може реалізуватися у низці форм: інтересах, прагненнях, переконаннях, установках тощо). Зовні формуються не мотиви, а мотиватори (і разом з ними - мотиваційна сфера особистості). [11, с.187]. Виділяють такі групи мотиваторів (аргументів прийнятого рішення: моральний контроль (наявність моральних принципів); переваги (інтереси, схильності); зовнішня ситуація; власні можливості (знання, вміння, якості); власний стан в конкретний момент; умови досягнення мети (витрати зусиль і часу); наслідки своєї дії, вчинку.

В кримінології мотивацію антигромадського вчинку розглядають, як перший елемент механізму злочинної (протиправної) поведінки і, називають процесом внутрішньої (суб'єктивної) детермінації в якому зазвичай мотиваційний процес взаємодіє із зовнішньою детермінацією (на тлі впливу на особу конкретної життєвої ситуації – криміногенної або не криміногенної).

Лунаєв В.В. виокремив шість груп мотивів правопорушень (злочинів): 1) політичні; 2) корисливі; 3) насильницько-егоїстичні; 4) анархічні та індивідуалістичні; 5) легковажно-безвідповідальні; 6) боягузливо-малодушні. Сам по собі мотив як внутрішнє спонукування не є чимось протиправним або навіть злочинним, таким він стає, лише коли він є елементом суб'єктивної сторони забороненого адміністративним або кримінальним законом діяння. Джерелом людської активності завжди є потреба. Виокремлюють шість основних груп потреб: 1) матеріальні; 2) в безпеці; 3) в соціальному спілкуванні (повага, визнання, схвалення); 4) сексуальні; 5) в знаннях; 6) світоглядні [12, с.41].

Мотивація може бути як позитивною так і негативною. Джерелом мотивації протиправної, і в тому числі - злочинної поведінки може стати будь-яка потреба, однак у більшості випадків джерелом мотивації протиправної поведінки є такі потреби: матеріальні; в соціальному спілкуванні (самоствердження) і сексуальні. Кожен вид потреби може мати різний ступінь інтенсивності. [13, с.56].

Між потребою і вчинком завжди стоїть інтерес у задоволенні потреби (усвідомлення людиною як своїх потреб, так і загальних умов та засобів їх досягнення, що сприяють їх задоволенню). Сутність інтересу вкладається у задоволення потреби (інтерес включає усвідомлення не лише потреби, а й тривалих і складних шляхів, якими необхідно пройти до стадії її задоволення). Цей шлях залежить від характеру потреби, соціального статусу особи, зовнішніх і внутрішніх умов поведінки та багатьох інших факторів.

Поряд із потребами та інтересами людини велику мотивуючу роль відіграють бажання та емоції (почуття). Під цим слід розуміти важко врегульовані особистісні прояви (прагнення), в основному органічного (біологічного) характеру. Про це свідчить те, що багато правопорушень вчиняються під впливом гострого емоційного стану: хвилювань, сильних переживань, наслідком яких є - злість, гнів, обурення, страх, боягузтво тощо.

Крім того, у визначенні поведінки людини велику роль відіграє система цінностей, на яку ця людина опирається, а саме: цінності можуть стимулювати мотив поведінки, що сформував і зміцнив антигромадські наміри суб'єкта; або навпаки - ціннісні орієнтації гальмують антигромадський прояв і блокують формування мотиву правопорушення; а також можуть стати його самостійним джерелом.. Елементами ціннісних орієнтацій є моральна і правова свідомість, що розглядаються, як визначені інструменти соціального (зовнішнього) і психологічного (внутрішнього) контролю, що перешкоджає виникненню мотивів протиправної поведінки.

«Мотивацією до булінгу стають заздрість, помста, відчуття неприязні, прагнення відновити справедливість; боротьба за владу; потреба підпорядкування лідерові, нейтралізації суперника, самоствердження тощо аж до задоволення садистських потреб окремих осіб» [14].

Отже, прояви насилля завжди свідчать про вади особистості - кривдника (кривдників). У разі, якщо насилля проявляється у формі булінгу (цькування), у ряді випадків можна говорити і про вади жертви (особливо, якщо дитина, (людина) живе з цим відчуттям та або поводить себе як жертва (в кримінологічному значенні цього терміну). Іноді, слід говорити і про вади осіб, що в цьому процесі виконують роль спостерігачів, особливо якщо вони спостерігають за процесом цькування із задоволенням.

Отже, ніколи не треба залишати поза увагою прояви насильства. Тому, як самим дітям та підліткам, так і батькам, сусідам, вчителям, викладачам, керівникам та ін. особам, яким стало відомо про факти цькування, або вони стали свідками булінгу - слід присікати такі прояви та/або вживати, заходи що унеможливають цькування в подальшому. Але найбільш ефективними є засоби профілактики насильницьких проявів, над якими суспільству в цілому і кожній конкретній людині слід працювати кожного дня, створюючи належні умови для розвитку і формування «здорової» особистості, а саме - створення сприятливого для дітей та підлітків середовища у сім'ї, за місцем проживання, в школі, ВНЗ та на роботі.

Список літератури:

1. Olweus D. Aggressors and their victims: bullying in schools, in N. Frude and H. Gault (eds) *Disruptive Behaviour in Schools*, Chichester: Wiley. 1984.
2. Roland E., Munthe E. (eds). *Bullying: An International Perspective*. London. 1989.
3. Лейн Д.А. Школьная травля (буллинг). / под ред. Д.Лейна и Э.Миллера. СПб: Питер. 2010. С.240-274 (Детская и подростковая психотерапия).
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 року № 2657-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 5, ст.33.
5. Прібиткова Н. О., *БУЛІНГ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА, ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ*. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2017. С.58-61.
6. Попередження насильства у закладах освіти. Методичний посібник для педагогічних працівників. БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї». – Київ: 2019.
78. Askew S. Aggressive behaviour in boys: to what extent is it institutionalised, in D.P. Tattum and DA Lane (eds) *Bullying in Schools*, Stoke-on-Trent; Trentham Books. 1988.
8. Коросташова І.М. Мотивація правопорушення: питання профілактики. Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності: матеріали Всеукр. Наук. – практ. Конф. 13 лист. 2015. Одеса : ОДУВС. 2015. 202 с. С.85-86.
9. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Узд. 3-е, испр., перераб. – М.: Мартин, 2011. – 704с.
10. Виллонас В.К. Психологические механизмы мотивации человека/ В.К. Виллонас. - М., Изд-во МГУ, 1990. - 288с.

11. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. - СПб.: Питер, 2002 — 512 с: ил. — (Серия «Мастера психологии»)
12. Лунеев В.В. Мотивация преступного поведения / В.В. Лунеев . – М., 1991. -383с.
13. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления / В.Н.Кудрявцев. – М., 1998. – 216с.
14. Куртова С. Булінг у школі // Освіта.UA : сайт. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/42788/ (дата звернення: 23.10.2017)

Балагурак В.В.

*Здобувач вищої освіти юридичного факультету Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*

О.О. Орлова

*науковий керівник, доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного
факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ*

м. Дніпро, Україна

**ЩО РОБИТИ ПРИ ЦЬКУВАННІ (БУЛІНГУ) УЧАСНИКА
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ?**

Головною проблемою сучасного суспільства є насильство, а особливо це стосується освітнього процесу. Часто в університетах виникає психологічне, економічне насильство викладачів по відношенню до студентів, студентів старших курсів по відношенню до першокурсників, однолітків одне до одного та навіть студентів по відношенню до викладачів. Це явище на сьогоднішній день можна вважати повсякденним. Тому це потребує більшого дослідження та розповсюдження інформації щодо протидії булінгу.

Нещодавно в Україні було прийнято Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу

(цькуванню)”, який вніс змін в чинне законодавство та встановив відповідальність за цькування (булінг) учасників освітнього процесу.

Відповідно до статті 173-4 КУпАП Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [1]. Можна сказати що, це неправомірна, агресивна поведінка одного суб'єкта освітнього процесу стосовно іншого яке супроводжується фізичним або іншим насильством.

Булінг виражається саме в таких діяннях стосовно жертви, як: приниження, висміювання, залякування, побиття, яке навіть може супроводжуватися тілесними ушкодженням, розголошення особистої інформації шляхом соціальних мереж та навіть соціальна самоізоляція потерпілого. За такі знущання в чинному законодавстві України передбачено адміністративну відповідальність у вигляді штрафу, громадських та виправних робіт.

Темою антибулінгу займаються багато громадських організацій які займаються попередженням та подоланням насильства в дитячому середовищі, протидією насильства в сім'ї та школі та в цілому інформують батьків та дітей щодо булінгу та його протидії.

Кожен освітній заклад повинен розробляти план заходів щодо протидії булінгу. Який повинен передбачати для потерпілого отримання допомоги психолога. До протидії булінгу також в закладах освіти залучають освітнього омбудсмена, який захищає права учасників освітнього процесу.

Також Міністерство юстиції України розробили інформаційну програму #СтопБулінг де кожна особа може ознайомитися з поняттям та видами булінгу та дії свідків, батьків та жертв булінгу.

Тому, якщо Ви стали свідком або жертвою булінгу не панікуйте, а в першу чергу повідомте про це керівництво закладу, яке повинно негайно вирішити дану проблему. В разі необхідності зверніться до освітнього омбудсмена, центру безоплатної правової допомоги або поліції.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Верховна Рада УРСР; Кодекс України, Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. № 51. ст.1122.

Біла А. В.

*здобувач I курсу магістерського рівня
спеціальності 081 «Право» Університету імені Альфреда Нобеля.
м. Дніпро, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ, ЯК ОСНОВНОЇ ЛАНКИ ВИХОВАННЯ

Булінг поширена проблема в сучасному українському суспільстві, і найгостріше вона постає в освітньому середовищі, де дитина (учень) проводить більшу частину свого повсякденного життя.

З проблемою булінгу в закладах освіти стикаються у всьому світі, і, звісно, Україна не є винятком. Це підтверджують не тільки окремі випадки насильства й цькування, а також результати опитувань дітей та підлітків, в цьому і полягає актуальність обраної теми.

Булінг послаблює прихильність учнів до закладу освіти, викликає у них почуття страху і відсутності безпеки, що суперечить головним завданням виховання, позбавляє конституційного права навчатися у безпечній та доброзичливій атмосфері.

Безпечна, доброзичлива атмосфера, що, насамперед, заснована на довірі і повазі між спеціальними суб'єктами: учнями, групою учнів та вчителями іншими працівниками закладу освіти, є найліпшою основою, щоб запобігти булінгу та насильству в закладі освіти.

Відповідно до пункту 3-1 частини 1 статті 1 Закону України «Про освіту», булінг (цькування) означає діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.[1].

В свою чергу, Всесвітня організація охорони здоров'я визначає насильство (булінг) як навмисне застосування фізичної сили або влади, здійснене або у формі погрози, спрямоване на себе чи іншу особу чи групу осіб, яке спричиняє або з великою ймовірністю може спричинити тілесні ушкодження, психологічну травму, смерть, відхилення у розвитку або депривацію.[2].

Булінг відрізняється від інших дій тим, що його чинять навмисно. Тілесні пошкодження або ж психологічна травма, отримані внаслідок випадкового падіння, дорожньо-транспортної пригоди - не є насильством. А удар, нанесений у бійці з метою самозахисту є спонтанною дією, яку теж не можна вважати насильством, якщо людина захищалася і не бажала навмисно завдати фізичної шкоди або інших збитків.

Цькуванням також вважаються дії, в яких застосовують не фізичну силу, а владу над людиною, тобто погрози, примус, шантаж і залякування. Якщо особа, яка має владу над іншою особою, проявляє до неї зневагу, відмовляє в турботі та допомозі, такі дії також вважають насильством.

В свою чергу, ефективна протидія насильству в закладі освіти починається саме з розробки та прийняття внутрішнього нормативного документу, який регулює політику закладу щодо насильства.

Загальношкільна політика щодо попередження й протидії насильству та знущанням - документ «Політика закладу освіти щодо попередження і протидії насильству», що визначає загальне розуміння керівництвом, працівниками, учнями та їхніми батьками явища насильства, його видів і форм та відображає їхню спільну готовність протистояти будь-яким його проявам. [3].

Зазначений документ базується на нормах і вимогах національного законодавства: Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про запобігання і протидію домашньому насильству», Закон України «Про освіту», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу», рекомендації Міністерства освіти і науки України та трансформує їхні ключові положення в конкретні правила поведінки й алгоритми дій щодо профілактики і реагування на випадки насильства для всіх учасників освітнього процесу в закладах освіти.

Зокрема, в ситуації, якщо у колективу школи відсутня чітка спільна позиція щодо проблеми булінгу і не визначений послідовний алгоритм дій для його попередження і протидії, існує ризик, що кожен учасник освітнього процесу, стикнувшись з проявами боулінгу чи насильства, буде діяти (або не діяти) відповідно до своїх уявлень та переконань.

«Політика закладу освіти щодо попередження і протидії насильству», документ зазвичай розробляється колегіально, шляхом створення робочої групи за участю представників адміністрації, вчителів, соціально-психологічної служби, учнів та представників батьківського комітету.

Основні положення вказаного документу мають бути відображені у статуті закладу освіти, правилах внутрішнього розпорядку, правилах поведінки для учнів, посадових інструкціях вчителів, класних керівників,

психологів, соціальних педагогів, вихователів, а також допоміжного та технічного персоналу.[4].

Слід також зазначити, важливим є також, щоб усі працівники закладу досить добре розуміли ступінь відповідальності за допущення насильницьких дій, а в разі зіткнення з насильством або спробою його здійснення третьою особою - знали, як діяти, щоб припинити насильство. Для цього в посадових інструкціях кожного співробітника, залежно від його визначених компетенцій і повноважень, а також їх прав та обов'язків, або в окремих нормативних актах: в наказах, розпорядженнях, зазначають функції і можливі дії щодо запобігання насильства і реагування на його випадки. Крім того, під час проведення атестацій педагогічних працівників слід оцінювати виконання ними таких обов'язків.

За застосування щодо учнів самим керівником, педагогом чи іншими співробітником закладу освіти методів виховання та інших дій, пов'язаних з фізичним та/або психологічним насильством, керівник або співробітник може бути звільнений із займаної посади.

Стаття 53 Закону України «Про освіту» визначає, що педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані: захищати здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психічного насильства, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти, запобігати вживанню ними та іншими особами на території закладів освіти алкогольних напоїв, наркотичних засобів, іншим шкідливим звичкам; повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, яких залучають до освітнього процесу, свідком якого вони були особисто або інформацію про які отримали від інших осіб, вживати невідкладних заходів для припинення булінгу (цькування).

Директор закладу освіти несе персональну відповідальність за життя і здоров'я, дотримання прав і свобод учнів та працівників. Відповідно до статті 26 Закону України «Про освіту», керівник закладу освіти забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування), зокрема: розробляє, затверджує та оприлюднює план заходів, спрямованих на запобігання та протидію насильству й булінгу в закладі освіти;

розглядає заяви про випадки булінгу здобувачів освіти, їхніх батьків, законних

представників, інших осіб та видає рішення про проведення розслідування.

А також несуть відповідальність: заступник директора, відповідальний за профілактику та протидію насильству та булінгу, який організовує та контролює освітній та виховні процеси без дискримінації, пропаганди насильства чи агресії, вчитель/класний керівник, психолог, соціальний педагог, уповноважений з прав дитини (за наявності у закладі освіти), допоміжний та технічний персонал.[3].

Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачена адміністративна відповідальність для керівника закладу освіти. Так, за неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу учасника освітнього процесу і тягне за собою накладення штрафу від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до 1 місяця з відрахуванням до 20% заробітку.

Але відповідальність інших працівників закладів освіти і в чому вона полягає не визначена детально на законодавчому рівні. На наш погляд, проблема невизначеності відповідальності працівників закладів освіти, які безпосередньо та щоденно перебувають в освітньому середовищі та стикаються з дітьми, потребує подальшого вивчення та вдосконалення, оскільки така невизначеність призводить до безвідповідальності та

можливості уникати від вирішення проблеми протидії насильства у закладах освіти.

Адміністративна відповідальність передбачена не тільки щодо кривдника – булера, а також стосовно його батьків. Зокрема, аналізуючи Єдиний державний реєстр судових рішень наявно чимало таких випадків.

Наприклад, 15 квітня 2020 року Глухівським міськрайонним судом Сумської області виніс Постанову у справі № 576/523/20 (провадження № 3/576/246/20) про притягнення до адміністративної відповідальності за ч. 4 ст. 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення ОСОБИ 1 (мати учня). В період часу з лютого 2019 р. до 17.01.2020 р. учень 9-го класу Глухівської загальноосвітньої школи № 3 ОСОБА_2 ІНФОРМАЦІЯ_2 , спільно із іншими двома неповнолітніми учнями цієї школи в приміщенні Глухівської загальноосвітньої школи № 3, що по вул. Києво-Московській, 45 у м. Глухові, вчиняли дії психологічного та фізичного насильства щодо учня 9-го класу цієї школи ОСОБА_3 , які виражались у систематичних образливих висловлюваннях на адресу ОСОБА_3 , забрудненні і псуванні його особистих речей, завданні йому ляпасів та ударів, внаслідок чого ОСОБА_3 могла бути заподіяна шкода психічному здоров'ю. Оскільки вказані дії були вчинені ОСОБА_2 у віці 14 років, до відповідальності притягається його матір ОСОБА_1.[5].

Отже внаслідок вищевикладеного, можна дійти висновку, булінг є відносно новим терміном для пересічного громадянина, зміст якого кожен із нас не просто знає, а в більшості випадків стикався з цим явищем у дитинстві.

Головними завданнями закладів освіти є створення сприятливих умов для розвитку, виховання та навчання. І саме від того, в якій атмосфері перебувають діти - учні, залежить їхній настрій, їхнє здоров'я, їх бажання вчитися і, зрештою, просто щодня приходити до школи.

А для того, щоб випадки булінгу у закладах освіти траплялися якомога рідше і не переростали вже в системне явище, кожен заклад освіти має

розробити і дотримуватися комплексу заходів для протидії насильству та булінгу, і все ж таки, якщо вони вже виникли, то слід намагатися вирішити непорозуміння ще на ранніх стадіях його розвитку.

Отже, розвиток правової свідомості суспільства, залучення до вирішення цієї проблеми всіх учасників освітнього середовища, розробка та впровадження комплексу дієвих заходів є суттєвими кроками на шляху протидії насильству у закладах освіти.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 02.04.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Дата звернення: 07.05.2020)
2. World Report on Violence and Health. WHO, 2002. URL: <https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>
3. Попередження насильства у закладах освіти. Методичний посібник для педагогічних працівників. БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї». – Київ: 2019.
4. Андреевкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід: методичний посібник. К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullying.pdf> (Дата звернення: 07.05.2020)
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88802090>

Вербицька А.О.

Здобувач вищої освіти юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

О.О. Орлова

*науковий керівник, доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

БУЛІНГ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Останнім часом набув значного поширення термін «булінг». Цікаво зауважити, що він походить від англійського дієслова «to bully» – задиратися, знущатися, змушувати погрозами, а також англійського іменника «a bully» – хуліган, забіяка.

Основною характеристикою булінгу є емоційне приниження, образа почуттів людини, що призводить до виключення її з групи, це агресивна поведінка, яка спрямована на приниження почуттів, висловлювання негативних емоцій і принизливих оцінок щодо іншої людини.

Булінг має широке поширення у навчальних закладах, зокрема у школах. Я вважаю, що він мав місце достатньо довгий час, проте лише зараз про нього активно заговорили та намагаються уникнути цього ганебного явища, в тому числі на законодавчому рівні. Так, на законодавчому рівні закріплено поняття булінг (цькування), як діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого. Встановлено і юридичну відповідальність за булінг.

Так, дійсно, я погоджуюся, що булінг лише в меншості випадків є фізичним насиллям, а більш розповсюдженим знущанням, яке відбувається між дітьми, є вербальне приниження та різного роду образи, а також виключення з референтної групи, неприйняття та ізоляція, розповсюдження

неправдивих чуток та інша поведінка, яка тим чи іншим шляхом завдає шкоди потерпілому. Усі ці різноманітні дії приводять до приниження потерпілого та отримання кривдником задоволення від цього, і цикл насильства не обривається, а лише набирає обертів. Це ще раз доводить необхідність зовнішнього втручання в таке коло.

До того ж, якщо розглядати це явище з правової точки зору, необхідно відмітити, що в даному випадку порушується низка законодавчих актів щодо захисту прав дитини. Головним міжнародним документом у цій сфері є Конвенція ООН з прав дитини, яка проголошує, що усі діти від народження рівні та мають право на безпечні та сприятливі умови життя. Конституція України проголошує, що найвищою соціальною цінністю є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Закон України «Про охорону дитинства» прямо передбачає захист дитини від усіх форм насильства.

Дуже важливим є законодавче закріплення відповідальності за булінг у національному законодавстві кожної держави, для запобігання поширення цього явища. На державному рівні в Україні, це поняття є достатньо новим, оскільки лише 2 жовтня 2018 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». Метою цього Закону є визначення поняття «булінг», шляхів протидії йому, захист прав дитини та інших осіб, що працюють в закладі освіти.

Відповідно, до вищевказаного Закону вчинення булінгу тягне за собою накладення штрафу від 850 до 1700 грн або громадські роботи на строк від 20-ти до 40-ка годин. Водночас за булінг, вчинений групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, законом встановлено штраф від 1700 до 3400 грн або громадські роботи на строк від 40 до 60 годин. Булінг, вчинений дітьми від 14-ти до 16-ти років, тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють. Його розмір, відповідно до ухваленого закону, становить від 850 до 1700 грн

або громадські роботи на строк від 20 до 40 годин. Водночас законом визначено **покарання за приховування випадків булінгу** педагогічним, науково-педагогічним, науковим працівником, керівником або засновником закладу освіти. Так, неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу тягне за собою накладення штрафу від 850 до 1700 грн або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до 20% заробітку.

Якщо булінг це відоме явище, яке знайшло свій відгук в актах національного законодавства демократичних держав, то мобінг – це проблема, яка потребує вирішення. Мобінг – це один із видів насильства, що передбачає систематичне цькування у вигляді психологічного терору, діє як форма зниження авторитету, форма психологічного тиску у виді цькування співробітника у колективі, зазвичай із метою його звільнення. В Україні були спроби врегулювати і визначити відповідальність за цей вид насильства, але на жаль цього так і не сталося.

Юридичними можливостями забезпечення дієвого захисту прав та законних інтересів працівників в частині протидії мобінгу чи булінгу можуть стати норми інституту компенсації моральної шкоди та положення заборони зловживання правом, однак самі ці інститути мають свої недоліки і також потребують перегляду у зв'язку з поступовим орієнтацією всієї правової системи України на забезпечення прав та свобод людини.

Отже, булінг – це умисна негативно-агресивна поведінка, яка спрямована на приниження особи, є однією із форм насильства. Насамперед це проблема не тільки дітей, батьків чи педагогів, а й всього суспільства. Заходи щодо протидії даного явища є завданням органів державної влади. За останній рік, після прийняття Закону, що визначає поняття «булінг» та призначає відповідальність за насильство в школі, варто зазначити, що можна спостерігати позитивну статистику щодо зменшення цього явища у навчальних закладах України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 2 жовтня 2018 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19>.
2. Губко А. А. Шкільний булінг як соціально-психологічний феномен. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Психологічні науки. 2013. Вип. 114. С 46-50.
3. Жеброва А. О. Булінг як різновид катувань серед неповнолітніх. Наук. робота. 2016. 34 с.
4. Король А. Причини та наслідки явища булінгу. Відновне правосуддя в Україні. 2009. № 1 – 2. 190 с.
5. Лушпай Л. І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії). Київ, 2010. С. 126–131.
6. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки. 2015. № 1. С.169-173.
7. Сорокіна А. А. Мобінг та булінг в трудових відносинах. Young. 2018. Т. 63. №. 11. С. 139-146.

Волкова М. А.

Студентка 3-го курсу Університету митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ У ШКОЛІ

Сьогодні знущання одних людей над іншими, як соціальне явище, присутнє на різних щаблях формування та розвитку людської особистості розпочинаючи від системи початкової соціалізації – школи. Завданням

шкільної освіти є насамперед всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Період навчання у школі – це найважливіший період для формування особистості. Натомість через поширення такого явища як булінг у закладах освіти дитина по закінченню навчання не в повній мірі опановує соціальні компетентності, пов'язані з усвідомленням рівних прав і можливостей. Проблема булінгу полягає у тому, що прийнятність насилля у дитячому віці - як засобу вирішення проблеми - переростає у прийняття його як норми у дорослому житті. А відповідно дискримінація серед дітей трансформується у різні форми переслідування людей у дорослому віці. Актуальним є визначення проблемних аспектів правових засобів протидії булінгу у школі задля комплексної й системної боротьби з цим негативним явищем.

Дана тема потрапила до сфери наукових інтересів таких дослідників, як О. Іваній, О. Костюк, Н. В. Лалак, Н. Леско, І. Лубенець, Л. Лушпай, О. Ф. Мельничук, Т. В. Миронюк, Н. Опольська, В. Пеняк, Н. О. Прібиткова.

Саме середня школа має найвищі показники знущань, порівняно з іншими рівнями освіти. Булінг (bullying, від англ. bully – хуліган, забіяка, задирака, грубіян, насильник) визначається як прояв дискримінації дитини, що виражається у фізичних і психічних формах насильства [4]. З розвитком Інтернету цькування набуває все нових форм, набуває поширення кібербулінг. В умовах запровадження карантинних заходів, коли діти не відвідують школу, кібербулінг стає ще більше небезпечним, адже дитина не може сховатися від цього виду цькування навіть удома. Як вказує Лубенець І. при кібербулінгу використовуються інформаційно-комунікаційні засоби, що сприяють мобільності поширення інформації серед необмеженої аудиторії у будь-який час доби [5].

Слід зазначити, що булінг як протиправне суспільно-небезпечне діяння порушує право дитини на висловлення власної думки (ст. 13 Конвенції ООН про права дитини), на свободу совісті та віросповідання (ст. 14 Конвенції ООН про права дитини), право на освіту (ст. 28 Конвенції ООН про права дитини), право на недопустимість насилля та жорстокого поводження (ст. 37 Конвенції ООН про права дитини) тощо.

Значущою подією стало набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» у 2019 році. На законодавчому рівні було визнано цю проблему як складне соціально-педагогічне, психологічне явище, не звичайний конфлікт, а саме насильство. За рівнем суспільної небезпеки це правопорушення віднесли до адміністративних, передбачивши відповідний склад у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП).

Відповідно до ст. 173⁴ КУпАП булінг (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [1]. Тобто, для притягнення особи до адміністративної відповідальності за булінг, необхідною є наявність юридичних вище зазначених підстав.

Згідно з п. 3¹ ч. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту» (далі – Закон) булінг (цькування) – це діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або

фізичному здоров'ю потерпілого. Типовими ознаками булінгу (цькування) є: систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін - кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого [2].

Тобто в КУпАП відсутні суттєві типові ознаки булінгу, які викладені в Законі. Це не сприяє правовій визначеності поняття «булінгу» та зумовлює різночитання законодавчо встановленої дефініції. Слід зазначити, що КУпАП передбачено більш суворі штрафні санкції за вчинення повторного такого діяння або вчинення його групою осіб.

Законодавець відніс до булерів не лише учнів, а й всіх учасників освітнього процесу. Відповідно до ст. 52 Закону України «Про освіту» ними є: здобувачі освіти, педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники, батьки здобувачів освіти, фізичні особи, які провадять освітню діяльність, інші особи, передбачені спеціальними законами та залучені до освітнього процесу у порядку, що встановлюється закладом освіти [2]. Адже булінг може виражатися у приниженнях з боку вчителя, наприклад нагадуванні при дитячому колективі про недоліки дитини, її успішність, особливості сім'ї, ігноруванні фізичних потреб дитини, існуванні улюбленців, підвищеному тоні, необґрунтованих, неадекватних оцінках, суворій дисципліні, яка тримається на страху, а не на інтересі до навчання; авторитаризмі, неетичних зауваженнях щодо зовнішнього вигляду дитини тощо.

Проявами булінгу з боку будь-якого учасника освітнього процесу можна вважати погрози, образливі прізвиська, приниження, висміювання зовнішнього вигляду, роду занять, поведінки особи, примушуванні до негативних дій, бойкоті, ігноруванні тощо [6]. Особливу суспільну небезпеку становить булінг, що будується на ксенофобії, шовінізмі, нетерпимості до відмінних від інших поглядів та індивідуальних особливостей.

Також адміністративну відповідальність встановлено не лише для учасників освітнього процесу за булінг щодо малолітніх чи неповнолітніх осіб або для таких осіб, які вчиняють булінг стосовно інших учасників освітнього процесу, але, згідно з ч. 5 ст. 173⁴ КУпАП, вона передбачена й для керівника закладу освіти за неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу [1].

Окрім керівника закладу освіти до профілактики та протидії булінгу за законом залучені й інші суб'єкти. Адже План заходів, спрямований на запобігання і протидію булінгу (цькуванню), який розробляють та оприлюднюють на веб-сайтах усі заклади освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності, повинен враховувати пропозиції територіальних органів Міністерства соціальної політики, Національної поліції, Міністерства юстиції, Міністерства охорони здоров'я. Слід відзначити окремо й важливу роль Міністерства юстиції, системи безоплатної правової допомоги, мережі правових клубів «PRAVOKATOR», громадських організації у організації правопросвітніх кампаній з протидії булінгу, що виконують мету роз'яснення важливої інформації з цього питання дітям у цікавому для них формат. Це має дієвий профілактичний ефект.

Окремо слід розглянути практичні проблеми правових засобів булінгу. Представники правоохоронних органів нерідко володіють неналежним рівнем правозастосування, що відбивається на неправильному оформленні протоколу, що є одним з найважливіших доказів, які досліджує суд. Інколи суть адміністративного правопорушення викладається в загальних рисах без конкретизації об'єктивних ознак складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173⁴ КУпАП. У протоколі може бути не зазначено, які саме насильницькі дії були вчинені порушником стосовно потерпілого, які наслідки викликали вказані дії у потерпілого та чи були вони взагалі, чи мало діяння систематичний характер, якщо так — то в який період часу, з конкретною вказівкою на час кожної події тощо [3].

З огляду на те що, булінг зовсім нещодавно став предметом правового регулювання в Україні, стратегія подолання вказаного явища має бути комплексною і враховувати потенціал органів виконавчої влади, закладів освіти, громадських організацій, системи безоплатної правової допомоги, мережі правових клубів «PRAVOKATOR». Важливо, враховуючи наявні проблеми правозастосування у сфері протидії булінгу, розробити та прийняти спільну програму реалізації усіх заходів спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти, порядок реагування на випадки булінгу (цькування) та порядок застосування заходів виховного впливу.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
2. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. №38-39. Ст. 380.
3. Постанова Першотравневого районного суду м. Чернівці від 13 червня 2019 р. по справі № 725/3137/19. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82418090>
4. Куртова С. Булінг у школі. Освіта.UA : сайт. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/42788/
5. Лубенець І. Кібернасильство (кібербулінг) серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2016. С. 178-182. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/3/38.pdf>.
6. Пономаренко О. Д. "Терпіти не можна діяти" – де ставимо кому? Знов про цькування. *Педагогічна майстерня*. 2016. № 11. С. 42–43.

Комарова В. В.

студентка 4 курсу спеціальності «Право»

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ БУЛІНГУ ТА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Кожного дня в навчальних закладах, будь то дитячий садок, школа чи вищий навчальний заклад, трапляються випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу. Незважаючи на те, що сьогодні цю проблему піднімають та обговорюють більш відкрито, незважаючи на закріплення поняття боулінгу та відповідальності за нього на законодавчому рівні, але це гріке явище існує. Тому, є актуальним дослідження причин виникнення булінгу, оскільки це в подальшому дасть можливість створити умови для розробки шляхів його подолання та знаходження способів для виявлення та викорінювання цього явища із життя кожної дитини та суспільства в цілому.

Спершу необхідно встановити, що ж таке булінг та які причини його виникнення. Булінг (цькування) - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [1, ч.2].

Типовими ознаками булінгу (цькування) є:

- систематичність (повторюваність) діяння;
- наявність сторін - кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);
- дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога,

підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого [2, ст.1].

На нашу думку, причини виникнення булінгу приховуються в глибинних зв'язках з тваринним світом. Людина завжди потребує спілкування, соціуму, тим вона подібна до стадної тварини, серед котрих існують сильніші – лідери. Але в тваринному світі слабкіші особини, котрі чимось відрізняються від собі подібних, терплять знущання від сильніших. Людство пройшло багато років еволюції, щоб дійти до сучасного стану, але деякі біологічні тваринні властивості все ж залишилися. Людина відрізняється від тварини саме вмінням усвідомлювати суспільно-небезпечні наслідки, котрі можуть настати внаслідок певного способу поведінки.

Початковим, основоположним етапом навчання загальноприйнятої форми поведінки, доброчесності, порядності, етики є виховання дитини. Виховання в сім'ї, дитячому садочку, школі, вищому навчальному закладі створює людину як особистість. Але на якому етапі може виникнути прогалина, котра призведе до сьогоденної проблеми булінгу? Існують декілька факторів, котрі можуть до цього призвести:

1) кривдник бажає бути лідером, але саме через недолік виховання починає самостверджуватися за рахунок цькування осіб, котрі слабкіші за нього, показати оточуючому світу на що він здатен;

2) булер сам є жертвою, але він є жертвою насильства в іншому колективі, де він виступає слабкішим (це може бути кружок із позашкільних занять або в сім'ї), та в навчальному закладі він бажає «відігратися» за жорстоку поведінку з ним, знайшовши слабкішого за себе;

3) у булера маються психічні відхилення, через які він отримує задоволення від знущання над іншими.

На теперішній час, проблемі булінгу почали приділяти більше уваги, що з впевненістю можна віднести до позитивних моментів. В Україні на державному рівні визнали існування серед дітей такої проблеми як булінг (цькування). Адже незважаючи на те, що проблема не є новою, до 2019 р. в

нашому правовому полі взагалі не було такого поняття. При цьому дослідження ЮНІСЕФ в Україні у 2017 р. свідчили, що 67% українських дітей віком 11-17 років зіштовхувалися з цькуванням.

19 червня 2019 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», котрий прямо передбачає, що необхідно робити.

Згідно з положеннями цього Закону, якщо дитина стала жертвою або свідком булінгу, вона може повідомити про це:

1) батьків, оскільки саме батьки здобувачів освіти сприяють розвитку дитини як особистості та зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток [4, ст.150];

2) вчителя або психолога;

3) керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, свідком яких вони були особисто або про які отримали достовірну інформацію від інших осіб [2, ст.53].

Керівник закладу освіти, в свою чергу, в межах наданих йому повноважень повідомляє уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти [2, ст.26]. Неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу - тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку [3, ст.173-4];

4) центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, оскільки він розробляє та затверджує план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти, порядок реагування на

випадки булінгу (цькування), порядок застосування заходів виховного впливу [2, ст.64];

5) безпосередньо Національну Поліцію, оскільки вона здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень та вживає заходів для усунення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень [5, ст.23].

Проблему боулінгу визнали не просто складним соціально-педагогічним, психологічним явищем, але й прийняли той факт, що булінг — це по суті насильство, а не звичайний конфлікт. За рівнем суспільної небезпеки це правопорушення віднесли до адміністративних, передбачивши відповідний склад у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП).

Згідно ст. 173-4 КУпАП, булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого. Згідно санкції цієї статті, кривдник (булер) може бути притягнутий до відповідальності у вигляді накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин. А, якщо кривдником (булером) є малолітня або неповнолітня особа віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, таке діяння - тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.

Про реалізацію Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» свідчить статистика судових рішень, яка підготовлена Мін'юстом. За даними Єдиного

державного реєстру судових рішень, станом на 09.12.2019 р. суди розглянули 316 справ про булінг, з яких у 123 справах було винесено рішення про накладення стягнення. З аналізу цих судових рішень можна зробити висновок, що національне судочинство активно задіяне у вирішенні справ щодо притягнення кривдника до відповідальності, його батьків, або осіб, що їх замінюють.

Але, цю статистику судових рішень не можна вважати особливо показовою, оскільки, вона не враховує рішення, прийняті судами у справах щодо невиконання батьками або особами, які їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей (ст. 184 КУпАП). Під час розгляду таких справ, вирішуючи питання притягнення до відповідальності батьків, суд часто досліджує питання про те, чи не вчиняли булінгу їхні діти.

Кількість розглянутих судами справи у 2019 році є невеликою щодо України в цілому, але така кількість насправді і не має бути великою. Оскільки в ситуації з булінгом основні зусилля мають бути спрямовані на профілактику цього явища. Передбачена Законом відповідальність за булінг, насамперед, відіграє профілактичну функцію, вже потім — каральну.

Саме у сфері профілактики булінгу вбачається найбільше проблемних моментів застосування Закону. Найболючішими серед них є такі: відсутність підзаконних нормативних актів; відсутність загальнодержавних антибулінгових профілактичних програм; відсутність в закладах освіти психологів, соціальних педагогів або їх надмірна завантаженість; незнання, куди звертатися за юридичною допомогою; протистояння школи та батьків, замість кооперації та координації зусиль, у питаннях протидії булінгу; слабка комунікація закладів освіти з органами поліції та іншими органами влади; відсутність системної роботи щодо подолання проявів булінгу та домашнього насильства.

Підсумовуючи наведене вище, вважаємо, що для забезпечення реалізації Закону щодо протидії булінгу необхідне найскоріше розроблення та затвердження низки підзаконних нормативних актів, а саме: плану заходів,

спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти, порядку реагування на випадки булінгу (цькування) та порядку застосування заходів виховного впливу. Оскільки, конкретні, продумані та зрозумілі всім кроки, які затверджені на законодавчому рівні, становитимуть основу Державної програми подолання та профілактики випадків насильства в закладах освіти, створять умови та дадуть можливість забезпечити реалізацію Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» у життя кожної дитини та сучасного суспільства правової держави.

Список використаних джерел:

1. [Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу \(цькуванню\)](#): Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (Дата звернення: 07.05.2020)
2. [Про освіту](#): Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 02.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Дата звернення: 07.05.2020)
3. [Кодекс України про адміністративні правопорушення](#): Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X. Дата оновлення: 28.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n4217> (Дата звернення: 07.05.2020)
4. [Сімейний кодекс України](#): Кодекс України; Кодекс, Закон від 10.01.2002 № 2947-III. Дата оновлення: 02.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n713> (Дата звернення: 07.05.2020)
5. [Про Національну поліцію](#): Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Дата оновлення: 20.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n162> (Дата звернення: 07.05.2020)

Назаренко К.Е.

БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЕ ЯВИЩЕ ТА ЙОГО ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ

Агресивна поведінка, як розповсюджене явище сучасного суспільного життя, є серйозною перешкодою як на шляху гармонійного розвитку кожної дитини, так і сталого розвитку суспільства в цілому. Модель агресивної поведінки починає формуватися в дитинстві і заохочується та стимулюється певними соціокультурними чинниками. Отже, пошук і застосування ефективних способів запобігання і подолання проявів агресії і булінгу у спілкуванні підлітків є важливою задачею для педагогів та безпосередньо батьків дитини.

Ми розглянемо це поняття з точки зору українського законодавства. Закон України « Про освіту» дає нам таке визначення : «Булінг (цькування) - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.». Дефініція поняття доволі складна для пересічного громадянина, проте зміст її відомий для кожного із нас.

Тут варто зазначити, що виникнення конфліктної ситуації у навчальному закладі між учнями ще не є булінгом. Поняттю «булінг» як соціальному явищу притаманні такі ознаки:

- систематичність (повторюваність) діяння;

- наявність сторін - кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);

- дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Наведене вище є кваліфікуючими ознаками булінгу, що дає нам змогу відрізнити звичайний конфлікт від цькування.

Аналізуючи літературні джерела та праці науковців, можемо стверджувати, що незвичний для нашого сприйняття термін «булінг» тісно пов'язаний із такими поняттями, як «насильство» (застосування силових методів або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір; панування, влада людини над людиною), «агресія» (дії, спрямовані на порушення фізичної і психічної цілісності людини або групи людей). Агресія органічно пов'язана з насильством і є його природним підґрунтям. Поняття «агресія» є ширшим за поняття «насильство», адже воно включає в себе насильство, третирування і навіть цькування. Усі ці поняття відображають різні аспекти такого явища, як булінг .

Як показує практика, за своєю природою шкільний булінг є складним, системним та комплексним соціально-психологічним явищем, що розвивається в ситуації ворожості, страху, конфліктності. Він, як правило, проявляється в позаурочний час в тих місцях, де контроль з боку дорослих менший або взагалі відсутній. Це можуть бути шкільний двір, сходи, вбиральні, коридори, роздягальні, спортивний майданчик, навіть позашкільна територія. Цінною для нашого дослідження є думка науковця Ю. Савельєва, який зазначав, що булінгу можна навчитися: стати агресором або стати жертвою. Автор наголошує, що загрозливих масштабів можна було б уникнути, якби школярі не бачили моделей жорстокої поведінки серед дорослих, по телебаченню, у сім'ї, групі однолітків тощо. В контексті

дослідження важливо окреслити основні показники та характеристики, які вказують на можливість існування даного явища в освітньому середовищі сучасного закладу освіти. Насамперед, необхідно поспостерігати за взаємодією тих учнів, у яких при спілкуванні виникає та проявляється фізична чи психологічна агресія і при цьому постійно один із учасників провокує ситуації прояву агресії. Під його впливом жертва відчуває страх, невпевненість, демонструє зміни у поведінці та настрої, погіршення успішності в навчанні або втрату ентузіазму й інтересу до навчання. Також варто слідкувати за змінами в поведінці учня, який піддається неодноразовим нападам агресії. При спілкуванні з такими особами відчувається напруженість, негативізм, образа. Проте, як зазначає видатний норвезький психолог Дан Ольвеус, ці ознаки спостерігаються комплексно або повторюються [5].

Оскільки ситуація булінгу як тривалого та систематичного знуцання за характером є стресовою, то це призводить до значних соціальних і психологічних наслідків її учасників, а саме: шкільної дезадаптації, академічної неуспішності, психологічних розладів, закріплення в свідомості негативних уявлень про себе, зниження самооцінки, порушення соціалізації, соціальної дезадаптації, травматизації або суїциду.

Таким чином, шкільний булінг за своєю природою є складним соціально-психологічним явищем та розглядається як специфічна ситуація, що виникає в колективі. Вона заснована на порушеннях у соціальних стосунках та передбачає специфічну групову динаміку, тобто з перерозподілом ролей, статусів, групових норм, цінностей. У практиці розглядають дві основні форми булінгу: фізичну (умисні поштовхи, удари, стусани, побої, нанесення інших тілесних ушкоджень та ін) та психологічну (наси́льство, погрози, переслідування, залякування, ізоляція, вимагання тощо). Шкільна політика, толерантне або нейтральне ставлення адміністрації школи, вчителів до прояву агресивних, насильницьких дій з боку учнів та поведінка самих вчителів формує загальну атмосферу не тільки учнівського

класу, але й усієї школи. Оскільки булінг негативно впливає на психічний розвиток школярів, що відображається на емоційній сфері, соціальних контактах, різних видах діяльності, успішності в них, то постає гостра потреба підготовки фахівців з певними теоретичними знаннями, спеціальними вміннями, практичними навиками для виявлення, попередження та подолання цього явища.

На основі проведеного дослідження, ми дійшли висновку, що протидія булінгу має ґрунтуватися на превентивному підході та представляти собою добре організовану, злагоджену систему дій множинних суб'єктів: учителів, інших працівників школи, учнів, їхніх батьків, поліцейських, членів громади. З'ясовано, що діяльність із профілактики та протидії булінгу повинна пронизувати всю систему шкільної освіти.

Список використаних джерел:

1. Про освіту : Закон України від 02.04.2020. Відомості Верховної Ради. 2017. № 38-39. ст.380
2. Савельєв Ю. Б., Салата Т. М. Виключення та насильство: чи існує булінг в українській школі? Національний університет "Києво-Могилянська академія". Наукові записки. Київ : Аграр Медіа Груп, 2009. С. 71-75.
3. Лушпай Л. І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Сер. : Філологічна. 2013. Вип. 33. С. 85-89.
4. Лалак Н.В., Пеняк В. Шкільний булінг як актуальна педагогічна проблема сьогодення. Міжнародний науковий журнал «ОСВІТА І НАУКА». 2019. Вип. 1(26)
5. Ольвеус Д. Булінг в школі: стикання з проблемою. URL: <http://www.oecdobserver.org>.

Ніколенко Я.О.

*Здобувач вищої освіти юридичного факультету Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*

О.О. Орлова

*науковий керівник, доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного
факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ
м. Дніпро, Україна*

ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ МОБІНГУ

На сучасному етапі нашого життя в світі існує досить багато соціальних проблем, які потрібно негайно вирішувати. Такою проблемою можна назвати і мобінг. Вона є досить поширеною, не тільки на теренах нашої держави, а і у всьому світі, тому потребує негайного її вирішення і знаходження шляхів протидії проти цього.

В першу чергу треба дати саме визначення терміну мобінг, бо не всі громадяни знають що ж це таке, тому що це поняття є досить новим і з'явилося недавно. Мобінг - це своєрідний психологічний тероризм із словесними атаками від колег або роботодавця. Лейман описав півсотні способів, якими користуються кривдники, щоб загнати людину в глухий кут і “вижити” з колективу[1]. Найчастіше його можна спостерігати на роботі, де над людиною здійснюють емоційний терор і людина не впоравшись із цим натиском починає страждати як морально, так і психологічно.

Образливі слова, ігнорування, непристойні жарти та коментарі, надмірна прискіпливість, бойкоти, небажання давати інформацію, цькування перед усім колективом, доноси, плітки – це «легкі» прояви мобінгу [2]. Це потрібно негайно вирішувати, щоб людина яка працювала на підприємстві, чи школяр який навчається в школі, не відчували цього емоційного терору, тому що це потім буде відзначатися на їхній психіці і вони почнуть морально

занепадати і вже нікому не будуть довіряти. Також із-за цього можуть виникати розголошення в суспільних групах та люди починають ділитися на різні соціальні групи на жертв які потерпають від мобінгу і тих хто цькують.

Можна також згадати про ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції», в якому у ст. 9 говориться щодо обмеження роботи близьких осіб, тобто не можна мати у безпосередньому підпорядкуванні близьких осіб або бути безпосередньо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам. Так як це буде вважатись корупцією і мобінгом щодо інших осіб, які будуть працювати з ними. І тому наша країні веде боротьбу проти цього, задля покращення соціального рівня життя країни.

Щодо того як протидіяти мобінгу власникам підприємств та директорам фірм слід застосовувати профілактичні заходи, такі як: створювати максимально дружній колектив, не виокремлювати любимчиків, раціональний поділ праці всім працівникам, виключення родинних або інтимних зв'язків між керівництвом і підлеглим. Здійснення хоча б цих заходів дадуть хоч якусь змогу протидіяти психологічному тероризму.

В Україні ця проблема прогресує і її починають вирішувати на законодавчому рівні. У Верховній Раді України зареєстрований законопроект № 10118 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії мобінгу», яким передбачається адміністративна відповідальність за цькування на роботі [3]. Я вважаю, що наша держава робить перші кроки щодо протидії з цькуванням і це є досить важливо для громадян, які потерпають від мобінгу, бо їм ей захист потрібен як ніколи.

Також нардепи пропонують карати за мобінг на роботі штрафами в розмірі від 1700 до 3400 грн, або навіть виправними роботами на 40 годин. Але ці заходи не будуть зовсім діючими, бо жертва мобінгу не завжди зможе піти і поскаржитися тому самому начальству, тому що в неї буде страх продовження цього знущання над собою.

Отже, ця проблема потребує негайного вирішення задля того, щоб в суспільстві не було розголошення в суспільстві та щоб люди не поділялися на

різні соціальні групи. Боротьба проти мобінгу здійснюється не тільки в Європейських країнах, а й в Україні і це говорить те, що країни намагаються захищати права своїх громадян.

Список використаних джерел:

1. Гудошник Ю. В рамках проекту “Розвиток системи забезпечення якості шкільної освіти” (за підтримки EDGE) URL: <https://nus.org.ua/articles/buling-v-uchytelskij-yak-rozpiznaty-i-zapobigty/>.
2. Університет державної фіскальної служби. Мобінг URL: <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/%D0%9C%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B3.pdf>.
3. Фурман Анна. Мобінг: причини, тенденції та шляхи вирішення проблеми. URL: <https://femida.ua/advice/mobing-prychyny-tendentsiyi-ta-shlyahy-vyrishennya-problemy>.

РОЗДІЛ 6 Практика певної установи чи організації у реагуванні/протидії/наданню допомоги у випадках насильства у закладах освіти.

Кононець В.П.,

доцент кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,

доцент, майор поліції

м. Дніпро, Україна

**АЛОРИТМ ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС
ОПИТУВАННЯ (ДОПИТУ) НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЩО СТАВ
ЖЕРТВОЮ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ПРОЯВІВ**

Всебічна охорона та захист дітей є одним із пріоритетних завдань правової політики держави, оскільки діти є найбільш незахищеними та вразливими. Охорона прав дитини, яка потрапила в систему адміністративно-правових, кримінально-правових та кримінально-процесуальних відносин

«становила у минулому і становить у теперішньому часі підвищений інтерес суспільства, оскільки у своїй сутності стосувалася проблеми забезпечення генофонду, виховання здорового покоління.

Стаття 39 Конвенції ООН «Про права дитини» встановлює [1], що «держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження, покарання чи збройних конфліктів.

«Права на захист у важких ситуаціях під час процесу відправлення правосуддя» керівних принципів ООН, що стосуються правосуддя з питань, пов'язаних із участю дітей-жертв та свідків злочинів, передбачає, що фахівцям слід вживати заходів щодо запобігання виникненню важких ситуацій в процесі розшуку, розслідування і переслідування для забезпечення дотримання найкращих інтересів дітей – жертв та свідків злочинів і поваги до їх гідності.

Для України, окрім універсальних стандартів ООН, також актуальними є і регіональні стандарти, зокрема документи Ради Європи.

Одним з документів, у якому найбільш докладно визначаються вимоги до допиту дитини – свідка чи жертви злочинних посягань, є Конвенція Ради Європи № 201 «Про захист дітей від сексуальної експлуатації та зловживань сексуального характеру» [2], яка була підписана Україною ще у 2007 р., і у 2011 р. внесена на ратифікацію до Верховної Ради України.

Законодавство України що визначає сферу захисту прав дитини передбачає ряд нормативно-правових актів, і задекларовано необхідністю вдосконалення механізмів забезпечення прав дітей що визначено «Національною стратегією реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року» затверджене розпорядженням КМУ № 1027-р від 18.12.2018 року. Стратегією визначено, що серйозним недоліком у роботі органів, служб і закладів відповідальних за проведення профілактичної і

соціально-виховної роботи, надання соціальних та освітніх послуг, є відсутність дієвих програм профілактики, корекційних програм, надання послуг дітям та їх сім'ям.

Таким чином у разі проявів насильства, або ж посягань щодо дитини, повинен негайно включатися механізм протидії та захисту з боку суб'єктів які уповноважені державою функціями захисту прав дітей.

На сьогодні визначений такий вид насильства щодо дітей як булінг, прояви якого були завжди в різних соціальних відносинах серед дітей, у відносинах дорослих з дитиною.

Порядок реагування на випадки булінгу визначено Наказом МОН № 1646 від 28.12.2019 «Деякі питання реагування на випадки булінгу та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти», План заходів, спрямованих на запобігання та протидії булінгу Наказ МОН від 26.02.2020 № 293, спрямований на упорядкування міжвідомчої координації дій суб'єктів реагування на території виявленого правопорушення, ст. 173-4 КУпАП «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу»

Варто наголосити, що повідомлення про випадок булінгу здійснюється відповідно до ЗУ «Про освіту», ЗУ «Про звернення громадян», ЗУ «Про Національну поліцію».

Таким чином, повідомлення у закладі освіти фіксується у письмовій формі та реєструється відповідно до вимог діловодства, та невідкладно у строк 1 доби керівник закладу освіти повідомляє Орган Національної поліції (за допомогою лінії 102), та одного з батьків що стала стороною булінгу.

Підрозділ ювенальної превенції перевіряють факт булінгу по факту заяви. При підтвердженні складається протокол за ст. 173-4 КУПАП (хочу зауважити, що відповідно до ч.5 ст 173-4 КУПАП – передбачено відповідальність, у разі не повідомлення уповноваженим підрозділам Національної поліції про випадки булінгу)

Незалежно від перевірки інформації, керівник закладу освіти та комісія з розгляду випадків булінгу здійснюють реагування, оскільки до складу

комісії з розгляду випадків булінгу, входять працівники ювенальної превенції, працівники з управління захисту дітей та управління освіти на місцях. Комісія вирішує чи мав місце булінг. Однак сторона постраждалої дитини, може одразу звернутися до органів Національної поліції України без отримання результату висновку комісії закладу освіти.

Якщо є питання, чи хтось потребує підтримки чи поради з питань протидії булінгу, можна звернутись за консультацією на Національну дитячу гарячу лінію: 116 111 (з мобільного) або 0800 500 225 (зі стаціонарних телефонів). Керівник закладу освіти, повинен забезпечити психологічну підтримку усім учасникам (школярам, що залучені до встановлення факту булінгу, у школі де вони навчаються).

- За потреби надається медична допомога
- Повідомляється службу у справах дітей, з метою соціального захисту та вжиття заходів для усунення факту
- Не пізніше 3 робочих днів скликається засідання комісії з розгляду випадків булінгу, для реагування за заявою. До засідання комісії, за згодою залучаються батьки та інші учасники, для неупередженого вирішення та з'ясування всіх обставин.
- Проведення засідання обов'язково фіксується протоколом засідання комісії закладу освіти, фіксація проявів булінгу дуже важлива для встановлення складу правопорушення, його повторності і протиправності дій.

Органи Національної поліції при надходженні повідомлення про булінг (цькування)здійснюють наступне реагування.

1. Приймають та реєструють заяву відповідно до вимог наказу МВС № 100
2. Після повідомлення факту вчинення булінгу, працівники поліції здійснюють виїзд до закладу освіти, для встановлення факту протиправних посягань.

3. Проводиться опитування усіх учасників та свідків цькування: неповнолітнього (в присутності батьків, психолога, а також лікаря); дітей в класі; викладачів (обов'язково класного керівника) і т.д.
4. Інтерв'ювання неповнолітнього з психологом і винесення висновку, в якому буде відображено психологічний стан неповнолітнього, а також направлення до психіатра (бажано проводити в спеціальних «Кризових кімнатах дружніх до дитини»)
5. Протягом доби повідомити службу у справах дітей.
6. Залучення мобільної бригади соціально-психологічної допомоги, за необхідністю.
7. Повідомлення в центр вторинної правової допомоги.
8. Постанова на профілактичний облік неповнолітніх, які вчиняли булінг, згідно з Наказом МВС № 1044(однак наказом визначені підстави взяття на профілактичний облік дітей які самовільно залишали сімю два і більше разів, які впродовж року два і більше разів були притягнуті до адміністративної відповідальності, тобто щодо них повинні бути складені протоколи та винесені постанови суду з застосуванням заходів виховного впливу)

До суду по факту булінгу направляється адміністративний матеріал, з наступними процесуальними документами:

- Рапорт про надходження до поліції повідомлення щодо вчинення булінгу.
- Заява батьків (постраждалої особи) до поліції, про притягнення до відповідальності особи по факту булінгу.
- Пояснення осіб, викладачів, дітей.
- Довідка щодо тілесних ушкоджень (у випадках фізичного насильства) .
- Характеристика осіб (дітей).
- Повідомлення директора школи.
- Протокол про адміністративне правопорушення за ст. 173-4 КУпАП.

Матеріали адміністративної справи направляються до суду для розгляду в порядку ст. 221 КУпАП.

Тож, основною метою проведення розслідування є проведення опитування неповнолітніх для встановлення достовірності факту проявів булінгу чи інших насильницьких посягань, тому опитування доцільно проводити у спеціальних кімнатах для опитування, що не травмує психоемоційне становище неповнолітнього, та забезпечує права і законні інтереси дітей.

Вищезазначене зумовлює той факт, що однією з основних, специфічних та найскладніших видів діяльності органів Національної поліції є повне й швидке виявлення, попередження і документування правопорушень, що вчиняються відносно дітей та викриття винних, з метою попередження психологічних травм дитини.

«Кризова кімната, дружня до дитини» призначена для роботи з дітьми, які постраждали внаслідок кримінального правопорушення чи стали свідками сексуального насильства або експлуатації, або такими, які підозрюються в скоєнні кримінальних правопорушень, за допомогою спеціальних методик, дружніх до дитини. Організація роботи здійснюється на основі індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її віку та ступеня розвитку. Система роботи в «кризових кімнатах, дружніх до дитини» враховує вікові та психологічні особливості як тих дітей, котрі перебувають у конфлікті (скоїли правопорушення або злочини), так і тих, що стали жертвами або свідками злочину чи правопорушення.

Одним із першочергових та дієвих превентивних поліцейських заходів є опитування особи, що передбачено ст. 33 Закону України «Про Національну поліцію». Важливе значення в ході проведення опитування особи відіграє тактика опитування неповнолітніх осіб. В законодавстві враховано певні особливості, зокрема таке опитування може здійснюватися лише за участю батьків (одного з них), іншого законного представника або

педагога. Для застосування відповідних особливостей необхідно враховувати лише вік особи, яка опитується.

Як вже було зазначено, що проведення опитування неповнолітніх допускається тільки за участю батьків (одного з них), усиновлювачів, опікунів чи піклувальників, інших близьких родичів чи членів сім'ї, а також представників органів опіки й піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, педагога або психолога. Це, зокрема, визначає особливості підготовки й проведення опитування неповнолітньої особи віком від 14 до 18 років або малолітньої особи віком до 14 років. Перед проведенням опитування особи поліцейський роз'яснює їй підстави та мету застосування поліцейського заходу, якщо це не перешкодить виконанню поліцією повноважень, покладених на неї цим Законом.

Вік особи встановлюється в загальному порядку за відповідними документами, а в разі їх відсутності – іншим шляхом, зокрема, шляхом призначення судово-медичної або комплексної судової, медичної та психологічної експертизи. Запрошення осіб для проведення опитування неповнолітньої особи не обмежується лише їх присутністю, а й передбачає виконання ними певних обов'язків та надає таким особам певні права, як, наприклад, право ставити опитуваним особам запитання або висловлювати заперечення проти окремих зі заданих неповнолітньому запитань. Набуття неповнолітнім цивільно-правової дієздатності у повному обсязі до 18 років, у разі реєстрації шлюбу – ст. 34 Цивільного кодексу України; під час роботи за трудовим договором, зайняття підприємницькою діяльністю. Батьки та інші законні представники, як правило, мають авторитет і довіру неповнолітнього, можуть сприяти встановленню контакту з дитиною, отриманню правдивих свідчень, а також захисту його прав і законних інтересів

Закон чітко не регламентує права й обов'язки педагога. Уявляється, що він виступає в цьому випадку, як спеціаліст. Педагог має займатися вихованням і навчанням неповнолітніх такого самого віку, що й вік дитини,

яка підлягає опитуванню. Завдання педагога – допомогти поліцейському встановити психологічний контакт, виробити правильну тактику проведення опитування, сформулювати запитання з урахуванням дитячої психіки або індивідуальних особливостей психіки неповнолітнього.

Кримінальне процесуальне значення терміну «неповнолітній». Відповідно до п.п. 11, 12 ч.1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі-КПК), неповнолітня особа - це малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а малолітня особа - дитина до досягнення нею чотирнадцяти років.

Отже законодавець до неповнолітніх осіб відносить усіх дітей у віці до 18 років. Проведення допиту неповнолітніх регламентується п.п. 11, 12 ч.1 ст. 3 КПК; ст. ст. 223-227 КПК, главою 38 КПК [3];

Хочу звернути увагу, що в рамках адміністративного провадження, кримінального провадження необхідним превентивним заходом є опитування у дитини (допиту). Тому детермінуючись з стратегією розвитку ювенальної превенції, є відповідні рекомендації які узгоджуються з ***ст. 33 Опитування особи*** ЗУ «Про Національну поліцію», та відповідно до ***ст. 224 та ст. 225 КПК Вимоги щодо місця проведення допиту неповнолітніх, де допит за загальним правилом повинен проводитися за місцем проведення досудового розслідування або у судовому засіданні в місці розташування суду, проте законодавець передбачає можливість проведення виїзних судових засідань (ч.3 ст. 225) а також дозволяє проводити допити і в інших місцях за погодженням із особою, яку мають намір допитати (ст. 224 КПК).***

Отже, проведення допиту у «Кризовій кімнаті, дружньої до дитини» не суперечить вимогам чинного законодавства, а навпаки узгоджується з вимогами п. в ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року, який встановлює обов'язок проводити опитування дитини, у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні.

Процесуальними вимогами до проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи під час досудового розслідування визначені вимогами щодо осіб, які уповноважені проводити допити неповнолітніх. За загальним правилом, допити неповнолітніх проводяться слідчими. Відповідно до ч.2 ст.484 КПК України, у тому разі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо неповнолітнього, або якщо воно здійснюється щодо декількох осіб, з яких хоча б одна є неповнолітньою, його має вести слідчий, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. При цьому наявність відповідної психологічної або педагогічної освіти у слідчого не є обов'язковим критерієм закріплення їх за лінією неповнолітніх. Однак такий підхід не враховує навичок слідчого, а враховує лише волю керівника органу досудового розслідування [4]. До того ж, допит можуть проводити окрім слідчого також прокурори (п.4 ч.2 ст. 36), керівники органу досудового розслідування (п.6 ч.2 ст. 39 КПК), оперативні працівники за дорученням слідчого чи прокурора (ст. 41 КПК) та судді (ст. ст. 225, 232 КПК). Спеціальних вимог до таких осіб КПК не встановлює. Також слід зазначити, що КПК взагалі не встановлює додаткових вимог до осіб, які проводять допит неповнолітніх свідків чи потерпілих, попри те, що відповідно до п.п. с та d ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року, держави, які ратифікували Конвенцію, зокрема і Україна, зобов'язані вжити необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення: проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цих цілей та проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо та де це доцільно.

Вимоги щодо місця проведення допиту неповнолітніх визначають обов'язкову відповідність до ст. 224 та ст. 225 КПК допит за загальним правилом повинен проводитися за місцем проведення досудового розслідування або у судовому засіданні в місці розташування суду, проте

законодавець передбачає можливість проведення виїзних судових засідань (ч.3 ст. 225) а також дозволяє проводити допити і в інших місцях за погодженням із особою, яку мають намір допитати (ст. 224 КПК). Отже, проведення допиту у «Кризовій кімнаті, дружньої до дитини» не суперечить вимогам чинного законодавства, а навпаки узгоджується з вимогами п. б ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року, який встановлює обов'язок проводити опитування дитини, у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні. Окрім того, враховуючи вимоги ст. 23 КПК «Безпосередність дослідження показань, речей і документів», вважаємо за доцільним, з метою мінімізації повторної травматизації неповнолітніх та задля виконання вимог п. с ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року (проводити якомога меншу кількість опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження) рекомендувати практичним працівникам звертатися до слідчих суддів з клопотанням про проведення виїзних судових засідань до «кризових кімнат, дружніх до дитини» для здійснення допитів неповнолітніх свідків та потерпілих в порядку ст. 225 КПК або проводити такі допити у режимі відеоконференції під час досудового розслідування в порядку ст. 232 КПК.

Вимоги щодо обов'язкової участі інших осіб під час проведення допиту неповнолітніх. Відповідно до ч. 3 ст.223 КПК,слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Згідно зі ст. 226 КПК, допит неповнолітніх, обов'язково проводиться у присутності ***законного представника***. Про необхідність залучення законного представника дитини під час її опитування або, де це доцільно, дорослого, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше, йдеться і в п f ст. 35 Конвенції Ради Європи

про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року. В якості законних представників відповідно до ст. 44 КПК можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності - опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний. Відповідно до ч. 3 ст. 44 КПК України рішення про залучення законного представника неповнолітнього підозрюваного оформлюється постановою. Її мають право винести як слідчий, так і прокурор. У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, слідчий, прокурор за клопотанням малолітнього або неповнолітнього чи з власної ініціативи має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих слідчих (розшукових) дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні та залучити замість нього іншого законного представника (ч.3 ст. 227 КПК).

Також під час проведення допиту неповнолітніх відповідно до ст. 226 обов'язково повинен бути присутній *педагог* чи *психолог*, а у разі необхідності – *лікар*. Оскільки в законі відсутнє точне визначення, кого саме слід розуміти під педагогом чи психологом, тому цілком доречним є залучення до допитів осіб з відповідною (психологічною або педагогічною) освітою. Педагог, психолог або лікар, якщо вони залучаються для допиту неповнолітнього підозрюваного, в кримінальному процесі набувають статус «спеціаліста», який регламентований ст. 71 та 72 КПК України.

Слід враховувати, що опитування та допит дітей потребує ретельної та ґрунтовної підготовки, яка дозволить не лише отримати необхідні свідчення для з'ясування обставин справи, але й зменшити психологічне травмування дитини.

Необхідно завчасно з'ясувати вікові та індивідуально-типологічні особливості дитини, соціальну ситуацію її розвитку, визначитися щодо участі

в процесі законних представників дитини. Слід відзначити, що найсуттєвішими є вік та особливості розвитку дитини. Для цього потрібно за поспілкуватися з батьками, сусідами, іншими людьми місцем проживання дитини (вихователями, медичними та соціальними працівниками), які можуть надати інформацію про сім'ю та стосунки, що в ній склалися, отримати та узагальнити незалежні характеристики, потрібно чітко розуміти, де саме і в чийй присутності буде проходити спілкування; з ким і про що буде говорити слідчий.

Прояви насильства щодо дітей, на жаль, мають місце в нашому суспільстві. Тому взаємодія і злагоджена координація зусиль суб'єктів у сфері захисту прав дітей, що покладено на органи Національної поліції, Міністерство соціальної політики, Міністерство освіти і науки, та інші органи, надасть можливість запровадження ефективного механізму спрямованого на підвищення рівня соціального та правового захисту дітей.

Список використаних джерел:

1. Конвенції ООН «Про права дитини» від 20.11.1989 редакція від 20.11.2014.
2. Конвенція Ради Європи «Про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства» від 25.10.2017 редакція від 20.06.2012.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>(дата звернення 30.01.2020)
4. Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: мет. рек. [О.П. Бойко, А.В. Захарко, В.В. Литвинов, І.І. Статіва, Н.П. Черняк]; за заг. ред. В.І. Сліпченка. Дніпропетровськ, 2014.

Корсунська В.В.

викладач кафедри педагогічної психології ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», психолог

АЛГОРИТМ ДІЙ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ВИПАДКІВ НАСИЛЛЯ: РОЛЬ ПСИХОЛОГА У ДАНОМУ ПРОЦЕСІ

Насилля... Чому та яка причина сьогодні піднімати питання, що пов'язані з ним? Що відбувається з людиною після скоєння над нею злочинних дій, що призводять до змін її психологічного стану? Як «вилікувати» людину після отримання травми? Як допомогти їй вийти зі стану «знищення» та повернутися до соціуму й залишитися упевненою у подальшому житті? Такі питання постійно виникають у спеціалістів, що простягають руку допомоги постраждалим від насилля. Це й психологи, психотерапевти, лікарі, соціальні працівники, волонтери, члени родини та навіть звичайні люди, які небайдужі до жертв насилля та мають здібність надавати емпатію.

Насилля призводить до наслідків, що порушують нормальні умови життя людини. В Україні кількість жертв насилля постійно змінюється. За даними Міністерства соціальної політики України з 2018 року, після того як набрав чинності Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», кількість звернень зросла на 23 тисячі (2017 рік – 92,1 тис., 2018 рік – 115,5 тис.). За 9 місяців 2019 року кількість звернень з приводу вчинення домашнього насильства становила 95 тисяч [2].

У нашому житті існують випадки, й далі все частіше, де жертвами насилля є діти. Саме вони є найбільш уразливою категорією нашого суспільства, їх права, що передбачені чинним законодавством, грубо порушуються. Кожна дитина залежить від дорослої людини та потребує захисту, підтримки в усіх життєвих ситуаціях. Але багато дітей стають жертвами фізичних, сексуальних та психологічних зловживань з боку дорослих членів родини та оточення. За статистичними даними майже 90%

сексуальних злочинів відносно дітей здійснюють близькі родичі чи друзі сім'ї. Тобто ті, від кого знущань очікують менш за все.

Сімейне насильство – це цикл фізичної, сексуальної, мовної, психологічної та економічної зневаги й тиску, що повторюється зі збільшенням частоти до своїх близьких з метою надбання над ними влади та контролю.

Напруженість життя, бездуховність, стреси, соціальна невлаштованість, втрата орієнтирів і сімейних цінностей, збільшена алкоголізація... Усе це значною мірою формує благодатне підґрунтя для виникнення тієї або іншої форми насильства.

Жорстоке поводження з дитиною розглядається як одна з причин асоціальної поведінки дитини та її аморального розвитку, що призводить до таких негативних явищ як дитяча та підліткова злочинність, вживання алкоголю та наркотичних речовин, безпритульність та жебракування.

Ця проблема характерна для усіх соціальних верств населення, але соціально неблагонадійні сім'ї вона зачіпає частіше.

Діти та підлітки, що стали свідками домашнього насильства, переймають гендерну модель поведінки та відтворюють її в наступному поколінні. Спостерігається високий ризик кримінальної поведінки (80% схильні до злочинів, 40% – до жорстокості).

У силу свого психофізичного розвитку дитина не має можливості протистояти насиллю. І важливо, щоб суспільство знаходило шляхи щодо створення умов безпечної життєдіяльності, засоби надання допомоги з метою забезпечення соціальної орієнтації та розвитку особистісного потенціалу.

Частина дітей, що постраждала від насилля, загинула, в інших з'явилися важкі відхилення в психічному та фізичному розвитку, в емоційній сфері. Такі діти потребують лікування та догляд, щоб відчувати себе повноцінним членом суспільства.

Причини насилля над дітьми та підлітками мають великий спектр. Дуже часто в суспільстві розглядається насилля у фізичній та сексуальній

формі прояву. Але серед кола практичних психологів виділяють – психологічне насилля. Дитині, в принципі, як й дорослій людині, можна нанести травму не тільки фізичну, а ще й моральну.

Насилля – цілеспрямовані дії примусового характеру на особу з боку іншої особи, що здійснюється з певною метою, без згоди, волі та інтересів постраждалого.

Насилля над дитиною – психологічне, сексуальне та фізичне втручання в особистісні кордони дитини з боку іншої дитини чи дорослого, родини, групи чи держави, яке вимушує її переривати свою значущу для неї діяльність та виконувати іншу, що суперечить їй, погрожуючи її фізичному стану, психологічному здоров'ю та знищенню її цілісності взагалі.

Жорстоке поводження з дитиною, нехтування її потребами та інтересами можуть проявлятися у різних формах та видах (фізичній, сексуальній (в тому числі розбещення), психічній (емоційне та психологічне насилля), зневага основними потребами дитини (моральна жорстокість). Кожний вид насилля над дітьми має певні ознаки: зміни у зовнішній вигляд, основні типи травм (на тілі та голові) тощо. Ці ознаки спостерігають працівники психологічних служб освітніх закладів.

Взагалі робота психологічних служб системи освіти має певну структуру. І для того, щоб розуміти як працює практичний психолог в системі освіти, ми надаємо невелику інформацію щодо діяльності психологічних служб в системі освіти України.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 509 від 22.05.2018 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України» зазначено, що *«у системі освіти діє психологічна служба, що забезпечує своєчасне і систематичне вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їх поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших індивідуальних особливостей, сприяє створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти»* [4].

В освітніх закладах практичний психолог входить до адміністративного складу освітнього закладу на підставі наказу керівника. Він співпрацює з керівництвом закладу освіти, педагогічним складом закладу освіти, соціальним педагогом та медичним працівником.

Але, в освітніх закладах дуже часто спостерігається процес, що пов'язаний з відсутністю певних посад, особливо посади соціального педагога, та на практичного психолога перекладаються обов'язки інших. Це ускладнює роботу практичного психолога та він фактично виходить за межі посадової інструкції.

Психологічна служба освітнього закладу виконує певну роботу, зміст якої полягає у виконанні діагностично-прогностичної, організаційно-методичної, корекційно-розвиткової, консультативної, просвітницько-профілактичної та соціально-захисної функцій.

До функціональних обов'язків практичного психолога закладу та/або установи освіти належить: психологічне забезпечення освітнього процесу, психологічний супровід, психологічна діагностика та аналіз динаміки психічного розвитку, консультативна допомога, робота з постраждалими від насильства дітьми тощо. Але, ми маємо зазначити, що практичний психолог закладу освіти також **здійснює** *«роботу з постраждалими від насильства дітьми»*, **сприяє** *«попередженню будь-яких видів і форм насильства та конфліктів серед здобувачів освіти, формує небайдуже ставлення здобувачів освіти до постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного інформування педагогів про випадки домашнього насильства і конфліктів серед здобувачів освіти, що стали їм відомі»* [4]. Крім того, практичний психолог співпрацює з **соціальним педагогом**, на якого покладено певні функціональні обов'язки та який **здійснює**: *«соціально-педагогічний супровід, просвітницьку та профілактичну роботу, вивчення та аналіз соціальних умов розвитку здобувачів освіти»*, **бере участь** у наданні допомоги дітям і сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах або потребують посиленої педагогічної уваги чи мають особливі освітні потреби, в тому

числі постраждалим від насильства та військових конфліктів; **сприяє** захисту прав здобувачів освіти від будь-яких видів і форм насильства, представляє їхні інтереси у правоохоронних органах тощо [4]. Як ви помітили, то практичний психолог не працює самотійно. Спільна робота психологічної служби закладу, яка складається із двох спеціалістів, в випадку виявлення насилля підкріплюється діяльністю ПМПК закладу, у складі постійних та тимчасових членів: класного керівника, вчителів предметників, медичної сестри закладу.

Але, не зважаючи на масштабність і складність проблеми, професійний і організаційний ресурс, сфера соціального впливу працівників психологічної служби в системі освіти дозволяють здійснювати комплексний і системний вплив на всіх учасників освітнього процесу [6].

Одним з головних завдань психологічної служби є проведення просвітницько-профілактичної роботи: поширення психологічних знань, виявлення фактів порушення прав дитини, профілактика та попередження негативних впливів тощо.

І тут мова піде про певний алгоритм, тобто систему правил, яка дозволяє практичному психологу вживати заходи для розв'язання певним питань.

Які ж дії повинні виконати представники освітнього закладу?

Класний керівник (класовод) як спеціаліст, який проводить з дитиною максимальну кількість часу в закладі, щоденно здійснює візуальний моніторинг, спостерігає за емоційним станом дитини. В разі виявлення негараздів або тривожних характерних ознак, він миттєво інформує психологічну службу закладу (практичного психолога або соціального педагога).

Практичний психолог та соціальний педагог, в разі виявлення фактів побутового насилля над дитиною повідомляє адміністрацію про факти насилля або жорстокого поводження з дитиною.

Практичний психолог надає невідкладну психологічну допомогу постраждалому та здійснює психологічний супровід, корекцію до адекватного емоційного стану дитини.

Соціальний педагог фіксує факти про виявлення жорстокого поводження в Журналі реєстрації випадків та здійснює оформлення документів до відповідних органів. спільно з психологом проведе індивідуальні бесіди з постраждалим та винуватцем.

Медичний працівник, перш за все, фіксує в Журналі травм дату, час звернення, характер пошкодження на тілі дитини (синець, рвана рана тощо), це може бути доказом того, що було насилля. Яке саме та чи воно було вирішить поліція.

Керівник закладу, по факту виявлення випадку жорстокого поводження або насилля, обов'язково інформує представників служб у справах дітей та відділ поліції.

Але є певний алгоритм виконання обов'язків кожного з членів психолого-медико-педагогічної комісії (ПМПК), до складу якої входить директор школи, заступник директора з виховної роботи, медичний правник, практичний психолог, соціальний педагог та класний керівник. Члени ПМПК розробляють порядок дій відносно дитини, яка постраждала від насилля, заповнюють відповідні протоколи у п'яти екземплярах (2 із них залишається в закладі, 1 – для ознайомлення та підпису батьками, 1 – для поліції, 1 – для Служби у справах дітей). В закладі ці документи зберігаються 5 років. Далі розробляється програма психологічного супроводу постраждалої дитини з метою стабілізації її емоційного стану та соціалізації.

Тобто, як стало зрозумілим, будь-яке рішення стосовно фіксації факту насилля та розв'язання проблемної ситуації в межах освітнього закладу приймається колегіально. Самостійне прийняття рішень не допускається.

Чому ми звернули увагу на структуру психологічної служби та обов'язки практичного психолога в освітніх закладах? Тому що, практичний психолог має певні обмеження щодо здійснення будь-яких дій стосовно

надання допомоги дітям, постраждалим від насилля, та немає можливості діяти за межами встановлених правил та етичних норм.

Також ми хотіли б зазначити, що для ефективного розв'язання проблемної ситуації, у закладі освіти необхідно розробити програму дій, що має певну структуру. Сама структура методичної розробки була запропонована В.Г.Панком з метою проведення профілактичної роботи в учнівському середовищі та має проєктний підхід [3].

Структурні елементи містять: назву програми; короткий опис проблеми з використанням статистичних даних, даних опитування та обстеження; мета з формулюванням кінцевих результатів; чіткі та логічні завдання для досягнення мети; характеристика цільової аудиторії, на яких спрямована проєктна активність; методи, методики і прийоми застосування; терміни виконання; короткий опис кінцевого результату з показниками вимірювань; критерії ефективності проведеної роботи (успішність; детальний (покроковий) опис дій, застосування методів, методик і прийомів; короткий опис ресурсів (кадрових, матеріальних, фінансових, інформаційних) необхідних для реалізації проєкту; ризики і перешкоди, які можуть виникнути в ході реалізації проєкту [3].

Отже, для проведення роботи стосовно попередження та профілактики насилля в освітніх закладах створюються програми з дотриманням певної структури. За основу таких програм беруть діяльність освітнього закладу в цілому протягом року, циклограма діяльності психологічної служби та діагностичний мінімум. У розробці програми беруть участь колегіум освітнього закладу.

Крім того, ми можемо сказати, що дії практичного психолога в освітньому закладі строго регламентовані та мають обмеження. Будь-яке опитування постраждалої особи здійснює підготовлений психолог та має дозвіл, який співпрацює з органами внутрішніх справ у спеціально відведеному приміщенні «зелена кімната». Перевищення своїх обов'язків

приведе до порушення Етичного кодексу та внутрішнього розпорядку освітнього закладу.

Таким чином, важливо зазначити, що найбільш ефективним напрямом захисту дітей від жорстокого поводження є заходи ранньої профілактики. У тих же випадках, коли дитина постраждала від тієї або іншої форми насильства, вона потребує психологічної допомоги, оскільки результати досліджень психологів і психіатрів переконливо свідчать про те, що насильство, перенесене в дитячому віці, неминуче супроводжується емоційними і поведінковими порушеннями.

Список літератури

1. Методичні рекомендації щодо впровадження циклограм діяльності працівників психологічної служби : метод. рек. / авт.-упор.: В. М. Горленко, Ю. А. Луценко, В. Д. Острова, Н.В.Сосновенко, І. І. Ткачук ; за заг. ред. В. Г. Панка. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи. 2017. 132 с.

2. Ніженський С. Превенція насильства стосується кожного і розпочинається з нас особисто. // Міністерство соціальної політики України. від 27.11.2019 // Ресурс: <https://polinfo.gov.ua/3483-preventsiiia-nasyilstva-stosuietsia-kozhnoho-i-rozpochynaietsia-z-nas-osobysto-serhii-nizhynskiyi>.

3. Панок В. Г. До питання розробки алгоритмів діяльності практичних психологів. Харківський осінній марафон психотехнологій (каталог психотехнологій; тези доповідей): матеріали III міжрегіональної наук.-практ. конф., м. Харків, 26 жовтня 2019 р., ім. Г. С. Сковороди. Харків: Діса плюс, 2019. С. 179–181.

4. Положення про психологічну службу у системі освіти України / Наказ Міністерства освіти і науки України № 509 від 22.05.2018 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України» // Ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18>.

5. Смирнова Е.А. Методы и формы профилактической работы педагога-психолога по предупреждению насилия в семье. // Ресурс: http://iro.gomel.by/images/doc/pecomend/2017_2018/smirnova.pdf

6. Сосновенко Н.А., Горленко В.М. «Алгоритм діяльності практичного психолога з первинної профілактики насильства серед учнів підліткового віку» // Матеріали І Всеукраїнського форуму «Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах» (11 лютого 2020 року м.Дніпро). ВНПЗ «ДГУ». Дніпро: 2020. 185с.

Лазаренко Н.І.

Начальник відділу ювенальної превенції управління превентивної діяльності

ГУНП в Дніпропетровській області.

м. Дніпро, Україна

**РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦІЇ НА ВИПАДКИ БУЛІНГУ (ЦЬКУВАННЯ) В
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ. АЛГОРИТМ ДІЙ**

19 січня 2019 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) », яким введено в правове поле поняття булінг (цькування) і внесено зміни до Закону України «Про освіту» та Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) та доповнено статтею 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу».

частина 1. Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого, -

санкція 1. тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (850-1700) або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.

частина 2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -

санкція 2. тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (1700-3400) або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

частина 3. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, -

санкція 3. тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (850-1700) або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.

частина 4. Діяння, передбачене частиною другою цієї статті, вчинене малолітньою або неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, -

санкція 4. тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (1700-3400) або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

частина 5. Неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу -

санкція 5. тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (850-1700) або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку.

Крім цього, внесено зміни:

- до ст. 221 КУпАП відповідно до чого підвідомчість щодо розгляду справ про адміністративне правопорушення передбачене ст. 173-4 належить судам;

- до ст. 255 КУпАП відповідно до чого право складати протокол про адміністративне правопорушення передбачені ст. 173-4 мають органи Національної поліції.

- до ст. 184 КУпАП, де абзац перший частини третьої доповнено словами та цифрами «крім порушень, передбачених частинами третьою або четвертою ст. 173-4 цього Кодексу», тобто частина третя цієї статті має такий вигляд:

«Вчинення неповнолітніми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років правопорушення, відповідальність за яке передбачено цим Кодексом, крім порушень, передбачених частинами третьою або четвертою ст. 173-4 цього Кодексу, -».

Отже, за адміністративні правопорушення, пов'язані з булінгом (цькуванням) учасника освітнього процесу, вчинені дітьми віком до 16 років відповідальність несуть батьки або особи, які їх замінюють за частинами третьою та четвертою ст. 173-4 КУпАП.

Якщо розглянути визначення булінгу (цькування) учасника освітнього процесу, передбаченого частиною першою ст. 173-4 КУпАП та пунктом 3-1 частини першої ст. 1 Закону України «Про освіту», а саме:

«Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого»,

варто зазначити що видами насильства є:

Психологічне (принизливі погляди, жести, жарти, образливі рухи тіла, міміка обличчя, поширення образливих чуток, ізоляція, ігнорування, погрози, маніпуляції, шантаж тощо);

Фізичне (штовхання, підніжки, зачіпання, постійні бійки, стусани, ляпаси, «сканування тіла» тощо);

Економічне (крадіжки, пошкодження чи знищення особистих речей чи одягу, вимагання грошей, їжі тощо);

Сексуальне (принизливі погляди, жести, жарти, образливі рухи тіла, прізвиська та образи сексуального характеру, зйомки у переодягальнях, поширення образливих чуток, сексуальні погрози, секстинг тощо).

Відповідно до статті 52 розділу VI Закону України «Про освіту» учасниками освітнього процесу є:

здобувачі освіти;

педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники;

батьки здобувачів освіти;

фізичні особи, які провадять освітню діяльність;

інші особи, передбачені спеціальними законами та залучені до освітнього процесу у порядку, що встановлюється закладом освіти.

Ознаками булінгу (цькування) є систематичне вчинення учасниками освітнього процесу діянь стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, в тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій.

Законом визначаються типові ознаки булінгу (цькування), а саме:

систематичність (повторюваність) діяння;

наявність сторін - кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);

дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування

потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Відповідно до частини третьої статті 26 Закону до повноважень керівника закладу освіти в частині запобігання та протидії булінгу (цькуванню) учасника освітнього процесу належать:

- забезпечення створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування), у тому числі:

1) з урахуванням пропозицій територіальних органів (підрозділів) Національної поліції України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, головного органу у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді розробляє, затверджує та оприлюднює план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти;

Це означає, що кожний заклад освіти перед розробленням та затвердженням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти повинен отримати від територіальних органів поліції (підрозділів ювенальної превенції відділів, відділень поліції) пропозиції до такого плану в межах компетенції та повноважень НПУ (проведення профілактичних заходів з дітьми, батьками, педагогами і т.д.: лекцій, бесід, конкурсів, культурно-масових заходів тощо; спільно з адміністрацією закладів освіти здійснювати перевірку інфраструктури приміщень і території закладу освіти з метою виявлення місць, які потенційно можуть бути небезпечними та сприятливими для вчинення булінгу (цькування) та організацію належних заходів безпеки (пост охорони, контрольно-пропускний режим, спостереження за місцями загального користування (їдальні, коридори, роздягальні, ігрові майданчики, шкільні подвір'я тощо) і технічними приміщеннями) тощо).

Планування заходів з метою запобігання та протидії булінгу (цькуванню) в закладі освіти необхідно проводити на основі вивчення причин та умов виникнення можливих ситуацій, а також ймовірних ризиків проявів протиправної поведінки (насильницької поведінки).

2) розглядає заяви про випадки булінгу (цькування) здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та видає рішення про проведення розслідування; скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) для прийняття рішення за результатами проведеного розслідування та вживає відповідних заходів реагування;

Керівник закладу освіти уповноважений перед повідомленням в поліцію провести внутрішнє розслідування щодо ймовірності факту вчинення булінгу (цькування), відповідно до порядку затвердженого нормативно-правовими актами МОН, а також залучати поліцейських ювенальної превенції до розгляду таких випадків на засіданні комісій.

Варто зазначити, що керівник закладу освіти повинен в обов'язковому порядку довести до відома здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, батьків та інших учасників освітнього процесу інформацію щодо їх обов'язку повідомити керівника закладу про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти, учасниками, свідками або об'єктом якого вони стали або підозрюють про його вчинення по відношенню до інших осіб за зовнішніми ознаками, або про які отримали достовірну інформацію від інших осіб. Відповідно до такої заяви керівник закладу з'ясовує обставини випадку та скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) для прийняття рішення за результатами. Якщо комісія визнала, що це був булінг (цькування), а не одноразовий конфлікт, тобто відповідні дії носять систематичний характер, то керівник закладу освіти зобов'язаний повідомити уповноважені підрозділи органів Національної поліції України (підрозділи ювенальної превенції).

3) забезпечує виконання заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від булінгу (цькування);

4) повідомляє уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти.

У разі неповідомлення про такі випадки керівник закладу освіти несе відповідальність відповідно до частини п'ятої ст. 173-4 КУпАП.

Постраждала особа чи її представник, а також інші учасники освітнього процесу можуть звертатися відразу до уповноважених підрозділів органів Національної поліції України та Служб у справах дітей з повідомленням про випадки булінгу (цькування).

На сьогодні проблема булінгу (цькування) в закладах освіти є актуальною та поширеною. З набуття чинності Закону України «Про внесення змін до деяких актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» поліцейськими Дніпропетровської області складено лише 24 адміністративних протоколів за ст. 173-4 КУпАП. Це свідчить про те, що не має чіткою та налагодженої взаємодії між суб'єктами реагування у разі настання випадку булінгу (цькування) в закладах освіти.

Відповідно до Порядку реагування на випадки булінгу (цькування), затвердженого Міністерством освіти і науки від 28.12.2019 № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти», зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2020 за № 111/34394, суб'єкти реагування є:

служба освітнього омбудсмена;

служби у справах дітей;

центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

органи місцевого самоврядування;

керівники та інші працівники закладів освіти;

засновник (засновники) закладів освіти або уповноважений ним (ними) орган;

територіальні органи (підрозділи) Національної поліції України.

Поліція, отримавши інформацію від суб'єктів реагування про надходження повідомлення про випадок булінгу (цькування), здійснює належне реагування відповідно до порядку встановленого законодавством.

За результатами перевірки інформації, що міститься у повідомленні суб'єкта реагування, поліція визначає чи підтвердився факт булінгу (цькування). У разі не підтвердження факту булінгу (цькування) поліцейський повідомляє про це керівника закладу освіти та осіб, які були зазначені як сторони булінгу у повідомленні до поліції, а у разі підтвердження відповідного факту – діє в межах своєї компетенції. Складає протокол про адміністративне правопорушення та направляє до суду для розгляду та притягнення до адміністративної відповідальності особу, яка вчинила адміністративне правопорушення.

Орлова О.О.,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

**НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ
ВІД НАСИЛЬСТВА: ДОСВІД ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ «ІСТИНА»
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ реагує на сучасні тенденції та існуючі потреби в сфері надання якісної юридичної освіти, тому на його базі з 2001 року створена і функціонує Юридична клініка «Істина».

Основною метою створення та діяльності юридичної клініки є формування у здобувачів вищої освіти навичок практичної діяльності за

фахом, здобуття ними теоретичних знань та практичних умінь професії юриста, формування у них поваги до принципів права, підвищення рівня правової культури населення, а також надання громадянам соціально вразливих верств населення безоплатної первинної правової допомоги.

З метою надання безоплатної правової допомоги з питань захисту прав і свобод людини при юридичній клініці працює гаряча лінія – Call-центр юридичної клініки «Істина», який виконує допоміжну консультативну функцію та гендерний консультаційно-інформаційний центр, який виконує консультативну функцію при юридичній клініці для осіб, які потребують безоплатної первинної правової та психологічної допомоги і постраждали від проявів гендерної нерівності, гендерного насильства, насильства в закладах освіти тощо.

Попередженню та виявленню проявів насильства сприяє проведення правопросвітницьких заходів (про це треба ГОВОРИТИ, КРИЧАТИ). Правопросвітницькі заходи проводяться у форматі майстер-класів, тренінгів, інтерактивів із самими здобувачами вищої освіти не тільки науково-педагогічні працівники університету, але й запрошеними практичними працівниками (адвокатами, поліцейськими, громадськими активістами, нотаріусами тощо). Також, в цілях формування правової культури та правової свідомості у молоді, підвищення рівня їх знань у різних сферах життя науково-педагогічні працівники та здобувачі вищої освіти, студенти (курсанти)-консультанти проводять семінари-дискусії для учнів загальноосвітніх шкіл м. Дніпро, під час яких учням висвітлюється алгоритм дій щодо протидії насильству у закладах освіти, дома, на вулиці та наголошується на правах, що має дитина.

Юридична клініка «Істина» Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ співпрацює із Центрами надання безоплатної вторинної допомоги м. Дніпро і Дніпропетровської області та Правовим клубом «Правокатор».

Велику увагу юридична клініка «Істина» приділяє науковим дослідженням, в тому числі присвяченим питанням запобігання та попередження випадків насильства у закладах освіти, результати яких відображаються в опублікуванні низки наукових праць, фахових наукових статей та тез наукових доповідей у збірниках матеріалів конференцій на теренах України та в зарубіжних країнах.

Студенти-консультанти юридичної клініки постійно підвищують свої знання та мають високий рівень практичних навичок, що дає їм змогу якісно надавати безоплатну правову допомогу. У разі виникнення певних складнощів до надання правових консультацій залучаються кваліфіковані викладачі, які разом зі студентами комплексно підходять до вирішення питань, з якими звертаються клієнти.

Отже, тільки спільними зусиллям, усвідомленням та визнанням існуючої проблеми, є можливість, якщо не подолати, то, принаймні, зменшити кількість випадків застосування насильства, як у закладах освіти, так і поза ними.

Репан М.І.

*старший викладач кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Питання, що сьогодні розглядаємо є актуальними з огляду на ту шкоду, яка завдається не тільки постраждалим, але і суспільству в цілому.

За свідченням дітей, з жорстокістю вони вперше зустрічаються у власній сім'ї, з боку батьків та старших братів і сестер, тобто тих осіб, які повинні їх захищати та підтримувати.

Останнє десятиріччя насилля над дитиною в родині було визнане суспільством та науковцями як серйозна та масштабна проблема, що породжує множину інших соціально-психологічних, індивідуальних та соціальних проблем.

Насильство в закладах освіти це і є наслідками домашнього насильства.

В суспільстві сформувалося розуміння того, що вже не достатньо лише наказати винних, а необхідно проводити роботу з тим, хто вчинив насилля, для виключення вірогідності повторення насильницьких актів над дитиною, а також реабілітувати жертву.

Чи можливо зупинити поширеність домашнього насильства та насильства в закладах освіти?

Можливо, тільки у плідній взаємодії суб`єктів, які мають здійснювати заходи з реагування на такі випадки та виконання ними своїх обов`язків.

Знання законодавства України в цій сфері та повноважень служб, підрозділів, що займаються вказаним напрямком діяльності важливо для напрацювання спільних заходів.

Так, у грудні 2017 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому запропоновано новий підхід (із використанням європейських стандартів) до боротьби з цим негативним явищем у суспільстві. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон), домашнім насильством визнаються діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім`ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім`єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Діяння визнається насильством лише тоді, коли воно порушує вимоги чинного законодавства і призводить чи може призводити до порушення конституційних прав і свобод члена сім'ї т.б. завдає шкоди – це можуть бути і матеріальна втрата (вкрадені гроші, відібрана частина спільно заробленого майна), і ушкодження (синці, переломи), і погіршення емоційного стану (сором, страх, пригнічення).

***Що українці думають про домашнє насильство
(результати дослідження)***

65% вважають себе обізнаними у темі

**При цьому переважно під насильством розуміють фізичні дії.
Наприклад 97% однозначно відносять побиття до насильства.**

АЛЕ кожний другий вважає, що шльопнути дитину по сідницях не є насильством у певних ситуаціях

А кожний десятий-взагалі не вважає це насильством

Тільки третина сприймають як насильство демонстративне ігнорування дитини

Кожна третя жінка і кожний другий чоловік вважають, що інколи жертва сама винна

Звертаю увагу присутніх, що новий закон вказує на те, що домашнє насильство можливо не тільки в місці проживання, а і в місці перебування.

Наприклад: брат чи сестра навчаються в учбовому закладі, наречені – викладачі працюють в учбовому закладі, подружжя або колишнє подружжя і між ними виникла сварка, що завдала шкоди одному із них. Це вважається домашнім насильством і керівництво учбового закладу повинно відреагувати згідно діючого законодавства, т.б. діяти згідно постанови КМУ від 22 серпня 2018 р. № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і

насилъству за ознакою статі» - протягом доби проінформувати підрозділи Національної поліції.

Які заходи реагування на факти домашнього насилъства щодо кривдника передбачені українським законодавством?

Декларуючи нульову толерантність до домашнього насилъства і визнаючи його суспільну небезпечність, Україна впровадила нові підходи до протидії цьому соціальному явищу.

По-перше, Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насилъству» суттєво оновлена система спеціальних заходів щодо протидії домашньому насилъству. Спеціальні заходи є особливими формами реагування поліції, суду та місцевих органів влади на вчинення домашнього насилъства й спрямовані як на забезпечення безпеки постраждалої особи, так і на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної психологічної моделі поведінки у приватних стосунках.

Закон виокремлює такі спеціальні заходи щодо протидії домашньому насилъству:

- 1) терміновий заборонний припис стосовно кривдника;
- 2) обмежувальний припис стосовно кривдника;
- 3) взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи;
- 4) направлення кривдника на проходження програми для кривдників.

Ці спеціальні заходи є заходами щодо протидії домашньому насилъству, а не видами юридичної відповідальності. Тобто самі по собі вони не є стягненням або покаранням, не носять репресивно-карального характеру, а їх виконання не тягне будь-яких негативних наслідків для особи. Натомість за їх невиконання кривдник може бути притягнений до адміністративної або кримінальної відповідальності. Застосування до кривдника того чи іншого спеціального заходу не виключає можливості притягнення його до адміністративної або кримінальної відповідальності.

Національна поліція (уповноважені підрозділи Національної поліції) у своїй діяльності використовують такі спеціальні заходи протидії домашньому насильству:

- 1) Терміновий заборонний припис;
- 2) взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи.

Терміновий заборонний припис виноситься поліцейськими у разі існування безпосередньої загрози життю або здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення. Мова йде про можливість поліції зобов'язати кривдника залишити приміщення строком до 10 діб, з обов'язком повідомити поліцію про місцеперебування та заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи, контактувати з жертвою. Припис виноситься за заявою постраждалої особи, а також за власною ініціативою працівника уповноваженого підрозділу поліції за результатами оцінки ризиків.

Втім, такий терміновий заборонний припис може бути оскаржено до суду.

Щодо насильства в учбових закладах. Якщо воно скоєно між суб'єктами, що перераховані в ст.3 Закону України «Про запобігання та протидії домашньому насильству»

- 1) подружжя;
- 2) колишнє подружжя;
- 3) наречені;
- 4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя);
- 5) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти;
- 6) особи, які мають спільну дитину (дітей);
- 7) батьки (мати, батько) і дитина (діти);

- 8) дід (баба) та онук (онука);
- 9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка);
- 10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка);
- 11) рідні брати і сестри;
- 12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука);
- 13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими;
- 14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням;
- 15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя.

то працівник поліції на свій розсуд може зобов'язати кривдника залишити учбовий кабінет, заборонити на вхід нього і спілкування з жертвою. Якщо кривдник порушить вимоги термінового заборонного припису то в його діях вбачається ознаки адміністративного правопорушення, передбаченого ст.173-2 КУпАП. За систематичне скоєння домашнього насильства передбачена вже кримінальна відповідальність – ст.126-1 ККУ – до двох років позбавлення волі.

Також хочу довести до відома присутніх, що новий Закон ввів поняття такі як дитина кривдник та дитина, яка постраждала від домашнього насильства. Щодо останньої - в ст. 22 Закону вказані права постраждалої дитини *«Постраждала дитина має всі права постраждалої особи, реалізація яких забезпечується з урахуванням найкращих інтересів дитини, її віку, статі, стану здоров'я, інтелектуального та фізичного розвитку»*.

Підсумовуючи, хочу зазначити, що законодавство розширило можливості зацікавлених суб'єктів реагувати на факти домашнього насильства і таким чином попередити множину індивідуальних та соціальних проблем в тому числі і насильство в закладах освіти.

Наведу приклад:

За 3 місяці поточного року поліцейські притягнули до адміністративної відповідальності 34 тисячі осіб за вчинення домашнього насильства

Крім того, слідчі направили до суду понад 470 кримінальних проваджень щодо вчинення домашнього насильства та винесли понад 11 000 термінових заборонних приписів.

Поліцейські зафіксували найбільше фактів психологічного насильства, зокрема – 31 тисячу фактів, близько 3 000 - це повідомлення про фізичне насильство і майже 300 фактів – це економічне насильство.

Практика показує, що повторне вчинення домашнього насильства становить 15 відсотків від загальної кількості викликів.

СТУДЕНТСЬКИЙ ПОГЛЯД:

Варбанський О.В.

Здобувач вищої освіти юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

О.О. Орлова

*Науковий керівник, доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

АЛГОРИТМ ДІЙ ДІТЕЙ У РАЗІ ЗАСТОСУВАННЯ НАСИЛЬСТВА

Однією з найважливіших проблем сучасного суспільства, є розповсюдження та тривалий, стійкий процес зростання насильства відносно

дітей, вони можуть зіштовхуватися з насильством у сім'ї, навчальному закладі, спортивних гуртках, або інших закладах які стосуються виховання, або розвитку дитини, так і за їх межами.

Насильство сприяє виникненню безлічі проблем зі здоров'ям у дітей, включаючи фізичні травми; розлади психічного здоров'я, такі як занепокоєння, депресія, суїцидальні думки та схильність до вживання наркотичними речовинами, або пияцтву; і проблеми репродуктивного здоров'я, такі як неможливість завагітніти у майбутньому, інфекції, травми що можуть викликати хронічні захворювання.

Наявні дані свідчать про те, що насильство по відношенню до дітей сприяє не тільки захворювання і смертність в регіонах нашої незалежної, демократичної, та могутньої країни, але і довгострокові наслідки для фізичного і психічного здоров'я, пов'язаним з тривалим стресом, особливо для дітей, які відчують насильство в сім'ї.

Якщо більш детально розглядати питання насильства, слід звернути увагу, на детальне обґрунтування, фізичних або психологічних видів насильства відносно дитини, з якими вона може зіштовхнутися під час дорослішання.

Домашнє насильство- діяння (дія або бездіяльність) психологічного, фізичного, економічного, або сексуального насильництва, що майже завжди вчиняється в сім'ї, або інших місцях де може проживати дитина, наприклад родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою.

Звернути увагу, на виявлення фактів насильства повинні такі особи як:

Класний керівник, практичний психолог/ соціальний педагог, медичний персонал закладу освіти, керівник закладу освіти, інші особи, яким стало відомо про випадок домашнього насильства.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», зазначені особи повинні вчинити такі дії:

Протягом доби за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти проінформувати уповноважений підрозділ органу Національної поліції та службу у справах дітей (у випадку, коли постраждалою особою та/або кривдником є дитина).

Забезпечити організацію надання медичної допомоги (у разі потреби).

Зафіксувати необхідну інформацію в журналі реєстрації фактів виявлення (звернення) про вчинення домашнього насильства.

Повідомити працівників психологічної служби закладу освіти.

У разі виникнення підозри щодо домашнього насильства або реальної загрози його вчинення, зустрітися з дитиною, стосовно якої є інформація, намагається розговорити, встановити контакт, довірливі стосунки, надати емоційну підтримку.

Якщо в процесі розмови дитина підтверджує факт насильства щодо неї, з'ясувати термін подій, які відбулися з дитиною, та можливості отримати їх опис.

Булінг (цькування) - діяння учасників освітнього процесу, які полягають у фізичному, психологічному, економічному, або сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням електронно обчислювальних, або комунікаційних засобів, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному чи фізичному здоров'ю потерпілого.

Вирішення даного питання, також повинно бути, завдяки вищезазначеним особам, які можуть спостерігати дитину, та її становище у колективі, перелік таких осіб:

Керівник закладу освіти, практичний психолог/ соціальний педагог, класний керівник, учитель-предметник, медичний персонал закладу освіти, батьки постраждалої дитини.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», зазначені особи повинні вчинити такі дії:

Повідомити керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, свідком якого він був особисто або інформацію про які він отримав від інших осіб.

Вжити невідкладні заходів для припинення булінгу (цькування)

Поспілкуватись з учасниками ситуації: жертвою, кривдником чи (кривдниками), свідками.

Забезпечити профілактику та запобігання булінгу (цькуванню).

Забезпечити надання консультативної допомоги батькам з питань булінгу.

Здійснити психологічний супровід здобувачів освіти, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування).

Існує база нормативно-правових актів, якими повинні користуватися працівники, державних, приватних, та інших освітніх закладів, батьки, медичні працівники, та особи які будь-яким чином можуть контактувати з дітьми, або підлітками, перелік цих нормативно-правових рішень є досконалим та розвинутим, їх було створено найкращими законодавцями, за участю спеціалістів різних освітніх установ нашої великої, могутньої, демократичної, та Європейської Держави, перелік цих актів:

– Закон України «Про освіту»

– Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»

– Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 р. № 800 «Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю»

– Лист Міністерства освіти і науки України від 29.01.2019 № 1/11-881 «Рекомендації для закладів освіти щодо застосувань норм Закону України

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»

Домашнє насильство та булінг (цькування) є великою проблемою для формування особистості, її світогляду, можливості навчатися, реалізовувати свої мрії, та плани у житті, досягати певних успіхів, адже є особи, так звані «паразити» які гальмують розвиток, та викликають стійкі психологічні чи фізичні вади, психологічно чи фізично слабкі діти (підлітки) можуть втратити віру у себе, або зупинитися у досягненні своєї мети, це є стійкою вратою майбутнього патріота, керівника, вихованого громадянина, та просто особи яка вірила у краще, та мала свій життєвий шлях.

Ми живемо у найкращій країні, з величезним економічним потенціалом, однією із кращих систем освіти, гарними та розумними громадянами справжніми патріотами України!!

Допомагайте один одному, поважайте, завжди підтримуйте у скрутній годині, цінуйте своїх викладачів, та осіб які сприяють Вашому бажанню стати освіченими, кращими спеціалістами, вихованими громадянами, гарними батьками, та цінуйте свою Державу, найкращу у світі неньку Україну!!!

Винакурова Д.С.

Здобувач вищої освіти юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

О.О. Орлова,

науковий керівник, доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

СВІДОК НАСИЛЬСТВА

Попри те, що фізичне та психологічне насильство відбувалось завжди, до 2019 року в Україні це вважалось адміністративним правопорушенням за законом. Це означає що за побої, приниження та образи винуватим могло загрозувати лише покарання у вигляді штрафу або громадських робіт. В цей час закон щодо протидії насильству, який притягує до кримінальної відповідальності, в Україні було ухвалено ще в 2017 році, проте остаточно чинності він набув тільки у січні цього року. Першим прецедентом в історії України вирок за насильство винесено на Миколаївщині у квітні цього року.

Видами насильства є:

- фізичне. При ньому кривдник заподіює тілесних ушкоджень, незаконно позбавляє волі, мордує, спричиняє небезпечну ситуацію для жертви, не надає допомоги);
- сексуальне. До нього відносяться будь-які діяння сексуального характеру, вчинені без згоди особи;
- психологічне. До цього виду можна віднести словесні образи, погрози, приниження, переслідування, залякування, заборон волевиявлення, контроль приватного життя, що спричиняють відсутність впевненості в собі та здатності захистити себе, шкоду психічному здоров'ю;
- економічне. Злоумисленники, які обрали цей вид насилля умисно позбавляють житла, їжі, одягу, коштів чи документів, перешкоджають в отриманні лікування, забороняють працювати, примушують до праці, забороняють навчатися).

Що ж робити у разі того, коли ви стали свідком насильства?

Негайно викликати поліцію, або зателефонувати на гарячу лінію. У разі виявлення насилля проти дітей – терміново повідомте службу у справах дітей. Пам'ятайте, що зберігаючи мовчання, стаєте співучасником.

Тож давайте розглянемо кроки у разі того, коли ви стали свідком насилля:

1. Оцінка ситуації. Яке із видів насильства ви помітили – психологічне, фізичне, сексуальне чи економічне? Хто є постраждалою особою – доросла людина чи дитина? Коли саме потрібна допомога внутрішніх органів, зараз чи потім? Який стан постраждалої особи? Як поводить ся кривдник? В якій ви компанії (сам чи з дорослою людиною або дитиною)? Наявність поруч інших громадян та їх готовність допомогти? При виявленні нападу рекомендується втручатися тільки у випадку якщо ви маєте навички рукопашного бою або самооборони. Обов'язково піклуйтеся про безпеку людей поруч та про власну.
2. Викличте наряд поліції. У цьому разі ви залишитеся у безпеці, а також надасте можливість спеціалістам локалізувати та знешкодити небезпеку.
3. Надайте медичну допомогу. У разі існування загрози погіршення здоров'я або життю людини. Це можуть бути удушення, судоми, кровотеча, знепритомніння, гострий біль або інші симптоми – викличте наряд «швидкої допомоги».
4. Зафіксуйте насилля. Якщо ви або хтось із присутніх має мобільний телефон або інший гаджет з камерою – зафільмуйте усе, що відбувається. Цей запис може допомогти органам правильно дати оцінку ситуації, та буде доказом при розгляді справи.
5. Зателефонуйте в органи правопорядку. У разі припинення кривдником насильства та коли він утік, поцікавтеся у постраждалих: чи може хтось їм допомогти; чи можете Ви бути корисні, щоб повідомити близьких. У разі необхідності надайте допомогу та знаходьтеся у безпечному місці.
6. Проявіть турботу до постраждалого. Будьте готовими, допомогти змінювати своє життя. Кожен з нас може зробити цей вибір, а Вам буде не складно показати своє співчуття, підтримати та надати свою допомогу.

Коптяєва А.Ю.

*Здобувач вищої освіти юридичного факультету Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*

О.О. Орлова

*науковий керівник, доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного
факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ*

м. Дніпро, Україна

НАСИЛЛЯ – СУЧАСНА ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬСТВА

Моя думка щодо цього є такою, що знущання над іншими зумовлене лише психологічним аспектом. Дану тему потрібно розглядати, як з психологічного так і правового аспекту. Мені здається, що психологічні аспекти винуватця є початком насилля, а наслідком є правова відповідальність. Сьогодні весь світ бореться з насиллям і вивчає дану проблему. В нашій країні є багато організацій, які допомагають жертвам насилля здолати цю проблему.

Весь світ розуміє, що насильство є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Прикладом є конвенція, яку ратифікувала Україна та інші Держави – це Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 «Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод у своїх статтях зазначає». У статтях конвенції перелічуються ті права які частіше за все порушуються через насилля, або є причиною насилля для людей зі своїм поглядом, наприклад право свободи поглядів. Багато випадків буває коли особа виражає свою думку, а її за це цькують. Ця конвенція розглядає такі пункти: заборона катування, право на повагу, недоторканність, право на повагу до приватного і сімейного життя, свобода думки, совісті й релігії, свобода вираження поглядів, заборона дискримінації.

Зазвичай, найбільше страждають від насильства жінки, діти та люди похилого віку. Найпоширенішим і найбільш складним для протидії є

домашнє насильство. Насильство в сім'ї або родині притаманне для багатьох держав, попри їх позитивні здобутки у законодавчій, політичній та практичній сферах. За статистикою, яку оприлюднили під час голосування за Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за актами насильства у сім'ї або є їхніми вимушеними учасниками, а майже 70% жінок піддаються різним формам знущань і принижень. Щорічно близько 1500 жінок, і ця тенденція збільшується за останні три роки, помирають від рук власних чоловіків. Діти скривджених матерів у 6 разів схильніші до суїциду, а 50% – до зловживань наркотиками. Майже 100% матерів, які зазнали насильства, народили хворих дітей-переважно з неврозами, заїканням, анурезами, церебральним паралічем, порушенням психіки. Домашнє насильство в Україні –причина 100 тисяч днів госпіталізації, 30 тисяч звернень до відділів травматології, 40 тисяч викликів лікарів. Водночас, лише 10% постраждалих звертаються за допомогою. Адже донині багато хто вважає такі стосунки «нормальними».

Також потрібно розглянути, що саме спонукає людей до насилля. Всі психологи світу зазначають, що різні ситуації у житті впливають на психологічний стан цієї людини, та створює думки про помсту. Є всім нам відомий термін «булінг» і в свою чергу він має ще декілька видів. Кібербулінг - булінг в інтернеті, в мережі. Моббінг – насилля, булінг на роботі та просто булінг - насилля в навчальному середовищі. Останній вид насилля на мою думку є найбільш проблемним, коли діти знущаються з однолітків. На жаль, це не буде мати законодавчої відповідальності через вік особи, а таке знущання може мати дуже негативні наслідки в майбутньому, це або зіпсує відношення особи до себе, або ще гірше виховає в ньому злодія.

Потрібно зазначити, що насилля має види:

- ФІЗИЧНЕ НАСИЛЬСТВО – умисне нанесення побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести, або призвело до травмування, порушення фізичного чи

психічного здоров'я, нанесення шкоди честі та гідності, в окремих випадках, до смерті постраждалого.

- ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО – насильство, пов'язане з дією однієї особи або групи осіб на психіку іншої особи, шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдатися або завдається шкода психічному здоров'ю.

- ЕКОНОМІЧНЕ НАСИЛЬСТВО – умисне позбавлення однією особою або групою осіб іншої людини або групи людей житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалі мають передбачене законом право.

- СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО – протиправне посягання однієї особи або групи осіб на статеву недоторканість іншої людини, а також дії сексуального характеру щодо неповнолітнього.

В Україні все це регулюється законом і особи будуть нести відповідальність за це.

Робимо висновок, що насилля на сьогоднішній день, є надзвичайно актуальною проблемою. Не дивлячись на те, що ми живемо в демократичній державі і що у випадку звернення постраждалого до органів влади, або на гарячі лінії йому буде надана допомога, жертви насилля часто не звертаються за цією допомогою. А суспільство досі засуджує бажання жертв поділитися з власними проблемами, аргументуючи прислів'ям «Не винось сміття з дому».

Тому варто більше уваги приділяти актуалізації цього питання. Висвітленню його за допомоги соціальних мереж та ЗМІ, а також демонстрації готовності надати допомогу постраждалим від органів влади.

Хочеться відмітити, що дуже добре зараз працюють програми протидії насиллю, з'явилися ті самі гарячі лінії, і щодо допомоги при насиллі в сім'ї, і щодо булінгу, і щодо інших проблем цього роду. Час від часу проводять зустрічі, консультації, надають безоплатну правову допомогу, а також психосоціальну підтримку. Тепер варто лише підтримувати такі програми та

проекти, залучати до них фахівців, волонтерів та працівників суміжних професій.

Сподіваюся, що з плином часу за рахунок роботи проектів та програм, проведення бесід з населенням та поширенням інформації про проблему, вона втратить свою актуальність. На мою думку, законодавча база потребує лише незначної корекції, а в цілому вона є досить правильно організованою та спрямованою на забезпечення захисту громадян від насилля.

Літау Д.В.

*студент юридичного факультету Дніпровського гуманітарного
університету
м. Дніпро, Україна*

ВИКЛАДАЧ ЯК ОСОБА, ЩО ПОТЕРПАЄ ВІД НАСИЛЬСТВА БЕЗПОСЕРЕДНЬО

З проблемою насильства та булінгу в закладах освіти стикаються у всьому світі, і Україна не є винятком, але виявити випадки насильства в закладах освіти достатньо важко. Про проблеми білінгу серед школярів говорять самі підлітки при опитуванні, (за даними опитування «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді України» 2018 року, серед дітей віком від 10 до 17 років жертвами образ, принижень чи знущань визнали себе 37,9 % серед усіх опитаних підлітків, а 35 % опитаних відповіли, що самі брали участь в образах/приниженні або знущанні з інших)[1].

А ось про проблеми педагогів бажано замовчувати. Причини цьому різні.

1. Учителі не люблять визнавати, що діти їх цькують. Чому? Бо вміння налаштувати стосунки з дітьми - це складова професійності вчителя. А працювати з проблемою, коли у вчителя «все ОК», неможливо.

2. Якщо вчитель сприймає девіантну поведінку дітей як цькування, можливо, йому слід розстатись з цим дитячим колективом, а якщо «не виховані всі діти», то може, і з професією. Бо якщо ми застосовуємо поняття «булінг», ми припускаємо, що вчитель відчуває себе жертвою. Жертва не може бути Вчителем.

3. Хто в школі першим має надати допомогу вчителю? Більш незручні ситуації виникали в тій школі, де адміністрація відмовлялась визнавати, що «складні» діти є проблемою школи також, а не лише вчителя. [2]

Вчителі не рідко стають жертвами булінгу – вони потерпають не лише через психологічне, а й через фізичне насилля з боку учнів та їхніх батьків. Так, у березні минулого року вчителька з Рівненщини кинулася з моста через складні стосунки з учнями, раніше стало відомо про київського другокласника, який регулярно знущався з вчителів та однолітків, а в січні цього року всю країну обурило побиття педагога батьком одного зі школярів у Києві.

Часто **булінг проявляється таким чином:** вчитель проводить урок, а школярі не звертають на нього уваги й навмисно голосно розмовляють та займаються своїми справами. Іноді доходить і до того, що діти починають жбурляти в учителя, скажімо, папірці та відкрито насміхатися. Здебільшого, усі зусилля педагога припинити це – марні.

Явище булінгу педагоги озвучують тоді, коли ситуація вже критична. На перші прояви ж – “заплющують очі”. Однак з проблемою потрібно починати працювати одразу, тоді більша вірогідність її успішного вирішення. **Сподіватися ж на те, що ситуація покращиться сама собою, не варто.**

У більшості випадків, за словами експертки, “булерами” є підлітки. Вони вже починають шукати себе і не вважають авторитетом

батьків чи вчителів. А також – хочуть поводитися, “як дорослі” і, водночас, періодично “стрибають у дитинство”, що робить їх безвідповідальними. Натомість діти молодшого шкільного віку краще розуміють, що вимоги вчителя потрібно виконувати.

Пояснюється така поведінка тим, що передусім виникненню булінгу “сприяють” часті розмови про те, що в сучасному світі наявність освіти не є необхідністю. Відповідно, коли батьки “змушують дітей” іти до школи, а вчитель, натомість, “перегинає палицю”, позбавляючи їх свободи, – підлітки починають бунтувати.

Отже, підлітків заплутує подвійність думок дорослих з приводу навчання. З одного боку, ті вимагають, щоб діти старанно вчилися. З іншого – обговорюють дипломи, які лежать на полицях. **До того ж, учитель зараз – не єдине джерело знань.** *“Діти з легкістю відкривають мережу і можуть знайти там усе, що потрібно. Так учні самі показують, що вчителям уже час змінюватися і шкільну систему освіти теж терміново потрібно реформувати”.*

Велику роль відіграє і ставлення самого педагога до своєї роботи. Якщо він просто бажає “відчитати” матеріал і якомога швидше піти, то сам руйнує мотивацію дітей до навчання. Звісно, урок не має бути розвагою. Проте, якщо школярам нудно, вони шукають цікавіше заняття, ніж, наприклад, конспектування слів учителя. Й інколи цією “розвагою” стає саме знущання над педагогом.

А хто ж захистить викладачів і вчителів?

Сьогодні **авторитет учителя в суспільстві справді “підірваний”.** Передусім тому, що і діти, і батьки бачать, що освічені люди, зокрема й педагоги, часто не забезпечені на достатньому рівні, отримують низькі зарплати. У сучасному світі “вартим поваги” чомусь вважається той, хто успішний передусім фінансово.

Більшість випадків булінгу трапляються, коли:

- дитина копіює побачене вдома;

- є гіперопіка – школяр прагне довести, що має бути центром уваги і в школі теж;

- дитина сама стає жертвою насилля в сім'ї, і в школі самостверджується.

Як бути? Варто зважати на специфіку роботи з підлітками. Вони мають певні інтереси, якими їх можна зацікавити. Або, навпаки – можна включити підлітка в свої інтереси, які йому доступні.

Це не означає, що потрібно перестати бути вчителем, просто варто припинити займатися традиційними “оцінками”. Потрібно переходити передусім до розвитку умінь і навичок, дати школярам певні орієнтири. Ті вчителі, які продовжують займатися просто передачею знань, перебувають у дуже ризиковій для себе ситуації. [3]

Ще про один випадок булінгу повідомляє Ігор Лікарчук (екс-керівник Українського центру оцінювання якості освіти, в. о. директора Навчально-методичного центру забезпечення якості освіти.) : про булінг стосовно вчителів на канікулах.

«Мені у приваті надіслали план методичної роботи на осінні канікули з учителями однієї школи. Його укладачі в 5 днів канікул зуміли запихнути 16 методичних заходів.

Я спочатку це назвав хворобливим виявленням своєрідної фобії місцевих освітніх керівників, які чомусь вирішили, що без їхніх методичних наукувань учителі школи аж ніяк не зможуть працювати краще.

Але думаю, що такі дії можна охарактеризувати і як своєрідний вид булінгу керівників закладу стосовно вчителів. Адже в чинному законодавстві булінг - «(цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла

бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого».

А тепер про докази того, що це булінг. Учителя, який не прийде на ці методичні витребеньки обов'язково будуть цькувати, вимагаючи пояснення, довідки, погрожуючи усіма можливими карами. Або влаштують обструкцію. На це в багатьох школах – мастаки.

Хоч насправді будь-яка методична робота є професійним навчанням працівників. А стаття 18 Закону України «Про освіту» гарантує, що людина має право на ВІЛЬНИЙ вибір видів, форм, темпу такої професійної освіти. Тобто, ніякого обов'язкового професійного навчання (методичної роботи) немає. Але цькувати будуть.[4]

Немає сумнівів і в тому, що необхідність бути присутнім щодня на одному-двох методичних заходах - насилля. Як фізичне, так я психологічне. А якщо це насилля відбувається в приміщенні, котре належним чином не опалюється?

А якщо інформація, котру страждаючі фобією керівники, намагаються під час таких заходів донести до вчителя, є, відверто кажучи, не першої свіжості?

Більше того, психологічним насиллям є власне і концепція такого професійного навчання. Адже навчити можна лише того, хто хоче навчитися. Якщо вчитель хоче, то він це успішно зробить і без страдників на фобію. Можливостей для цього в сьогоднішньому світі - сила-силенна. А якщо вчитель не хоче, то можна проводити і десятки заходів щодня. Толку не буде.

Пошук ознак булінгу у сучасній системі методичної роботи можна продовжувати. Жаль лише, що ніхто із його організаторів не думає про шкоду фізичному та психічному здоров'ю вчителя, який завдається подібними діями.

Але ще більше жаль, що величезна кількість наших учителів живе за принципом, добре описаним Тарасом Шевченком: «Німі на панщину ідуть...»

У Верховній Раді України зареєстровано проект закону щодо протидії мобінгу, яким передбачається відповідальність за цькування на роботі.

Метою законопроекту є захист учасників трудових відносин від різних форм мобінгу і встановлення адміністративної відповідальності за такі дії.

Зокрема, законопроектом пропонується визначити мобінг як діяння учасників трудових відносин, які полягають у психологічному, фізичному, економічному насильстві, у т. ч. із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно працівника з метою приниження людської гідності, створення стосовно нього напруженої, ворожої, образливої атмосфери та примушування учасника трудових відносин до зміни місця роботи.

Законопроектом також передбачено встановлення адміністративної відповідальності за мобінг, шляхом внесення відповідних змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Автори законопроекту пропонують встановити за цькування на роботі накладення штрафу від 850 до 1700 гривень або громадські роботи на строк від 20 до 40 годин.

Такі діяння, вчинені групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення тягне за собою накладення штрафу від 1700 до 3400 гривень або громадські роботи на строк від 40 до 60 годин.

Неповідомлення власником або уповноваженим ним органом підприємства, установи, організації уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки мобінгу тягне за собою накладення штрафу від 850 до 1700 гривень або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку.

Окрім цього, законопроект передбачає внесення змін до антидискримінаційного та трудового законодавства у частині врегулювання питання протидії мобінгу. [5]

Працівники поліції закликають громадян не замовчувати подібні випадки.

Насильство батьків над вчителями можуть визнати булінгом.

Не останню роль в таких ситуація повинні займати профспілки. Київська міська профспілка працівників освіти направила до парламентських фракцій і груп пропозиції щодо визнання булінгом злочинних дій батьків стосовно педагогічних працівників. Тим паче, що випадки булінгу і мобінгу в навчальних закладах не поодинокі. У профспілках наголошують, що вмотивованість, професійний розвиток, фаховий рівень педагогічних працівників, відсутність плинності кадрів залежить, у першу чергу, від гарантованого обсягу трудових і соціально-економічних прав освітян. Наразі повинна створюватися робоча група і на її засіданнях здійснюватися опрацювання пропозицій, що надходять від працівників освіти, зокрема щодо вдосконалення законодавчого регулювання правових, економічних, соціальних та організаційних засад діяльності педагогічних, науково-педагогічних працівників, підвищення престижності науково-педагогічної та педагогічної діяльності, визнання провідної ролі педагогічних, науково-педагогічних працівників у розвитку освіти.

Варто зазначити, що в січні цього року в Україні запрацювали зміни до закону про протидію булінгу, який враховує і випадки цькування вчителів, як учасників освітнього процесу. **Найжорсткіше покарання за це – 1700 гривень штрафу й 40 годин виправних робіт** (у разі повторення – до 60 годин виправних робіт та до 3400 гривень штрафу). Якщо “булерам” до 16 років – санкції будуть накладати на батьків чи опікунів. [4]

Також передбачено штраф і для керівника закладу освіти, якщо він не повідомить про факт булінгу в поліцію. Його чекає штраф 850-1700 грн або виправні роботи терміном до одного місяця з відрахуванням 20% заробітку

Таким чином

1. Незважаючи на масштабність і складність проблеми, система освіти має великі можливості для профілактики насильства та системного впливу

на всіх учасників освітнього процесу, щоб сформувати модель поведінки, засновану на взаємній повазі і недопустити насильства у міжособистісних стосунках і спільній діяльності .

2. Таким чином, існує гостра потреба визначити на законодавчому рівні заходи щодо посилення захисту педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників від погроз, образ, переслідування, фізичного насильства, встановлення додаткових гарантій щодо поваги до особистості, честі та гідності вчителя, науковця, викладача, справедливого і шанобливого ставлення до них з боку учасників освітнього процесу та інших осіб, а також встановлення адміністративної відповідальності за розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів у закладах освіти.

Література.

1. Законопроект Попередження насильства у закладах освіти. Методичний посібник для педагогічних працівників. БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї». – Київ: 2019

2. Наталія Слободянюк: погляд на булінг з нового боку
<https://nus.org.ua/articles/yak-vchytelyu-ne-staty-zhertvoyu-bulingu/>

4. Закон України «Про освіту» ст. 18

5. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65602

6.

http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/Analitical_report_HBSC_2015_fin_UA.pdf

7. Кодекс України про Адміністративні правопорушення ст. Стаття 173⁴, Стаття 173⁻¹

8. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH7T200A.html

Біла А. В.

здобувач I курсу магістерського рівня

спеціальності 081 «Право» Університету імені Альфреда Нобеля.

м. Дніпро, Україна

ПРЕЗЕНТАЦІЯ «АЛГОРИТМ ДІЙ ПРИ ВИЯВЛЕННІ БУЛІНГУ»

<https://bit.ly/36sk99M>